

**МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Кафедра початкової та дошкільної освіти

О.О. КРАСОВСЬКА

**«ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО»**

*Навчально-методичний посібник
для студентів напрямку підготовки
8.01010201 «Початкова освіта»
галузь знань 0101 «Педагогічна освіта»*

РІВНЕ - 2016

Рецензенти:

О.Є. Антонова - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка

А.С. Дем'янчук - доктор педагогічних наук, професор, академік МПА, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

С.В. Лісова - доктор педагогічних наук, професор, академік АПСН, завідувач кафедри теорії і методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Методичний посібник рекомендовано до друку Вченою радою Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (протокол №8 засідання Вченої ради Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука від 31.03.2016 року)

Укладач: О.О. Красовська, кандидат педагогічних наук, доцент

У методичному посібнику пропонуються матеріали для організації навчання з курсу «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво» для студентів напряму підготовки 8.01010201 «Початкова освіта» галузь знань 0101 «Педагогічна освіта».

Рекомендується для студентів педагогічних факультетів.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

РОЗДІЛ I Структура навчальної дисципліни

РОЗДІЛ II Лекційні заняття

Лекція 1.

Зміст і загальнодидактичні засади викладання освітньої галузі «Мистецтво» у початковій школі

Лекція 2.

Педагогічні технології мистецької освіти в початковій школі

Лекція 3.

Зміст і організація професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти за кредитно-модульною технологією

Лекція 4.

Використання загальнодидактичних технологій у професійній підготовці вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти

Лекція 5.

Використання художньо-педагогічних технологій у професійній підготовці вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти

РОЗДІЛ III Практичні заняття

РОЗДІЛ IV Лабораторні заняття

РОЗДІЛ V Список джерел літератури

ПЕРЕДМОВА

Навчально-методичний посібник «Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво», опрацьований для студентів напряму підготовки 8.01010201 Початкова освіта, галузі знань 0101 Педагогічна освіта. Під час підготовки магістрів художньо-педагогічна освіта має на меті оптимальне поєднання теоретичного і практичного навчання, проявів високої форми активності та самостійності у процесі практичного застосування набутих художньо-педагогічних знань і вмінь, розширення сфери евристичної діяльності, набуття досвіду застосування інноваційних художньо-педагогічних технологій, інтенсифікацію науково-дослідної роботи у галузі педагогіки мистецтва.

Даний навчально-методичний посібник структуровано на основі змісту робочої програми курсу «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво». Навчальна дисципліна передбачає формування основ професійної свідомості викладача професійно орієнтованих дисциплін художньо-педагогічного спрямування у вищому навчальному закладі. Зокрема має на меті поглиблення, систематизацію знань, удосконалення вмінь і навичок студентів-магістрантів з дисциплін професійного спрямування: «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Музичне виховання і основи хореографії з методикою викладання», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» та озброєння їх теоретичними знаннями, практичними вміннями і навичками використання сучасних педагогічних технологій під час викладання художньо-естетичних дисциплін у початковій школі та знаннями про зміст, форми, методи, технології викладання та організаційні засади побудови навчально-виховного процесу у вищій школі.

Відповідно до реалізації змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти у навчально-методичному посібнику розкриваються освітні інновації: інтенсивні технології навчання; технології духовно-світоглядної, естетико-мистецтвознавчої та комплексної інтеграції; технології діалогової взаємодії; художньо-педагогічні сензитивно-вербальні та продуктивно-творчі освітні технології; технології контекстного навчання; інформаційно-комунікаційні технології.

Матеріали, опубліковані в даному методичному посібнику, апробовано в системі підготовки студентів педагогічного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука у процесі аудиторної (читання лекцій, проведення лабораторно-практичного курсу), позааудиторної (гурток з методики образотворчого мистецтва) підготовки, науково-дослідницької роботи, дистанційного навчання, спрямовані на засвоєння технологій художньо-педагогічної підготовки з орієнтацією на розширення поля професійного використання і є корисними для викладачів ВНЗ, педагогів початкової школи, студентів педагогічних факультетів.

**Структура навчальної дисципліни
«Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьог о	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Технології викладання освітньої галузі «Мистецтво» у початковій школі												
Тема 1. Зміст і загальнодидактичні засади викладання освітньої галузі «Мистецтво» у початковій школі	24	2	2	2	9	9	26	2	2	2	-	20
Тема 2. Педагогічні технології мистецької освіти в початковій школі	24	2	2	2	9	9	20	-	-	-	-	20
Разом за змістовим модулем 1	48	4	4	6	18	18	46	2	2	2	-	40
Змістовий модуль 2. Технології професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до викладання освітньої галузі «Мистецтво»												
Тема 3. Зміст і організація професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти за кредитно-модульною технологією	16	2	2	2	6	6	22	-	-	2	-	20
Тема 4. Використання загальнодидактичних технологій у професійній підготовці вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти	16	2	2	2	6	6	14	-	-	-	-	14
Тема 5. Використання художньо-педагогічних технологій у професійній підготовці вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти	18	2	4	6	6	6	26	2	2	2	-	20
Разом за змістовим модулем 2	60	6	10	10	18	18	62	2	2	4	-	54
Усього годин	108	10	12	14	36	36	108	4	4	6	-	94

ЛЕКЦІЯ №1

ТЕМА. ЗМІСТ І ЗАГАЛЬНОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ (2 ГОД.)

МЕТА. Сформувані поняття про зміст, функції та принципи загальної та шкільної мистецької освіти, її мету і завдання; систематизувати художньо-естетичні знання та уявлення учнів та базові компетентності у галузі мистецької освіти; формувати образне мислення та творчі якості особистості майбутнього педагога.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Поняття про загальну мистецьку освіту. Функції і принципи загальної мистецької освіти.
2. Мета і завдання шкільної початкової мистецької освіти.
3. Базові компетентності мистецької освіти у Державному стандарті початкової загальної освіти.
4. Сутність інтеграції в шкільній мистецькій освіті.
5. Зміст і структура програми «Мистецтво».

ЛІТЕРАТУРА

1. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі / С. В. Коновець. – К., 2000. – 79 с.
2. Коновець С. В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва: монографія / С. В. Коновець. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 384 с.
3. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
5. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : Навчальний підручник / Укл. О. Я. Савченко. – К.: Генеза. – 1999. – 368 с.
7. Савченко О. Я. Наукові проблеми стандартизації змісту освіти в основній і старшій школі / О. Я. Савченко // Освіта країни. – 2003. – № 30. – С.4–5.

Ключові слова: мистецька освіта, функції мистецької освіти, принципи мистецької освіти, інтеграція, базові компетентності.

1. Поняття про загальну мистецьку освіту. Функції і принципи загальної мистецької освіти

Мистецький розвиток особистості як частина її духовної культури є способом передачі від покоління до покоління загальнолюдських цінностей, при сприйнятті і відтворенні яких відбувається творчий саморозвиток людини. Мистецька освіта спрямована формування культури сприйняття навколишнього світу, на розвиток здібностей особистості до власного перетворення і навколишньої дійсності. Мистецька діяльність вчить людину бачити світ у всій багатоманітності його форм, явищ, кольорів, формує її світорозуміння і світовідчуття. З цих позицій акцентується доцільність упровадження на всіх рівнях освіти мистецьких дисциплін, які залучають до світу прекрасного, дають людині змогу досягнути своє призначення як суб'єкта соціального спілкування, формують естетичні та моральні почуття, розвивають творчі здібності тощо.

Мистецька освіта, завдяки специфіці мистецтва і особливостям його сприймання, впливає на розвиток внутрішньої культури цілісної особистості. Освіта і культура знаходяться в нерозривній єдності одна з одною. Тому, якщо «освіта є не що інше, як культура індивіда; за свою мету освіта має культуру і розглядається як нескінченний шлях у безмежному освітньому просторі до неосяжної мети»,

за визначенням С. Гессена [54, с. 245], то мистецька освіта – це мистецька культура індивіда. Мистецька освіта процес тривалий у часі і такий що не має завершення. Ріст мистецької культури особистості визначає ріст культурного потенціалу суспільства.

Таким чином, мистецька освіта тісно пов'язана з поняттями «культура», «духовність», «мистецтво», «освіта». Специфіку мистецької освіти, розглядаючи проблеми системи освіти, відзначає В. Луговий. Він вказує: «Якщо під освітою... слід розуміти процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок, ... тоді одразу виявляється обмеженість такого поняття для опису, наприклад, художньої (музичної, образотворчої, акторської і т. д.) освіти, де знання та уміння з навичками важливі і необхідні, але недостатні. Більше того, знання тут не головні, а допоміжні, в основі ж не пізнання, а творення, продукування й освоєння художніх образів, тобто художня творчість» [123, с. 156].

О. Рудницька визначає, що мистецька освіта — освітня галузь, спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та удосконалення власної почуттєвої культури [178, с. 156].

Г. Падалка переконує, що мистецька освіта функціонує на перетині різних галузей наукового знання - культурологічного, педагогічного, естетичного, мистецького. Вона вбачає головний результат і спрямування мистецької освіти на процес формування духовної культури молоді, важливого життєвого новоутворення особистості [152, с. 26].

О. Хижна під мистецькою освітою розуміє процес духовно-практичного осягнення мистецтва, спрямований на становлення духовності особистості у всьому спектрі моральних, етичних, естетичних проявів, її ціннісних ставлень до явищ культури та соціуму, що складає його результат [192, с. 22].

О. Отич виводить поняття «педагогіка мистецтва» - сфера наукової діяльності людини щодо вироблення й теоретичної систематизації науково-педагогічних знань про використання педагогічного потенціалу мистецтва у формуванні особистості та розвитку її індивідуальності, а також адекватно описувало практичну педагогічно-мистецьку діяльність, спрямовану на досягнення цього знання та організацію навчально-виховної роботи в різних закладах освіти засобами мистецтва [149, с. 198].

Загальна мистецька освіта – це підсистема шкільної освіти, яка гармонійно поєднує навчання, виховання і розвиток дітей та молоді засобами мистецтва, яка покликана підготувати їх до активної участі в соціокультурному житті, до подальшої художньо-естетичної освіти. Як стверджує Л. Масол, мистецька освіта є посередником між культурними цінностями та особистісними цінностями людини та забезпечує набуття базових компетентностей (загальнокультурних, художньо-пізнавальних, комунікативних), формує прагнення і здатність до художньо-творчої самореалізації і духовного вдосконалення протягом життя [125, с.35].

Шкільна мистецька освіта – це ядро системи художньо-естетичного виховання, яка розглядається у двох значеннях:

- широкому як процес духовно-естетичного збагачення особистості шляхом залучення до цінностей мистецтва;

- вузькому як забезпечення спеціально організованих педагогічних умов формування духовного світу особистості засобами [125, с. 36].

Загальна мистецька освіта характеризується поліфункціональністю. Однією з основних функцій у навчально-виховному процесі традиційно вважається інформативно-пізнавальна. Проте уроки мистецтва в школі не можуть бути основним джерелом художньої інформації для учнів. Важливу роль відіграють також ціннісно-орієнтаційна, або світоглядно-аксіологічна функція, котра сприятиме вихованню естетичних смаків учнів, формуванню адекватних критеріїв оцінки різноманітних явищ у сфері мистецтва, що зможуть нейтралізувати зовнішні антихудожні впливи мікро- і макро-середовища. Мистецька освіта здійснює духовно-творчу функцію, від якої залежить самореалізація та самовдосконалення особистості у сфері мистецтва, зокрема й шляхом самоосвіти. Інтегративна функція спрямована на забезпечення систематизації художньо-естетичних знань та уявлень учнів, координацію різноаспектних мистецьких вражень і досвіду. Функції можуть бути методологічні та регулятивні, які відображають питання їх практичної реалізації. Інтегративна функція належить до методологічних — системоутворюючих [125, с. 39].

Загальна мистецька освіта як підсистема шкільної освіти спирається на загальнодидактичні, а також на специфічні художньо-педагогічні принципи.

До основних загальнодидактичних належать принципи:

- гуманізації (повага до інтересів і потреб особистості);
- природовідповідності (врахування вікових особливостей, природи дитини) та культуровідповідності (ідентичність змісту освіти культурному простору, в якому вона функціонує, забезпечення культурної спадкоємності поколінь);
- глобальної освіти, тобто органічного поєднання універсального (загальнолюдського), національного (державного) і регіонального (етнолокального, краєзнавчого) компонентів змісту освіти та виховання, спрямування навчально-виховного процесу на формування національної свідомості, патріотизму, полікультурної компетентності);
- континуальності (єдності навчання, виховання і розвитку);
- синергетичного та інтегрального характеру освіти;
- систематичності, послідовності, неперервності освіти;
- проблемності навчання;
- активності, самостійності, творчості, саморозвитку учнів у навчальній діяльності;
- диференціації та індивідуалізації.

Художньо-педагогічними є такі принципи:

- єдності художнього і технічного, емоційного та раціонального, свідомого та інтуїтивного в процесі опанування цінностей мистецтва;
- емоційної духовно-енергетичної насиченості уроків мистецтва, спрямованих на досягнення учнями катарсису в процесі сприйняття світових художніх шедеврів і власної художньо-творчої діяльності.;
- взаємодії базової та варіативної мистецької освіти, взаємозв'язку навчальної, позаурочної і позашкільної діяльності, гармонізації родинного і суспільного впливів;
- діалогічної взаємодії педагога та учнів у процесі художньо-педагогічного спілкування (на основі діалогічних обертонів мистецтва);
- варіабельності змісту і художньо-педагогічних технологій.

2. Мета і завдання шкільної початкової мистецької освіти

У новій редакції Державного стандарту загальної початкової освіти в галузі «Мистецтво» структура змісту освіти наближена до формату стандарту основної і старшої школи. Виокремлено три змістові лінії (замість наявних у попередньому стандарті п'яти): *музична, образотворча* (домінантні) та *мистецько-синтетична* (додаткова). Об'єднання додаткових змістових ліній (відповідно до хореографічного, театрального та екранних видів мистецтва) в єдину групу – мистецько-синтетичну – дало змогу більш узагальнено передати зміст, а також забезпечити наступність між ланками освіти.

Головна мета цієї освітньої галузі полягає в розвитку особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, потреби в художньо-творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні. У початковій школі домінуюча роль належить активній художній діяльності і творчому самовираженню дітей у сфері мистецтва [67, с. 2].

Основними завданнями освітньої галузі «Мистецтво» у початковій школі є пробудження у дітей інтересу до мистецтва, залучення до художньо-творчої діяльності. На відміну від традиційного підходу до змісту освіти у діючій початковій школі, де викладаються дві відносно відокремлені дисципліни «Музика» та «Образотворче мистецтво», освітня галузь «Мистецтво» спрямована на залучення школярів до творчої діяльності в музичному, образотворчому (візуальному), хореографічному, театральному та екранних видах мистецтва. На основі такої взаємодії різних видів мистецтв у школярів формується цілісне художнє світосприйняття і світовідчуття, система естетичних ідеалів і смаків, почуття реальної відповідальності за збереження культурних надбань суспільства [67, с. 3].

У початковій школі Державний стандарт освітньої галузі передбачає вивчення мистецтв, серед яких основними (домінуючими) залишаються «Музика» та «Образотворче (візуальне)

мистецтво». Вони реалізуються через вивчення окремих навчальних предметів або через упровадження інтегрованих курсів. За умови автономного вивчення в школі двох предметів — музичного та образотворчого мистецтва (по 1 годині на тиждень) — можна реалізовувати міжпредметні зв'язки між цими та іншими видами мистецтва. Проте ефективніше це здійснювати в інтегрованому курсі «Мистецтво» (2 години на тиждень), особливо за викладання його одним учителем (що найчастіше буває в сільських, малокомплектних школах) або в умовах злагодженої «командної» роботи та професійно-творчої співдружності двох учителів, які викладають інтегрований курс «у парі». Останній кадровий формат може мати різні фахові поєднання: вчитель музики та вчитель образотворчого мистецтва, вчитель музики та вчитель початкових класів, учитель образотворчого мистецтва та вчитель початкових класів.

Мета шкільної початкової мистецької освіти: в процесі сприйняття творів вітчизняного і зарубіжного мистецтва і практичної художньої діяльності виховувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва, розвивати загальні та спеціальні здібності, художньо-образне мислення, творчий потенціал особистості, забезпечити набуття учнями життєвих компетентностей — здатності до художньо-творчої самореалізації і готовності до духовного самовдосконалення [67, с. 6].

Загальна мета конкретизується в основних завданнях — навчальних, виховних, розвивальних.

Навчальними завданнями є:

- засвоєння початкових знань, елементарних уявлень і понять про види та жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови музичного та візуального мистецтва у взаємозв'язках із синтетичними мистецтвами (хореографією, театром, кіномистецтвом);
- розширення художньо-естетичного досвіду, опанування елементарних художніх умінь та навичок практичної діяльності;
- набуття початкового досвіду створення художніх образів у процесі власної елементарної творчості;
- набуття предметних дієво-творчих компетентностей.

Виховними завданнями є:

- виховання естетичного ставлення до дійсності та емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва;
- виховання світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій, розуміння учнями зв'язків музичного мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини, зокрема сучасною технікою, засобами масової інформації;
- виховання здатності сприймати, інтерпретувати та оцінювати музичні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки;
- виховання музичних інтересів, морально-естетичних ідеалів, потреб у художньо-творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні засобами музики відповідно до індивідуальних можливостей та вікових етапів розвитку;
- набуття загальнокультурних, комунікативних і соціально-практичних компетентностей.

Розвивальними завданнями є:

- збагачення емоційно-почуттєвої сфери;
- розвиток художніх і загальних здібностей;
- стимулювання художньо-образного мислення, виявів уяви та інтуїції;
- формування універсальних якостей творчої особистості;
- набуття компетентностей саморегуляції художньої діяльності.

3. Базові компетентності мистецької освіти у Державному стандарті загальної початкової освіти

У новій редакції Державного стандарту початкової загальної освіти відповідно до розвитку особистісно розвивальної парадигми проголошено компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення таких результатів, як ієрархічно підпорядковані компетентності учнів, а саме ключова, загальнопредметна і предметна. У документі визначено

освітні компетентності з усіх галузей знань, на формування яких спрямовано навчання у загальноосвітній школі, розширено і поглиблено вимоги до прикладних результатів освіти учнів молодшого шкільного віку.

У сучасній педагогічній науці поняття «компетентність» трактується як готовність до виконання певної діяльності, спроможність використовувати набуті знання, уміння, навички в житті. У сукупності всі результати мистецької освіти мають забезпечувати готовність особистості до самостійної художньої діяльності, тобто естетичну компетентність.

У всіх програмах для початкової ніколи, зокрема й у програмі «Мистецтво», визначено знання, вміння, уявлення, якими має володіти учень. Компетентності розподіляються на:

1) особистісні:

а) загальнокультурні (світоглядні уявлення, ціннісні орієнтації),

б) спеціальні (мистецький тезаурус, ментальний естетичний досвід, художньо-творчі здібності, художньо-образне мислення);

2) соціальні:

а) комунікативні (здатність до спілкування, взаєморозуміння),

б) соціально-практичні (здатність до співпраці, роботи в команді);

3) функціональні:

а) предметні знання та вміння (музичні, образотворчі тощо).

б) міжпредметні — галузеві (художньо-естетичні) та міжгалузеві (художньо-гуманітарні);

4) метапредметні (загальнонавчальні):

а) інформаційно-пізнавальні (здатність до пошуку та оперування інформацією);

б) саморегуляції (вміння організувати та контролювати власну діяльність, здатність до самореалізації і самовдосконалення).

Зрозуміло, що перелічені компетентності дитина набуває протягом усіх етапів навчання в школі, але в початковій ланці мистецької освіти закладаються основи всіх груп — особистісних, соціальних, загальнонавчальних і предметних компетентностей. Базові компетентні зміни в різних освітніх системах, їх структура рухлива і залежність від багатьох факторів — суспільних і особистісних.

4. Сутність інтеграції в шкільній мистецькій початковій освіті

Інтеграція в галузі загальної мистецької освіти має об'єктивні мистецько-культурологічні, психологічні, дидактичні, художньо-педагогічні передумови, стверджує Л. Масол. Сучасна мистецька освіта, що ґрунтується на інтеграції різних методів і наукового знання галузей педагогіки, психології, культурології, мистецтвознавства, сприяє цілісному усвідомленню картини світу і удосконаленню творчого потенціалу особистості, відхід від предметної диференціації як засобу ефективності і пошуку оптимальних шляхів інтеграції знання. Диференціація продукує формування репродуктивного типу мислення, інтеграція ж спонукає до творчого, продуктивного самовдосконалення особистості.

Інтеграція (від латини, *integrer* — повний, цілісний) — це стан внутрішньої цілісності, зв'язаності диференційованих частин і функцій системи, а також процес, що веде до такого стану. Інтеграція утворення або відновлення цілісності, вища форма взаємодії, тому що вона передбачає не лише взаємовплив і взаємозв'язок, а й взаємопроникнення елементів [125, с. 8].

Державний стандарт загальної початкової освіти в галузі «Мистецтво» включає змістові лінії, що охоплюють основні види мистецтв — музичне, образотворче, хореографічне, театральне, екранні. Проте домінуючими видами залишаються музичне та образотворче.

Якщо музика та образотворче мистецтво є домінуючими компонентами щотижневих уроків, то елементи хореографічної та театральної діяльності (інсценізації пісень і казок, театралізовані хореографічні ігри, імітації, імпровізації тощо), як і фрагменти мультфільмів чи кінофільмів, варто включити в міру необхідності, тобто не обов'язково на кожному уроці, а насамперед тоді, коли це зумовлено навчально-виховними завданнями, тематикою і режисурою уроків, коли

елементи синтетичних мистецтв органічно вплітаються в його структуру, інтегруються з іншими, не порушуючи дидактичної та художньо-естетичної цілісності.

Продовжується опанування учнями специфіки художньо-образної мови кожного з видів мистецтва, водночас поглиблюється розуміння його цілісності, адже твір будь-якого виду професійного чи народного мистецтва в специфічній і неповторній художньо-естетичній формі передає різні аспекти життя в єдності різноманітного; різняться вони лише мовними засобами вираження. Формуванню естетичного світовідчуття й світосприймання сприяє інтеграція знань на основі єдності універсальних художньо-естетичних категорій — «ритм», «контраст», «симетрія», «композиція», «динаміка», «гармонія», «жанр», «форма», «розвиток» тощо.

Календарне планування уроків учителем (або спарених уроків двома вчителями, які працюватимуть узгоджено), а також розробка технологій інтегрованих уроків, насамперед, вступних та узагальнюючих у межах кожної визначеної в програмі теми, залежать від обсягу споріднених світоглядно-тематичних і художньо-естетичних елементів.

5. Зміст і структура програми «Мистецтво»

Зміст і структура програми «Мистецтво» для загальноосвітньої школи розроблена відповідно до вимог Державного стандарту початкової загальної освіти в галузі «Мистецтво», що включає основні змістові лінії (види мистецтв) — музичне, візуальне (образотворче), хореографічне, театральне, екранні. Домінуючими серед них залишаються музичне та візуальне мистецтва, у зміст яких інтегруються елементи змістових ліній — синтетичних мистецтв.

У програмі «Мистецтво» для початкової школи як суперпозиція виступає ідея відображення в мистецтві універсалій реального світу:

- 1 клас. Абетка мистецтв.
- 2 клас. Краса довкілля в мистецтві.
- 3 клас. Образ людини в мистецтві.
- 4 клас. Світ у мистецьких шедеврах.

Навколо визначених головних тем концентруються всі інші складові навчально-виховного процесу: дидактичний матеріал для сприйняття та інтерпретації (низка художніх образів, утілених у творах різних видів мистецтв), практична художньо-творча діяльність (з використанням системи завдань інтегрованого типу), словник термінів тощо.

Поліцентричний вид інтеграції передбачає виділення двох (можливо, більше) домінантних змістових ліній, наприклад «Музика» та «Образотворче мистецтво», які органічно поєднуються в тематичний цикл на основі загальної духовно-світоглядної орієнтації і збагачуються елементами інших змістових ліній — синтетичних мистецтв : (хореографія, театр, кіно).

Загальна дидактична структура курсу «Мистецтво».

Домінантні змістові лінії — музичне мистецтво та візуальне мистецтво.

Додаткові змістові лінії — синтетичні мистецтва (хореографія, театр, кіно).

Орієнтовна тематична структура курсу «Мистецтво» (1—4 кл.)

1 клас. Абетка мистецтв

I тема. Краса навколо нас

II тема. Мистецтво — чарівне вікно у світ

III тема. Загадки художніх мов

IV тема. Як митці створюють красу

2 клас. Краса довкілля в мистецтві

I тема. Пори року і народні свята

II тема. Мистецтво і рукотворний світ

III тема. Бринить природи мова кольорова

IV тема. Образи рідної землі

3 клас. Образ людини в мистецтві

- I тема. Мистецькі мандри казкових персонажів
- II тема. Комічні та фантастичні образи
- III тема. Легендарні герої в мистецтві
- IV тема. Краса людської духовності

4 клас. Світ у мистецьких шедеврах

- I тема. Мій мальовничий, світанковий край
- II тема. Ми діти твої, Україно!
- III тема. Подорожі країнами і континентами
- IV тема. Дзвони минулого, шляхи майбутнього

Зміст програми «Мистецтво» включає такі умовно виділені наскрізні компоненти:

- 1) сприймання, аналіз-інтерпретація та оцінювання творів мистецтва;
- 2) практична художньо-творча діяльність учнів;
- 3) естетико-мистецтвознавча пропедевтика (засвоєння спеціальних понять і термінів у процесі різних видів діяльності).

Наголошено на таких особливостях змісту: єдність народного і професійного, українського та зарубіжного мистецтва, мистецькі традиції рідного краю, мистецтво як засіб спілкування між людьми, його місце у сучасному культурному середовищі, роль у житті людей.

Вимоги до навчальних досягнень учнів за кожною змістовою лінією подано за таким алгоритмом:

- *мати уявлення* про особливості, мову, жанри та форми конкретного виду мистецтва; його взаємозв'язок з іншими видами мистецтва; традиції рідного краю;
- *розуміти й усвідомлювати* виражальні засоби конкретного виду мистецтва; його значення у житті людей, культурному середовищі;
- *уміти* інтерпретувати зміст творів; висловлювати естетичне ставлення до них; виражати власні почуття і думки в практичній художньо-творчій діяльності;
- *застосовувати* мистецьку термінологію при аналізі творів мистецтва; основні виражальні засоби мистецтва у практичній діяльності, у досвіді творчого самовираження.

Отже, Державний стандарт загальної початкової освіти, визначаючи вимоги до рівня підготовки молодших школярів у галузі мистецької освіти, наголошує на здатності учнів застосовувати набуті знання і вміння на практиці, у власній діяльності, зокрема під час аналізу та інтерпретації творів мистецтва, а також у практичних роботах. У Державному стандарті зроблено акцент на необхідності усвідомлення учнями особливостей художньої мови того чи іншого виду мистецтва та зв'язків між ними, яке є свідченням розвитку образного мислення, творчої уяви, поліхудожнього розвитку.

ЛЕКЦІЯ №2

ТЕМА. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ (2 ГОД.)

МЕТА. *З'ясувати сутність педагогічної технології мистецької освіти; класифікувати інтегративні художньо-педагогічні технології, проблемно-евристичні та інтерактивні.*

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Сутність педагогічної технології.
2. Інтегративні художньо-педагогічні технології.
3. Проблемно-евристичні художньо-педагогічні технології.
4. Інтерактивні художньо-педагогічні технології.
5. Технологія проєктів у мистецькій освіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар С. П. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: Навч. посіб. / С. П. Бондар, Л. А. Момот, Л. А. Липова, М. І. Головка // За заг. ред. С. П. Бондар. – Рівне: «Тетіс», 2003. – 200 с.
2. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / М. В. Кларин. – М., 1989. – 55 с.
3. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі / С. В. Коновець. – К., 2000. – 79 с.
4. Лернер И. Я. Проблемное обучение / И. Я. Лернер. – М.: Знание, 1974. – 64 с.
5. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
6. Махмутов М. И. Теория и практика проблемного обучения / М. И. Махмутов. — Казань, 1972. — 365 с.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
8. Підласий І. П. Педагогічні інновації / І. П. Підласий, А. І. Підласий // Рідна школа. – 1998. – №12. – С. 3–17.
9. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н., 2002. – 136 с.
10. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
11. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
12. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А. В. Хуторской. – 2 издание, – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 256 с.

Ключові слова: педагогічна технологія, інтегративні, проблемно-евристичні, інтерактивні художньо-педагогічні технології, проектні технології.

1. Сутність педагогічної технології

Одним із шляхів реформування сучасної середньої освіти загалом і мистецької освіти зокрема є використання нових педагогічних технологій, спрямованих не тільки на засвоєння учнями знань і вмінь, характерне для традиційного навчання, а щонайперше — на всебічний особистісний розвиток учнів. Тенденція розвитку сучасної школи передбачає переведення процесу навчання на технологічний рівень, реалізацію індивідуальних траєкторій розвитку школярів стверджує А. Хуторської [196].

У педагогічну практику універсальний грецький термін *«технологія»* (означає «знання про майстерність») увійшов разом із витисненням необхідності наукового обґрунтування закономірностей пошуку оптимальної сукупності методів і засобів організації навчально-виховного процесу, цілеспрямованого впливу на особистість учня, що характеризують майстерність педагога, подібну до мистецьки діяльності (від «технос» — мистецтво, майстерність, «логос» — наука).

Освітні технології складають сьогодні цілу галузь педагогічної науки, осмислюється технологічний підхід в освіті, підлягають опису та аналізу найпоширеніші вітчизняні та зарубіжні технології, обґрунтовуються авторські технології, досліджується весь арсенал технологій учителя.

«Технологія навчання,— як зазначає С. Гончаренко (за визначенням ЮНЕСКО), — це в загальному розумінні системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння понять з урахуванням людських і технічних ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти» [57, с. 354].

Технологія навчання, як уточнює зміст дидактичної технології Пехота, «відображає шлях

освоєння конкретного навчального матеріалу в межах визначеного предмета, теми, питання й у межах цієї технології. Вона близька до окремої методики» [164].

Структура дидактичної технології:

- а) концептуальна основа;
- б) змістова частина навчання:
  - мета навчання — загальна і конкретна;
  - зміст навчального матеріалу;
- в) процесуальна частина — технологічний процес:
  - організація навчального процесу;
  - методи і форми навчальної діяльності школярів;
  - методи і форми роботи вчителя;
  - діяльність учителя з керування предметом засвоєння матеріалу;
  - діагностика навчального процесу.

У «Педагогічному словнику» поняття «педагогічна технологія» розглядається М. Ярмаченком як «сукупність засобів і методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання і виховання, що дозволяють успішно реалізувати поставлені освітні цілі»; це поняття взаємодіє з дидактичним завданням, особливості якого визначають вибір педагогічної технології [207].

Педагогічна технологія передбачає гнучке управління навчальною діяльністю учнів, а не жорстке авторитарне керування. Саме управляти, а не керувати, адже керують людьми, а управляють цілісними і складними системами. Управління передбачає наявність у педагогічній системі двох узгоджених підсистем (учитель — учні), між якими налагоджений не лише прямий, а й зворотний зв'язок — підстава для корекції прямого зв'язку. Зворотний зв'язок потрібний і педагогові, й учню, щоб знати про свої досягнення і з вірою у свої сили йти вперед.

2. Інтегративні художньо-педагогічні технології

Інтегрування в сучасній освіті трактується не лише як дієвий засіб структурування змісту і систематизації навчального матеріалу в органічних зв'язках, а і як інноваційна педагогічна технологія. Додавання одного, двох чи більше структурних елементів, їх різноманітні поєднання, групування неминуче приводять до переструктурування традиційного змісту та технологій викладання окремих дисциплін і утворення нового цілого. Інтегровані курси в галузі мистецтва, окрім застосування елементарних міжпредметних зв'язків, мають ще й додаткові резерви для нарощування мистецьких знань, та уявлень учнів, зростання їх художньої складності, духовно-світоглядної та емоційно-естетичної наповненості. Це відбувається завдяки інтегративним технологіям — кількісному збільшенню та якісному збагаченню порівнянь, аналогій, стимулюванню міжсенсорних асоціацій, розширенню діапазону художньо-естетичних узагальнень тощо.

Вперше концепцію про взаємодію та інтеграцію мистецтв у поліхудожньому розвитку особистості розробили Г. Шевченко та Б. Юсов. Вони відстоювали думку про те, що інтеграція різних видів мистецтва спонукає розвиток творчої діяльності та створює сприятливі умови для самореалізації кожної особистості; ефективно формує уявлення про поліфункціональність мистецтва та його цілісність [202]. Цю освітню технологію можна визначати як художньо-творчу тому, що нині інтеграція сприяє розширенню світогляду, формуванню системи ціннісних орієнтацій особистості. Можемо стверджувати, що завдяки взаємопроникненню різних видів мистецтва стає повнішим усвідомлення сутності художньої культури загалом. У загальній мистецькій освіті різні аспекти впровадження інтегративного підходу обґрунтовано Л. Масол у посібнику «Методика навчання мистецтва у початковій школі» [125].

Інтегративні технології передбачають наступні аспекти:

- використання декількох видів мистецтва одночасно, комплексно;
- здійснення комплексного підходу, шляхом поєднання базових предметних компонентів з іншими видами мистецтва та із залученням аналогів з різних видів творчості;

- врахування змісту художньо-творчої діяльності студентів у залежності від їхніх вікових особливостей та особистісних нахилів і уподобань (вбачається доцільними порівняння найбільш ефективного використання для інтеграції окремих видів, наприклад: колір у малярстві та фонетиці мовлення і виконавство у музиці; театралізована драматизація, створення музики, досконалі форми малювання та сприймання);
- поєднання індивідуальної художньо-творчої діяльності з колективною поліхудожньою творчістю.

Оснoву інтегративних дидактичних технологій складають методи і прийоми порівняння – визначення спільних та відмінних ознак між різними художніми явищами та – схожості між ними за допомогою виявлення і стимулювання образних асоціацій. Це свого роду компаративний аналіз – метод порівняння з метою розкриття ознак, які залишаються прихованими при вивченні в межах однієї галузі наукового знання.

Л. Масол визначає, обґрунтовує художньо-інтегративні технології мистецької освіти та поділяє на три групи за основним видом інтегрування:

- технології духовно-світоглядного інтегрування (головна ознака – жанровість, тематизм, подібні в різних видах мистецтва і життя);
- технології естетико-мистецтвознавчого інтегрування (за ознакою спорідненості для різних видів мистецтв понять і категорій – естетичних, жанрових, мовленнєвих);
- технології комплексного інтегрування поєднують одночасно декілька різновидів інтеграції з попередніх названих [125, с. 74-80].

Зазначені види інтеграції реалізуються через систему творчих завдань інтегративного типу, що передбачають активізацію міжсенсорних образних асоціацій учнів у процесі сприйняття та художньо-творчої діяльності. З-поміж них найтипівішими є такі:

- графічно зобразити мелодичний рисунок, передати лініями характер руху мелодії (плавний, стрибкоподібний), напрям руху мелодії (вгору чи вниз), добрати до мелодії відповідні за характером лінії-образи («лінія-пружинка», «лінія-хвиля», «лінія-зигзаг», «лінія-пунктир»);
- «добрати кольори, відповідні музичним тембрам, образам і настроям»;
- відобразити музичні ритми (дно , три , чотиридольні) або форми (дво-, тричастинні, варіації, рондо) п орнаментальних композиціях, зокрема аплікаціях;
- намалювати реалістичні композиції (сюжетно-тематичні, пейзажні тощо) - «візуальні розповіді до програмних музичних творів, театральних вистав»;
- відобразити розпиток музики, її форм без предметних кольорових композиціях — «візуальних варіаціях», «живописних рондо», в яких змінювати кольорову гаму (яскравість, насиченість, контрастність) відповідно до змін у музиці;
- створити музичні образи - інтонації, ритми, «звукові плями», які б характеризували героїв казки, персонажів сюжетної картини або портрета;
- створити мелодію (чи речитатив) до вірша або фрагмента літературного твору (за інтонаціями-підказками або в заданому жанрі, розмірі);
- відтворити характер танців у безпредметних композиціях;
- намалювати ілюстрації до дитячих казок;
- намалювати фрагменти мультфільму (розкадровка);
- передати за допомогою жестів, танцювальних рухів, пантоміми характери героїв казки, персонажів картини, образів програмної музики;
- «оживити» картину за допомогою пантоміми, міміки, жестів, рухів або розіграти уявний діалог за сюжетом картини (наприклад «натюрморт в особах», «розмова героїв парного портрета»);
- створити «театр костюму» — інсценізація міні-оповідань про традиційний національний одяг, вишивки, прикраси (у супроводі танцювальної музики).

3. Проблемно-евристичні художньо-педагогічні технології

Під *евристичним навчанням* розуміються словесні методи, спрямовані на активізацію інтуїтивних процедур діяльності учнів у вирішенні творчих задач. Визначальною властивістю педагогічної евристики є прийоми «підведення» учнів до правильного рішення, що дозволяє скоротити кількість варіантів перебору рішень [125, с. 81].

Залучаючи учнів до різних видів творчої діяльності — музичного і хореографічного виконавства, малювання і ліплення, театралізацій та інсценізацій, адже евристичний потенціал притаманний спектру художньо-пізнавальних і практичних видів діяльності школярів на уроках мистецтва. З цією метою в молодшому шкільному віці активно використовується імпровізація — вокальна, інструментальна, ритмічна, пластична, акторська, творчі завдання на створений мелодій і інструментально-ритмічного акомпанементу, малювання на вільну тему тощо.

Стимулюючого характеру набуває освітній процес, що здійснюється за технологією проблемного навчання. Суть її полягає в тому, щоб активізувати пізнавальні інтереси учнів та організувати їхню самостійну пізнавально-творчу роботу. Для цього вчитель у процесі проблемного викладу навчального матеріалу створює проблемну ситуацію: висуває гіпотезу, застосовує прийоми «руйнування», гіперболізації, «мозкового штурму», ставить запитання або завдання та організує колективне обговорення можливих підходів до вирішення проблеми. Технологія створення проблемних ситуацій добре описана в дидактичних виданнях. Менше уваги приділялося виховним аспектам: духовним переживанням учнів, потребам і вмінням саморозвитку. Проблемне навчання відрізняється від евристичного, хоча їх об'єднує спільна мета — творчий розвиток учнів.

Методика проблемного навчання побудована таким чином, що вчитель «наводить» учнів на вже відоме рішення; евристичний підхід до навчання ширший, тому що він націлює на досягнення невідомого заздалегідь результату і створення індивідуального досвіду. Одним з ефективних методів стимулювання креативності учнів евристична бесіда.

Евристична бесіда — це словесний діалогічний метод навчання, визначає Л. Масол, за якого вчитель організує активну пізнавальну діяльність учнів шляхом конструювання серії взаємопов'язаних запитань [125, с. 84]. Даючи на них відповіді, діти під педагогічним керівництвом самостійно опановують усі складові пошуку знання. На відміну від настановних, відтворюючих, систематизуючих типів бесід метою евристичної бесіди є розвиток творчого мислення учнів. Як частково-пошуковий метод евристична бесіда доцільна при інтерпретації змісту творів мистецтва саме і силу їх багатозначності. До операційних аспектів проблемно-евристичної технології належать: проблемні (незавершені) запитання, проблемний (ігровий або змагальний) виклад навчального матеріалу, створення проблемних ситуацій на уроці.

Щоб уникнути одноманітності під час навчання й організувати самостійну художньо-пізнавальну діяльність учнів, доцільно якомога частіше застосовувати на уроках мистецтва альтернативні завдання (від альтернатива — з фр., латин.— чергую, змінюю). Тобто вчитель пропонує не одне для всіх, а кілька завдань, різноманітних за змістом і рівнем складності, з-поміж яких учень має обрати той варіант, який хоче і може виконати.

Зіграти мелодію на інструменті» — «підібрати до мелодії ритмічний акомпанемент» (на ударно-шумових інструментах) — «створити варіації па цю тему» (зміна темпу, динаміки тощо) — «придумати танцювальні рухи, ідентичні характеру мелодії» — «підібрати слова до мелодії» — «намалювати абстрактну кольорову композицію, що передає характер мелодії» і т. д.

Корисно інколи виконувати завдання, спрямовані на виявлення прихованих помилок, навмисно припущених учителем із певною дидактичною метою (одна з назв — «метод руйнування»). Варіанти запитань: «Що зайве?» і «Знайди помилку»:

- пропонується низка музичних і живописних творів на певну тему, наприклад, «Осінній сум», «Весняні настрої», «Лісові мешканні», з двома-трьома творами, які за образно-емоційним змістом не підходять до цієї групи;
- знайти «зайве» в переліку однорідних явищ, наприклад «Танці» («халлінг, жига, колискова, менует, гопак, мазурка») або «Жанри живопису» (натюрморт, портрет, собор, пейзаж);
- виявити приховані помилки під час співу-показу вчителем фрагмента пісні або під час виконання педагогічного малюнка-зразка для візуального пояснення етапів роботи.

Загострює увагу завдання на основі прийому «навпаки». Наприклад, заспівати колискову голосно, у швидкому темпі, а мелодію гопака зіграти дуже повільно і тихо, ще й у високому регістрі, відповідно «переплутати» кольорові картки (для колискової — яскраво-червоний, для гопака — ніжно-рожевий). При виконанні педагогічних малюнків та схем з образотворчого мистецтва навмисно переставити предмети в натюрморті, поміняти місцями перший і другий плани у пейзажі.

4. Інтерактивні художньо-педагогічні технології.

Для загальної мистецької освіти застосовування інтерактивних технологій є мало дослідженим аспектом інноваційної діяльності вчителя. *Інтерактивний* (від англ. — взаємодія) означає «здатний до співробітництва, діалогу». (Префікс «інтер» у дослівному перекладі з латинської мови означає «перебування поміж») [170, с. 10].

Інтерактивне навчання, на думку О. Пометун і Л. Пироженко, — це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету — створити комфортні умови навчання [170, с. 12]. За яких кожний учень відчуватиме свою успішність, інтелектуальну спроможність. Головне — інтерактивні методи створюють умови для міжособистісної взаємодії учнів.

Метою інтерактивних технологій навчання є набуття учнями культурної компетентності готовності, здатності до комунікативної і кооперативної діяльності, оволодіння комплексом відповідних змін. З огляду на велику кількість інтерактивних умінь, класифікуємо їх у такі основні групи:

- уміння слухати партнерів і виявляти до них прихильність, доброзичливість, толерантність;
- уміння переконувати, аргументувати власну думку, керувати емоційним етапом;
- уміння дискутувати, підтримувати зворотний зв'язок, ініціювати спілкування, доходити компромісу;
- уміння взаємодіяти, співпрацювати, встановлювати ділові контакти, працювати в парі, малих групах, колективно.

Отже, основою інтерактивних педагогічних технологій є спілкування. Спілкування -- це форма діяльності, психічного контакту, що здійснюється між людьми як рівноправними партнерами і вияв мнеться в обміні інформацією, взаємовпливі, взаєморозумінні. Спілкування буває вербальне і невербальне.

Філософ В. Біблер обґрунтував теорію «діалогу культур», що дав змогу особистості не тільки прилучитися до вітчизняних і загальної людських художніх цінностей, а й самовизначитися у світі культурні включитися в її творення і водночас вдосконалювати себе як суб'єкт. Під терміном «діалог» розуміють не просто розмову, бесіду (дослівний переклад з грецької), а насамперед ланцюжок взаємозалежної вербальних і невербальних дій спілкувань між педагогом і учнями на основі партнерських відносин, обміну особистісними духовними цінностями [22]. Діалогова педагогічна взаємодія має бути забарвлена емоційно-естетичними переживаннями школярів і ґрунтується на емпатійному ставленні вчителя до всіх учнів (співучасть, допомога, підтримка). За таких умов у дітей виникає захоплення художньою діяльністю, домінують відчуття успіху, насолоди від бодай мінімальної самостійної участі на шляху до пізнання мистецтва.

З-поміж низки інтерактивних методів, доцільних для організації аналізу-інтерпретації творів мистецтва, високу ефективність має фасилітована дискусія, стверджує Л. Масол. Фасилітація (від, латин. — легкий, англ. — полегшувати, допомагати) — це технологія навчання, принциповою особистістю якої є опосередкована участь педагога в колегіальному самонавчанні учнів.

Фасилітована дискусія — одна з форм педагогічного спілкування полягає в колективному обговоренні певної проблеми, що має на меті максимально наблизитися до результату (знаходити рішення, відкритті нові ідеї, утворювати консенсус) за допомогою певних стратегічних, спрямовуючих запитань і спеціальних прийомів ведучого — фасилітатора [125, с.

Технологія спрямована на розвиток умінь учнів пильно спостерігати, розмірковувати про зміст художніх творів, що стає можливим завдяки багатозначності образів мистецтва, їх здатності інтригувати й пробуджувати різні думки. Ураховуються потреби й інтереси глядачів-початківців, які набувають умінь спостереження й рефлексії — компонентів візуальної компетентності.

Діяльність учнів у процесі сприйняття мистецтва різних країн і народів полягає у тому, що діти мають збагнути, що чимало творів «розповідають свої історії» і що вони здатні самостійно ці історії інтерпретувати. Під час групового обговорення учні вчать не лише висловлювати свої власні міркування, а й сприймати думки інших, погоджуватися з ними або заперечувати, доповнювати й уточнювати їх. Головне, щоб усі висловлювання аргументувалися з опорою на конкретні художні образи, а не фантазувалися за межами твору.

Відповідаючи на запитання, вибудовані в спеціальні алгоритми діти поглиблюватимуть навички ретельного спостереження, в них буде розвиватися мислення — здатність виробляти гіпотези трактування значення твору і аргументування своєї думки, адже вони мусять наводити докази щодо власного «бачення» їх сенсу. Від так у кожної дитини почне формуватися особистісне емоційно-естетичне ставлення до мистецтва, впевненість у своїх силах щодо його розуміння. Водночас розвиваються мовленнєві навички, тому що діти вчать переконливо висловлювати свої думки, а відтак їхня мова стає багатшою, більш дескриптивною (описовою). Пусковий механізм дискусії полягає у заздалегідь розроблених запитань учителя, що виконує роль фасилітатора. Він виступає посередником у взаємодії учнів, стимулюючи за допомогою запитань пізнавальні процеси, творче мислення обговорення, допомагає їм включитися в активний пізнавальний пошук у процесі сприйняття мистецьких творів і їх колективного обговорення.

Базові запитання перших уроків:

Що відбувається на цій картині?

Що ще відбувається на картині?

Що ще ви тут помітили? Хто може щось додати Хто може доповнити? Можливо, хтось помітив те, про що ще їм говорили? думає зовсім не так, як Володя ...»), підтвердження версій («Продовжуючи думку Катрусі, Михайлик помітив ...» («Крім того, про що згадала Катруся, Михайлик. додав, що...»), спростування попередніх позицій («Схоже, дехто з вас змінив свою думку про це»).

Учитель-фасилітатор зобов'язаний підтримувати дискусію, але ні в якому разі не приймати чийсь сторону. Думка меншості, на віті якщо це думка тільки однієї людини, має вислуховуватися з одна новою увагою і повагою, але при цьому, звичайно, треба вимагати аргументів. Важливо, щоб діти усвідомили, що може існувати багато різних версій, і «мозкова атака»), проведена неї е ж групою, корисний процес, у результаті якого складається і розпинається багате ідей. Але спілкування з творами мистецтва ніколи не бувають завершеними,

Добір творів для сприйняття. Ураховуючи властиві початківцю природні здатності сприйняття, твори мистецтва спеціально добираються і вибудовуються в послідовні ряди за принципом поступового ускладнення, розширення сфери інтересів учнів.

Орієнтовні переліки творів для фасилітації на уроках мистецтва пропонує Л. Масол у посібнику «Методика навчання мистецтва у початковій школі»:

1 кл.

Музичні: Д. Кабалевський «Клоуни», П. Чайковський «Нова лялька», Л. Колодуб «Лялька співає», Р. Шуман «Сміливий вершник», «Дід Мороз», «Балетна сценка», Я. Барнич «Коник», Ю. Щуровський «Вечір у степу», Л. Позен «Лірник».

Візуальні: М. Приймаченко «Звірі» (за вибором), З. Серебрякова «Катя з ляльками», «Дівчатка-ельфіди», П. Сезанн «Арлекін і П'єро».

2 кл.

Музичні: А. Вівальді «Пори року» (за вибором), В. Косенко «Пастораль», «Дощик», І. Шамо

«Веснянка», П. Чайковський «Осіньна пісня», «Масляна», В. Сокальський «Косарі», К. Сен-Санс «Карнавал тварин» (за вибором), Е. Гріг «Пташка», «Метелик».

Візуальні: Серебрякова «Дівчатка біля роаяля», І. Труш «Гуцулка», «Трембітарі», О. Мурашко «Селянська родина», І. Наконечний «Син Божий народився», А. Матісс «Червоні риби», Д. Нарбут «Масляниця».

5. Метод проектів в мистецькій освіті.

Інтерактивні художньо-педагогічні технології передбачають різні проекти - організації взаємодії учнів у навчальній діяльності: роботу в парах, трійках, малих і великих групах. Групова діяльність здійснюється на засадах кооперації. Кооперація (від латин, соорего — співробітничая) — форма добровільної організації спільної праці [170].

Для виконання молодшими школярами колективних робіт варто час від часу застосовувати метод проектів. Йому притаманні такі ознаки, як урахування індивідуальності учнів, стимулювання їхнього розвинутку відповідно до здібностей і можливостей, кооперація діяльності школярів, активізація колегіальної співтворчості.

Метод проектів — це система навчання, за якою учні набувають знання, уміння і навички у процесі планування і виконання практичних завдань – проектів, які постійно ускладнюються. Під час роботи за методом проектів особливе значення має творче нестереотипне мислення і бачення учнів, їхня активність, самостійність, захопленість [170, с. 36].

За домінуючим видом діяльності можна виокремити основні типи художніх проектів: інформаційний, дослідницький, практично-творчий, ігровий. Проекти можуть бути індивідуальними, груповими і колективними. Цікавою і захоплюючою справою є виконання дизайнерських проектів: «Місто майбутнього», «Будинок, моєї мрії», «Одяг для казкового героя».

Науковою основою проектної технології може слугувати положення Л. Виготського про інтеріоризацію, взаємозв'язок у навчанні внутрішнього із зовнішнім, соціальним, що стимулює і підвищує ті індивідуальні зусилля, сприяє успішності результатів. До базових елементів методу належать:

- позитивна взаємозалежність (спільні цілі, ресурси, оцінка результату, необхідність розподілу ролей),
- співпраця (що включає лідерство, прийняття рішень, установлення довіри, взаємозалежність),
- підтримка і взаємодія в прямих контактах (взаємонавчання, емпатія),
- міжособистісне спілкування та спілкування у невеликих групах,
- комунікативність (здатність вирішувати проблемні ситуації, уникати суперечок і конфліктів, дотримуватися консенсусу).

За домінуючим видом діяльності можна виокремити основні типи художніх проектів: інформаційний, дослідницький, практично-творчий, ігровий (або рольовий).

Метод проектів застосовується на етапах введення в тему (переважно інформаційний тип), розкриття основного змісту теми (дослідницький та інформаційний типи), під час узагальнення теми (ігровий або художньо-творчий типи).

Ураховуючи, що повноцінна реалізація методу проектів вимагає цілого комплексу соціокультурних компетентностей, радимо якомога раніше починати з елементів цього методу, розвиваючи й ускладнюючи їх послідовно, від класу до класу. Наведемо приклади можливих колективних завдань для організації проектної діяльності учнів 4-го класу, які за попередні роки набули потрібних умінь і навичок.

I тема. Виконання «віночків» народних пісень і танців, що побутові у рідному краї («Перлини душі народної»), демонстрація народних традицій декоративно-прикладного мистецтва («Різьблення», «Килимарство» тощо).

II тема. Виготовлення народних іграшок, ляльок народів світу інших матеріалів (соломи, вовни, тканини тощо) з наступною розповіддю (наприклад «Ляльки заговорили»).

III тема. «Уявні подорожі» країнами світу із замальовками архітектурних пам'яток («Ейфелева вежа в Парижі», «Єгипетські піраміди»), національних свят («Свято Дракона в Китаї», «Карнавал»), у результаті — створення колажу. Додатково — озвучити (відповідь про певну країну музикою: П. Чайковський, танці з балету «Лускунчик» (іспанський — «Шоколад», арабський — «Кава», китайський — «Чай») та ін.

IV тема. Колективна різнокольорова композиція («Дерево життя квіточок-витинанок, у центрі кожної — фотографія учня — автора цієї роботи. Особливості діяльності учнів, які розробляють певні мистецький проект, полягають в інтегральності та варіативності творчих завдань.

Учитель виступає організатором і координатором навчально-пізнавальної діяльності учнів; за потребою — консультує окремих учнів або групи; здійснює постійний зворотний зв'язок; стимулює дискусію під час колективного оцінювання результатів роботи, підтримуючи активність, емоційність учнів.

Етапи здійснення проектного завдання:

- обговорення і вибір теми;
- розподіл ролей, обов'язків, проміжних завдань відповідно до компонентів та етапів діяльності;
- організація і здійснення проекту;
- узагальнення та оформлення результатів;
- презентація;
- обговорення результатів у групах;
- колективне оцінювання проекту;
- «технологічна схема-конспект» (просторово-схематичне зображення структури уроку з лаконічними словесними поясненнями, компактна форма якого дає загальне уявлення про взаємозв'язок основних компонентів змісту).

Метод проектів передбачає самостійну роботу учнів, компетентної саморегуляції стає провідною. Рівень самостійності й творчості враховується при оцінюванні проектної діяльності, тому поряд із оцінкою колективної роботи варто оцінювати індивідуальний внесок кожного учня.

ЛЕКЦІЯ №3

ТЕМА. ЗМІСТ І ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ЗА КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЮ ТЕХНОЛОГІЄЮ (2 ГОД.)

МЕТА. З'ясувати особливості та організаційні засади професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти за кредитно-модульною технологією навчання у ВНЗ.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Організація професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти за кредитно-модульною технологією.
2. Дисципліни художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у змісті навчального плану.
3. Структура навчальної дисципліни (курсу) та залікового кредиту.
4. Організаційно-методичне забезпечення навчального процесу. Навчальна і робоча програми.
5. Методи навчання в кредитно-модульній технології
6. Форми організації процесу професійної підготовки майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі.
7. Модульний контроль. Рейтингова шкала оцінки, адаптованої до системи ECTS.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання: Навчальний посібник. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. – № 1 (11). – 2004.
3. Болонський процес у фактах і документах / Упор. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. В. Грубіянюк, І. І. Бабін. – К.–Тернопіль: Вид-во ТДПУ імені В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
4. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.
5. Бондар В. І. Модульно-рейтингова технологія вивчення навчальної дисципліни (на матеріалі дидактики). – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. – 49 с.
6. Бондар В. І. Підготовка вчителя початкової школи в умовах запровадження Болонської конвенції: матеріали Міжнародної наук.-метод. конф. / уклад. Л. Л. Макаренко, М. С. Севастюк, О. П. Симоненко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – С. 7–16.
7. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
8. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.

1. Організація професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти за кредитно-модульною технологією

Метою впровадження кредитно-трансферної системи організації навчального процесу є підвищення якості вищої освіти фахівців і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників та престижу української вищої освіти в європейському та світовому освітньому і науковому просторі.

Основними завданнями кредитно-трансферної системи організації навчального процесу є:

- адаптація ідей ECTS до системи вищої освіти України для забезпечення мобільності студентів у процесі навчання та гнучкості підготовки фахівців, враховуючи швидкозмінні вимоги національного та міжнародного ринків праці;
- забезпечення можливості навчання студента за індивідуальною варіативною частиною освітньо-професійної програми, що сформована на основі вимог замовників та побажань студента і сприяє його саморозвитку і, відповідно, підготовці до життя у вільному демократичному суспільстві;
- стимулювання учасників навчального процесу з метою досягнення високої якості вищої освіти;
- унормування порядку надання можливості студентові отримати професійні кваліфікації відповідно до ринку праці.

Кредитно-модульна технологія організації навчального процесу — модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (залікових кредитів) [138].

Обсяг навчального навантаження студента (трудомісткість навчання) встановлюється в академічних кредитах. Кредит передбачає всі види навчальної діяльності, необхідної для завершення повного року академічного навчання у закладі, тобто: лекції, практичні роботи, семінари, консультації, індивідуальну, самостійну роботу – в бібліотеці чи вдома, підсумковий контроль (екзамени, заліки), курсову, дипломну роботу, педагогічну, навчальні і виробничі практики чи інші види діяльності, пов'язані з оцінюванням. Кредит, таким чином, базується на повному навантаженні студента, а не обмежується лише аудиторними годинами.

Ціна кредиту складає 30 годин навчального навантаження студента.

Кількість кредитів на навчальну дисципліну визначається діленням загального обсягу годин з навчальної дисципліни на ціну кредиту (з округленням до 0,5 кредиту). Загальний обсяг годин із навчальної дисципліни повинен включати час на проведення лекцій, практичних, семінарських та лабораторних занять, консультацій, практик, самостійної роботи і контрольних заходів. На навчальні, виробничі, польові, педагогічні та інші види практик, кваліфікаційний екзамен, підготовку до захисту та захист курсових, дипломних та магістерських робіт кредити відводяться окремо.

2. Дисципліни художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у змісті навчального плану

Основним нормативним документом, що регламентує навчальний процес у вищому навчальному закладі є навчальний план, який складається на основі освітньо-професійної програми, чинних державних стандартів вищої освіти та структурно-логічної схеми підготовки, і адаптований до вимог ECTS. Навчальний план визначає перелік та обсяги нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми проведення підсумкового контролю тощо.

До структури навчального плану входять:

- графік навчального процесу із зведеним бюджетом часу;
- план навчального процесу;
- план практичної підготовки;
- план проведення державної атестації.

Нормативні навчальні дисципліни встановлюються галузевим стандартом вищої освіти і мають складати не менше 65-70 % від загального навчального часу підготовки студентів. Нормативні навчальні дисципліни групуються за циклами підготовки. Дотримання назв та обсягів (не менше встановлених ОПП) нормативних дисциплін є обов'язковим для навчального закладу. Збільшення обсягів годин на нормативні навчальні дисципліни може відбуватися за рахунок годин, відведених на цикл дисциплін самостійного вибору ВНЗ.

Навчальний план для одного та споріднених напрямів підготовки має уніфікований, спільний для усіх спеціальностей цикл нормативних дисциплін, що забезпечує мобільність студента в межах цих напрямів (галузі знань).

Варіативна частина навчального плану складається для кожної спеціальності відповідною випусковою кафедрою та деканатом. Вивчення варіативної частини рекомендується планувати не раніше п'ятого семестру. На кожний навчальний рік деканат факультету разом з випусковою кафедрою складає робочий навчальний план на наступний навчальний рік, в якому обумовлюються особливості організації навчального процесу для кожного напрямку підготовки (спеціальності) усіх форм навчання.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Протягом навчального року рекомендується планувати не більше однієї курсової роботи. Графіки виконання курсових робіт і консультацій затверджуються деканом на початку семестру і доводяться до відома студентів. Захист курсової роботи може проводитись перед комісією у складі двох-трьох викладачів кафедри за участю керівника курсової роботи. Захист курсової роботи планується не пізніше ніж за 1-2 тижні до початку підсумкового семестрового контролю (екзаменаційної сесії).

Вивчення малокредитних навчальних дисциплін, на які робочим навчальним планом передбачається не більше однієї години аудиторного навантаження на тиждень, рекомендується планувати протягом половини семестру, підсумкова оцінка при цьому виставляється за результатами поточного (модульного) контролю (сумарна рейтингова оцінка як з теоретичної, так і з практичної частини дисципліни).

Форма державної атестації з кожного освітньо-кваліфікаційного рівня встановлюється відповідно до ОПП галузевого стандарту вищої освіти і фіксується в навчальному плані.

Дисципліни художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у змісті навчального плану освітнього ступеня «Бакалавр»: «Образотворче мистецтво з методикою навчання», «Музичне мистецтво з методикою навчання», «Основи хореографії, сценічного та екранного мистецтва з методикою навчання», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво»; у змісті навчального плану освітнього ступеня «Магістр»: «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво», «Інноваційні технології викладання образотворчого мистецтва» та інші.

На вивчення даних дисциплін навчального плану освітнього ступеня «Бакалавр»: «Образотворче мистецтво з методикою навчання», «Музичне мистецтво з методикою навчання», «Основи хореографії, сценічного та екранного мистецтва з методикою навчання» відводиться переважно 3 або 4 кредити, зниз на самостійну роботу відводиться приблизно половини загального обсягу годин, відведених навчальним планом.

3. Структура навчальної дисципліни (курсу) та залікового кредиту

Навчальна дисципліна (курс) складається із декількох залікових кредитів, кількість яких визначається змістом та формами організації навчального процесу. Заліковий кредит — це завершена задокументована частина змісту навчальної дисципліни, вивчення якої для студентів, як правило, завершується підсумковим оцінюванням (тестування, залік або семестровий екзамен). Заліковий кредит складається із модулів (частина програми навчальної дисципліни поєднана із формами навчання — лекційні, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, всі види практик та консультацій, виконання самостійних завдань студентів та інші форми і види навчальної та науково-дослідницької діяльності студентів), кожний з яких у свою чергу складається із змістових модулів (одна або декілька тем).

Кредит (лат. *credit* — він вірить) — це числова міра повного навчального навантаження студента з конкретної дисципліни (1 кредит — 30 год.), яка спонукає студентів до вільного вибору навчальних дисциплін та якісного їх засвоєння і є одним із критеріїв порівняння навчальних систем вищих навчальних закладів. Час, відведений для проведення підсумкового контролю, не входить в кредит. Заліковий кредит є одиницею виміру навчального навантаження, необхідного для засвоєння змістових модулів або блоку змістових модулів. Змістовий модуль — це система навчальних елементів, поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові [2, с. 38].

Модульний принцип навчальної діяльності студента передбачає модульну структуру навчальної дисципліни (курсу), а відповідно і оцінку результатів виконання певного виду робіт, які складають зміст модуля. Модульна технологія характеризується певними ознаками, які відрізняють її від традиційної: сформульовані цілі діяльності, які доводяться студентам перед початком навчання; зміст навчання подається у формі модулів, які мають гнучку структуру і пристосовані до індивідуального вивчення; процес навчання передбачає використання різноманітних методів і форм залежно від одиниці змісту навчання, цілей, засобів; контроль за результатами діяльності студентів здійснюється в процесі вивчення модуля і по його закінченні.

У навчальних та робочих навчальних планах напрямів підготовки (спеціальностей), індивідуальних навчальних планах (залікових книжках) студентів кількість кредитів зазначається у спеціальній графі «Кредити ECTS». В академічних журналах, заліково-екзаменаційних відомостях, індивідуальних навчальних планах (залікових книжках), академічній довідці, додатку до диплома в графі «Години» (у тих документах, де вона є) через дріб зазначається кількість кредитів ECTS. В академічних журналах облікуються всі заняття, які викладач проводить зі студентами: лекції, практичні (лабораторні) чи семінарські заняття, самостійна робота студентів. Кожний вид навчальної діяльності студента в межах залікового кредиту (модуля) оцінюється (визначається рейтинг) і має питому частку в підсумковій оцінці з залікового кредиту.

Така система є не просто визнанням у Болоньї стандартом, обов'язковим для впровадження у всіх вищих навчальних закладах України. Це насамперед можливість об'єктивного оцінювання

навчальних досягнень студента, можливість у разі необхідності переривати навчання і продовжити його з урахуванням набраних кредитів.

4. Організаційно-методичне забезпечення навчального процесу. Навчальна і робоча програми

Організаційно-методичне забезпечення навчального процесу повинно базуватися на використанні документів, регламентованих чинною нормативною базою вищої освіти, адаптованих і доповнених з урахуванням особливостей ECTS, а саме: державних та галузевих стандартів вищої освіти України; навчальних планів; робочих програм з усіх нормативних і вибіркового навчальних дисциплін; програм практичної підготовки; підручників та навчальних посібників; інструктивно-методичних матеріалів до семінарських, практичних та лабораторних занять; контрольних завдань до семінарських, практичних і лабораторних занять; модульних контрольних робіт з навчальних дисциплін, передбачених робочим навчальним планом; текстових та електронних варіантів тестів для поточного і підсумкового контролів; методичних матеріалів для самостійного опрацювання фахової літератури та виконання індивідуальних завдань, курсових і дипломних робіт тощо.

Навчальна програма нормативної дисципліни є складовою державного стандарту освіти.

Навчальна програма — документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної програми підготовки, її зміст, послідовність і організаційні форми вивчення, вимоги до знань і вмінь студентів. Компонентами навчальної програми є пояснювальна записка, тематичний виклад змісту навчальної дисципліни і список літератури. Навчальні програми нормативних дисциплін належать до документів державного стандарту освіти. Навчальні програми вибіркового дисциплін розробляються і затверджуються вищим закладом освіти [138].

У пояснювальній записці до навчальної програми вказано призначення навчального предмета, його місце в системі підготовки спеціаліста (провідну функцію) та мету (освітню — вимоги до знань, вмінь і навичок студентів; виховну — формування професійної спрямованості особистості; розвивальну — розвиток пізнавальних інтересів та здібностей, творчого професійного мислення, формування вмінь і навичок самостійної професійної праці), У ній також визначено послідовність вивчення навчального матеріалу (структуру предмета), форми і методи навчання з урахуванням специфіки змісту навчального матеріалу (лекції, семінари, практичні та лабораторні заняття, обов'язкові контрольні роботи), форми й методи контролю успішності навчання.

Відповідно до сучасних вимог у навчальній програмі повинні бути висвітлені такі аспекти (І. Булах, В. Пащенко і О. Чалий):

- формулювання призначення навчального предмета в системі підготовки спеціаліста (визначення провідної функції предмета);
- визначення освітньої, виховної й розвивальної мети, які потрібно реалізовувати в процесі навчання (з урахуванням призначення навчального предмета і вимог кваліфікаційної характеристики);
- визначення складу й структури предмета, розділів з урахуванням провідної функції предмета: основні теми навчального предмета; структурно-логічні зв'язки між предметами; послідовність вивчення навчальних тем на основі встановлених зв'язків;
- визначення вимог до знань і вмінь з кожної теми та рівня їх сформованості;
- планування лабораторних і практичних занять з урахуванням їх основної дидактичної мети;
- формування професійних і практичних навичок, передбачених навчальною програмою;
- добір змісту навчального матеріалу з кожної навчальної теми з огляду на дидактичні принципи науковості й доступності навчального матеріалу, системності й послідовності навчання, зв'язку навчання з професійною діяльністю тощо;
- визначення обсягу та змісту самостійної роботи студентів (збільшення кількості самостійних аудиторних та позааудиторних занять, формування навичок та вмінь самостійної роботи,

- підсилення професійної спрямованості завдань тощо);
- встановлення міжпредметних зв'язків і досягнення на їх основі інтеграції та координації змісту окремих навчальних предметів; доцільно скористатися структурно-логічною схемою предмета та обрати методику реалізації інтеграційних зв'язків у навчальному процесі;
- вироблення рекомендацій з організації навчального процесу;
- визначення та розроблення форм і методів контролю успішності навчання;
- оформлення навчальної програми відповідно до дидактичних нормативів.

Для кожної навчальної дисципліни, що входить до освітньо-професійної програми дисципліни та навчального плану, вищим навчальним закладом складається *робоча навчальна програма дисципліни*, яка є нормативним документом вищого навчального закладу. Вона містить виклад конкретного змісту навчальної дисципліни, послідовність, організаційні форми її вивчення, визначає форми та засоби поточного і підсумкового контролю. Складовими робочої програми є: тематичний план, пакет методичних матеріалів для здійснення поточного і підсумкового контролю, перелік навчально-методичної літератури, засобів наочності, технічних засобів навчання тощо.

Робочі навчальні програми нормативних і вибіркових навчальних дисциплін розробляють відповідні кафедри (предметні або циклові комісії). При їх підготовці дотримуються таких вимог: високий науковий рівень з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу; виховний потенціал; генералізація навчального матеріалу на основі фундаментальних положень сучасної науки; групування його довкола провідних ідей і наукових теорій; розвантаження програм від надто ускладненого і другорядного матеріалу; реалізація міжпредметних зв'язків; реалізація ідеї взаємозв'язку науки, практики і виробництва тощо.

5. Методи навчання в кредитно-модульній технології

З урахуванням досвіду роботи деяких навчальних закладів України виокремлюють *методи модульного навчання* (В. Левицький): інформаційні (проблемна лекція, розповідь, бесіда, консультування, демонстрування); операційні (алгоритми, лабораторні вправи тощо); пошукові (дискусія, ділова гра, ситуаційне завдання, «мозковий штурм», прогресивний семінар тощо); методи самостійного навчання (читання модуля, тексту, слухання) [138].

У процесі модульного вивчення дисципліни викладач може застосовувати всі методи. Однак послідовність їх використання з огляду на дисципліну, що вивчається, має бути такою:

1) на першому етапі вивчення необхідно використовувати інформаційні методи, які надають необхідні базові знання — переважно теоретична підготовка;

2) на другому етапі теорія закріплюється на практиці, набуваються практичні навички застосування теоретичних знань, тому доцільно і необхідно використовувати операційні методи навчання;

3) на третьому етапі проводиться перевірка набутих теоретичних знань і практичних навичок, а отже, пошукові методи будуть ефективнішими, ніж, наприклад, звичайна контрольна робота чи іспит.

Робочим алгоритмом у розробленні модульної технології навчання у вищому навчальному закладі може слугувати запропонована А. Алексюком структура модульного навчання на прикладі вивчення курсу педагогіки [2, с. 58]:

- зміст чинної програми поділено на відносно самостійні частини, об'єднані певною ідеєю, кожна з яких містить кілька близьких за змістом і фундаментальних за значенням понять, законів, принципів;
- навчальну програму з курсу поділено на мінімальну кількість модулів;
- навчально-виховний процес має бути гнучким;
- зміст модуля у стислій формі розглядається на наста-новчій лекції кожного модуля; у ній висвітлюються провідні ідеї, дискусійні питання, завдання самостійної роботи;
- оглядово-настановча лекція передує трьом тьюторським заняттям з кожного модуля; метою тьюторського заняття є організація колективного обговорення теми, що переростає у

дискусію;

- загальній дискусії передують письмова контрольна робота, після якої розв'язуються проблемно-педагогічні завдання, аналізуються проблемні ситуації;
- при оцінюванні враховується участь у роботі на занятті; оцінка виставляється у залікових одиницях; оцінюється кожний вид роботи;
- студент може регулювати рівень і темп свого зростання; може достроково опанувати навчальний матеріал; такі студенти іспитів не складають.

У межах навчальної дисципліни кожен модуль змістово пов'язаний з попереднім і наступним. Матеріал модуля може бути поділено на дрібніші структурні частини, тобто «навчальні елементи». Для кожного модуля і в його межах визначено конкретну мету вивчення і подано відповідні методичні вказівки.

З кожної навчальної дисципліни передбачено на семестр 3 — 5 модулів. У деяких навчальних закладах для складання модулів відведено окремий час. Однак така схема має певні недоліки: дещо умовний поділ дисципліни на модулі; вилучення з навчального процесу часу, необхідного для складання модулів; одночасне складання модулів з усіх дисциплін. Доцільніше складати модулі на заняттях за розкладом.

Навчальний матеріал кожного модуля містить головні, базові та допоміжні теоретичні знання, практичні вміння і навички. Модульне планування передбачає виділення опорних знань і вмінь, які актуалізуються перед вивченням матеріалу нового модуля, а також системне повторення головних теоретичних знань, практичних умінь і навичок.

Кожен змістовий модуль містить окремі елементи: розділ, кілька тем або розділів лекційного курсу навчальної дисципліни; одну або кілька лабораторних робіт; індивідуальне завдання (реферат, розрахункова, графічна робота або реферат).

6. Форми організації процесу професійної підготовки майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі

У вищій школі функціонують різноманітні організаційні форми навчання: *лекції, практичні заняття (семінари, практичні і лабораторні роботи), самостійна робота студентів під контролем викладача, науково-дослідна робота студентів, виробнича практика та ін.* У дидактиці ці форми трактують як способи керування навчально-пізнавальною діяльністю для розв'язання визначених дидактичних завдань. Методи навчання (лекція, семінар, практична і лабораторна роботи) виступають як організаційні форми навчання, оскільки є способами взаємодії студентів і викладачів, у межах яких реалізуються інші методи і засоби навчання.

Лекції, методика їх підготовки і проведення. Серед різноманітних форм навчальної роботи у вищому навчальному закладі важливе місце належить лекції. Навчальна лекція (лат. lectio — читання) — логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності наочною та демонструванням дослідів. Вона тісно пов'язана з усіма іншими формами організації навчально-виховної роботи — семінарськими, практичними і лабораторними заняттями. У цьому розумінні кажуть про лекційно-семінарську систему навчання [138].

Лекції повинні відповідати таким вимогам: моральність змісту лекції і викладача; науковість, інформаційність, доказовість і аргументованість, емоційність викладу інформації; активізація мислення слухачів через запитання для роздумів; чітка структура і логіка розкриття інформації; методичне оброблення, тобто виведення основних думок і положень, висновків, повторення їх в різних формулюваннях; виклад доступною і зрозумілою мовою; використання аудіовізуальних дидактичних матеріалів тощо.

1. За дидактичними завданнями *лекції поділяють на вступні, тематичні, настановчі, оглядові, заключні* (А. Алексюк, Т. Галушко, З. Курлянд) [2, с. 65].

Вступна лекція зорієнтована на те, щоб дати студентам загальне уявлення про завдання і зміст усієї навчальної дисципліни, розкрити її структуру й логіку розвитку конкретної галузі

науки, техніки, культури, взаємозв'язок з іншими дисциплінами, а також сприяти зацікавленості предметом. На такій лекції важливо розкрити значення дисципліни у фаховій підготовці спеціаліста, її зв'язок з іншими навчальними дисциплінами. Окрім того, вступна лекція повинна орієнтувати студентів на те, як слід слухати лекції, як їх конспектувати, як працювати над першоджерелами, як теми курсу вивчати самостійно. Зміст настанов викладача визначається тим, на якому курсі читається ця лекція.

Настановну лекцію використовують для студентів заочної форми навчання. На такій лекції окрім розкриття предмета навчального курсу, методів його дослідження, визначення основних проблем курсу, його особливостей і труднощів роблять детальний огляд наявних підручників та навчальних посібників, дають методичні поради студентам, як самостійно працювати над курсом.

Тематична лекція передбачає розкриття певної теми навчальної програми дисципліни.

Оглядову лекцію нерідко читають перед або під час виробничої практики. Основне її завдання полягає в забезпеченні належного взаємозв'язку і наступності між теоретичними знаннями і практичними вміннями та навичками студентів. Оглядові лекції читають також студентам перед виконанням дипломних робіт або складанням державних іспитів, абітурієнтам — перед вступними іспитами, студентам-заочникам.

У *завершальній лекції* підбивають підсумки вивченого матеріалу з предмета шляхом виділення вузлових питань лекційного курсу і зосередження уваги на практичному значенні здобутих знань для подальшого навчання і майбутньої професійної діяльності студентів. Спеціальним завданням такої лекції є стимулювання інтересу студентів до глибокого вивчення предмета, визначення методів самостійної роботи в певній галузі.

2. За способом викладу навчального матеріалу виокремлюють такі види лекцій: проблемні лекції, лекції-візуалізації, бінарні лекції (лекції-дискусії), лекції із задалегідь запланованими помилками, лекції-прес-конференції (А. Алексюк).

Проблемна лекція належить до активних методів навчання. На відміну від інформаційної лекції, на якій студенти отримують готову інформацію, яку необхідно запам'ятати, на проблемній лекції нове подають як невідоме, яке необхідно «відкрити». Викладач, створивши проблемну ситуацію, спонукає студентів до пошуків її розв'язання, крок за кроком підводячи до цілі. В умові поданої проблемної задачі є суперечності, які потрібно знайти і розв'язати. Проблемні лекції сприяють розвитку теоретичного мислення, пізнавального інтересу до предмета, забезпечують професійну мотивацію, корпоративність.

Лекція-візуалізація виникла як результат пошуку нових можливостей реалізації принципу наочності. Викладач на такій лекції використовує демонстраційні матеріали, форми наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі виступають носіями змістовної інформації. Підготовка такої лекції полягає у реконструюванні, перекодуванні змісту лекції або її частини у візуальну форму для подання студентам через технічні засоби. Читання її зводиться до вільного, розгорнутого коментування підготовлених матеріалів. У візуальній лекції важливі візуальна логіка, ритм подачі матеріалу, його дозування, майстерність і стиль спілкування викладача з аудиторією.

На *лекції-прес-конференції* викладач пропонує студентам письмово поставити йому запитання з названої ним теми. Протягом двох-трьох хвилин студенти формулюють запитання і передають їх викладачеві. Таку лекцію читають як зв'язний текст, у процесі подання якого дають відповіді на запитання.

Лекція повинна бути структурована і містити вступ, основну частину і висновки (щоправда, ні загальну структуру лекції, ні її окремі частини не можна стандартизувати. Все залежить від творчості викладача). Вступ має бути коротким і виразним. У ньому викладач зосереджує увагу студентів на предметі лекції, її цілях і завданнях, прикладному значенні. Важливо також викликати інтерес до навчального матеріалу, відновити у пам'яті студентів основний матеріал з попередніх лекцій, дати час підготуватися до сприймання лекції. Більша частина лекції відводиться розкриттю основного змісту, передбаченого планом лекції. Завершується виклад лекції висновком.

Практичне заняття, методика його підготовки і проведення. Однією із найпоширеніших форм організації навчального процесу у вищій школі є практичні заняття (практикуми). Практичне (грец. *praktikos* — діяльний) заняття — форма навчального заняття, за якої викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно до сформульованих завдань [138, с. 66].

Практичні роботи, які проводять у вищому навчальному закладі, науковці (Б. Мокін, В. Пап'єв, О. Мокін) поділяють на такі групи.

1. Ознайомчі практичні (лабораторні) роботи. Передбачають вони формування вмінь і навичок користування приладами, пристроями, необхідними для виконання різних видів практичних робіт.
2. Підтверджуючі практичні роботи. Виконуючи їх, студент отримує підтвердження правильності викладених на лекціях теоретичних знань.
3. Частково-пошукові практичні заняття. На таких заняттях студенти мають більше можливостей для творчої роботи. У методичних вказівках до такої роботи зазначено лише мету, наявне лабораторне обладнання, порядок його взаємодії, а також план досліджень та орієнтовний перелік питань.

Підготовка до практичних занять. Практичне заняття спрямоване передусім на поглиблення і розширення знань, здобутих на лекціях, або з першоджерел чи різних видів посібників, а також на оволодіння методикою роботи з науковим матеріалом і найтипівішими для певної дисципліни практичними навичками, що потребує чіткого, продуманого планування.

Планування практичних занять ґрунтується на навчальних планах і програмах, у яких передбачено графік навчального процесу, що забезпечує наступність, систематичність і послідовність навчання; перелік навчальних дисциплін та їх розподіл в часі і формах занять; перелік питань змісту курсу, час, що відводиться на виконання усіх видів занять; форми і терміни звітності студентів.

Робочий план практичного заняття — це частина робочого плану курсу, яку складають спільно викладачі лекційного курсу і практичних занять. Як правило, план обговорюють на засіданні кафедри; зазвичай він є загальним для всіх викладачів кафедри і відповідає основним науковим ідеям і загальній спрямованості лекційного курсу.

Проведення практичного заняття ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі — тестах для виявлення ступеня оволодіння студентами теоретичними положеннями, завданнях різної складності для розв'язування їх студентами на занятті та необхідних дидактичних засобів. Підготовка до занять здійснюється за рахунок часу, відведеного на самостійну роботу студента. Особливо важливо, щоб студент усвідомив тему і завдання роботи, від чого залежить ступінь зацікавленості нею.

Важливою для успішного проведення практичних занять є підготовка інструкцій, методичних розробок. Інструкція, як правило, містить номер роботи та її назву, мету роботи, короткі теоретичні відомості; опис установки і методику експерименту, робоче завдання (план виконання роботи, методик, оброблення даних); контрольні запитання, список рекомендованої літератури. Однак такі інструкції надто спрощують роботу студента. Тому необхідно розробляти такі інструкції, які б сприяли формуванню самостійності студента, звичайно, під керівництвом викладача.

Методика проведення практичного заняття. Єдиної методики проведення практичних занять не існує, кожен навчальний заклад використовує власні розробки. Однак основних положень дотримуються всі. Проводять практичне заняття переважно у такій послідовності: вступне

Оцінки, отримані за окремі практичні заняття, викладач враховує при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни. Кожне заняття доцільно закінчувати коротким висновком і рекомендаціями викладача щодо подальшої роботи. У такому разі практичні заняття разом з лекціями сприятимуть створенню перспективи в роботі студентів.

Лабораторне заняття, методика його підготовки і проведення/ Ефективною формою організації навчального процесу у вищому навчальному закладі, яка ґрунтується на самостійній

роботі студентів, є лабораторне заняття [138, с. 67].

Лабораторне заняття — форма навчального заняття, за якої студент під керівництвом викладача проводить природничі або імітаційні експерименти чи досліди з метою підтвердження окремих теоретичних положень певної навчальної дисципліни, набуває практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень.

Основними завданнями лабораторних занять є: поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях і в процесі самостійної роботи; формування інтелектуальних умінь і навичок планування, аналізу та узагальнення; опанування техніки; нагромадження первинного досвіду організації виробництва та оволодіння технікою управління ним тощо.

Перелік тем лабораторних занять визначається робочою програмою навчальної дисципліни. Кількість студентів на таких заняттях не перевищує половини академічної групи. На лабораторні заняття відведено третину навчального часу.

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів. Сучасному суспільству необхідні фахівці, здатні оперативно приймати нестандартні рішення, діяти творчо, самостійно. Основним засобом формування цих рис є самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів. Самостійна навчально-пізнавальна робота студентів — різноманітні види індивідуальної і колективної діяльності студентів, які вони здійснюють на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі [138, с. 103].

Самостійна робота студентів сприяє формуванню самостійності, ініціативності, дисциплінованості, точності, почуття відповідальності, необхідних майбутньому фахівцю у навчанні і професійній діяльності.

Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах передбачено, що самостійна робота студентів має становити не менше 1/3 і не більше 2/3 загального обсягу часу, відведеного на вивчення конкретної дисципліни. Така кількість годин дає змогу розвивати пізнавальну активність, формувати самостійність як рису особистості, здатність до творчого розв'язання сучасних виробничих завдань, уміння приймати рішення.

Визначаючи місце окремих предметів у самостійній роботі кафедри, слід враховувати специфіку предмета, його складність і дидактичну спрямованість. На виконання самостійної роботи в позааудиторний час відводиться 3—4 години на день, у т. ч. й у вихідні.

Види самостійної роботи студентів. Самостійну роботу студентів класифікують за різними критеріями. Самостійна робота передбачає відтворювальні і творчі процеси в діяльності студента. З огляду на це виділяють три її рівні: репродуктивний (тренувальний), реконструктивний, творчий (пошуковий).

7. Модульний контроль. Рейтингова шкала оцінки, адаптованої до системи ECTS

Контроль успішності студентів. Академічні успіхи студента визначаються тим методом оцінювання, що використовується у вищому навчальному закладі, реєструється прийнятим у ньому чином з обов'язковим переведенням оцінок до національної шкали і шкали ECTS.

У практичній діяльності вищих навчальних закладів використовують оцінювання успіхів студентів такими буквеними позначками: «А» — «відмінно» (зразкове виконання лише з незначною кількістю помилок) — 90 — 100 балів; «В» — «дуже добре» (вище від середнього рівня з кількома помилками) — 85 — 89 балів; «С» — «добре» (правильна робота з певною кількістю грубих помилок) — 75 — 84 бали; «D» — «задовільно» (непогано, але зі значною кількістю недоліків) — 65 — 74 бали; «E» — «достатньо», (виконання задовольняє мінімальні критерії) — 60 — 64 бали; «FX» — «незадовільно» (потрібно попрацювати перед тим, як отримати залік) — 35 — 59 балів; «F» — «незадовільно» (необхідна серйозна подальша робота) — 1 — 34 бали [138, с. 77].

Підсумкове оцінювання засвоєння навчального матеріалу дисципліни здійснюється без проведення семестрового іспиту (заліку). Воно є інтегрованою оцінкою засвоєння всіх

змістових модулів з урахуванням «вагових» коефіцієнтів.

Студент, який набрав протягом семестру необхідну кількість балів, має право:

- не складати іспит (залік) і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку;
- складати іспит (залік) з метою підвищення свого рейтингу за конкретною навчальною дисципліною;
- ліквідувати академічну різницю, пов'язану з переходом на інший напрям підготовки чи до іншого вищого навчального закладу;
- поглиблено вивчити окремі розділи (теми) навчальних дисциплін, окремі навчальні дисципліни, які формують кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці;
- використати час, відведений графіком навчального процесу на екзаменаційну сесію, для задоволення особистих потреб.

Студент, що набрав протягом семестру менше від необхідної кількості балів, зобов'язаний складати іспит (залік).

Державна атестація студентів здійснюється відповідно до чинної нормативної бази.

Формами організації навчального процесу в умовах КТСОНП, як і в традиційній системі, є лекції, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, всі види практик і консультацій тощо.

Навчальний рейтинг (англ. rang — оцінка) — це інтегральний індекс або комплексний показник якості навчання студента, його розвитку на певному етапі, який визначає не лише якість здобутих знань і вмінь з окремих дисциплін, а й систематичність у роботі, активність, творчість, самостійність студента. Він розкриває якісні, динамічні зміни в підготовці студента, передбачає періодичне ранжування (розташування у певному порядку) студентів (за семестр і навчальний рік, за декілька курсів). Навчальний рейтинг передбачає рейтингові/ оцінку — бали, які отримує студент за виконання індивідуальних завдань, передбачених робочим навчальним планом, за колоквиумами, звіти і захист лабораторних робіт, а також за результатами поточного контролю на практичних і семінарських заняттях [138, с. 78].

Рейтинг з дисципліни формується як сума всіх рейтингових оцінок, а також заохочувальних і штрафних балів. За рішенням кафедри нараховують студентам додаткові заохочувальні бали за активну участь у виконанні творчих робіт (наприклад, факультетські та інститутські олімпіади, доповіді на студентських конференціях, конкурси робіт, виконання завдань з удосконалення дидактичних матеріалів з дисципліни). Окрім того, передбачено штрафні (зі знаком «мінус») бали за несвоєчасне виконання індивідуальних семестрових завдань, несвоєчасне виконання та захист лабораторних робіт, пропуски практичних та семінарських занять тощо. Рейтинг з дисципліни ведеться на кафедрі викладачем, який проводить заняття в навчальній групі з певної дисципліни.

ЛЕКЦІЯ 4

ТЕМА. ВИКОРИСТАННЯ ЗАГАЛЬНОДИДАКТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Інноватизація професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти.
2. Оновлення професійної художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи засобами інтенсивних технологій.
3. Технології контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти.
4. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання: Навчальний посібник. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М., 1991. – 200 с.
4. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
5. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / АПН СССР; НИИ содержания и методов обучения. – М., 1989. – 48 с.
6. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства / В. Кремень // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006. – №6. – С. 5–9.
7. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
8. Панина Т. С. Современные способы активизации обучения : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Т. С. Панина, Л. Н. Вавилова. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 176 с.
9. Панфилова А. П. Инновационные педагогические технологии : Активное обучение : учебное пособие для студентов учреждений высшего профессионального образования / А. П. Панфилова. – 3-е изд., испр. – М. : Издательский центр «Академия», 2012. – 192 с.
10. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А. В. Хуторской. – 2 издание, – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 256 с.
11. Юсуфбекова Н. Р. Общие основы педагогической инноватики: опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н. Р. Юсуфбекова. – М., 1991. – 91 с.

Ключові слова: інтенсивні технології, контекстне навчання, інформаційно-комунікаційні технології.

1. Інноватизація професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти

Стратегічний пріоритет освітньої політики України у XXI столітті – формування суспільства, яке постійно навчається, засвоюючи одночасно демократичні цінності, розвиваючи громадянське суспільство. Втілення даних пріоритетів уможлиблюється за умов належного рівня освіченості громадян, який спричинятиме позитивні соціально-економічні та культурні зміни, упровадження високих соціальних стандартів, створення нових технологій у різних галузях суспільного життя. У «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» зазначається: «щоб державна політика в освітній галузі виражала потреби суспільства і забезпечувала фундаментальні права людей на якісну освіту, враховувала актуальні та перспективні вимоги соціально-економічного розвитку країни, вкрай важливо розробити науково обґрунтовану, цілеспрямовану програму інноваційного розвитку освіти» [140, с. 17].

Система вищої освіти, як соціальний інститут є стратегічно важливою базою сталого розвитку суспільства, забезпечення його соціального та економічного зростання. Вищі навчальні заклади покликані сформувати інноваційно та креативно мисляче покоління, яке має відповідні знання і компетентності, здатне ефективно діяти у сучасному світі. Вища освіта повинна нарощувати інтелектуальний капітал особистості фахівця, спрямовувати його до нових

ідей, самостійності, творчості; прискорювати появу нових технологій та відкриттів. Нині науково-технологічний розвиток суспільства сягнув так далеко, що тільки високоосвічена людина спроможна забезпечити сталість такого розвитку.

В умовах сталого суспільного розвитку виняткового значення набуває безперервна освіта. Так, «Меморандум безперервної освіти Європейського союзу» (2000 р.) утверджує ідею, що безперервна освіта перестає бути лише одним з освітніх напрямків, а набуває статусу основного принципу освітньої системи. До шести ключових принципів безперервної освіти належать: нові базові знання для всіх; значне збільшення інвестицій у людські ресурси; інноваційні методики викладання і навчання; нова система оцінювання якості здобутої освіти; наближення освіти до місця проживання [7, с. 19].

Інновації у сфері вищої освіти мають корелюватися з інноваційними процесами в економіці, новими соціальними стандартами. Випуск нових підручників, посібників, оснащення вищих навчальних закладів комп'ютерами повинно базуватися на новій матеріальній базі, сучасному обладнанні, удосконаленні компетентностей педагогів. Комплекс інновацій у цілях, змісті, умовах, результатах навчання надасть важелі для набуття української вищою освітою ознак інноваційності [140, с. 20].

Інноваційні освітні процеси стали предметом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Історичні аспекти впровадження освітніх технологій розкривають у своїх наукових працях Ф. Фрадкін, Л. Богомоллова, Є. Рогачева, С. Мезенцева, Н. Осухова, М. Плохова, Л. Кірсанова. Ретельне вивчення і аналіз педагогічних технологій минулого дав змогу виявити найважливіші структурні елементи, процеси їх виникнення і функціонування, осмислити закономірності їх становлення та розвитку.

Проблематика інновацій у сфері освіти розглядається в роботах вчених педагогів і психологів: Н. Горбунової, В. Загвязинського, М. Кларіна, В. Лазарева, В. Ляудіс, М. Поташника, С. Полякова, В. Сластеніна, В. Слободчикова, Т. Шамолової, О. Юсуфбекової. На основі досліджень багатьох вчених виникла педагогічна інноватика – галузь науки про взаємозв'язок трьох основних елементів інноваційного процесу в освіті: створення педагогічних інновацій, їх впровадження, застосування і поширення.

Сучасний стан розвитку педагогічної науки у галузі професійної освіти характеризується інноватикою, яка охоплює всі аспекти освітньої проблематики, реформування процесів, спрямованих на створення умов формування і розвитку цілісної, творчої особистості, здатної до успішної соціалізації та самореалізації у суспільстві. Окресленим питанням присвятили праці відомі вітчизняні вчені: Г. Васянович, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кремень, С. Лісова, Н. Ничкало, В. Рибалка, О. Рудницька, Д. Стеченко, О. Чмир.

Інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно нового стану. Слово «інновація» має багатомірне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації. Отже, інновація освіти - цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог.

В «Енциклопедії освіти» за редакцією В. Кременя, походження терміну «інновація» в освіті завдячує експериментальній педагогіці і пов'язане з пошуком новітніх форм і змісту навчання та виховання. Для педагогічної науки поняття «інновація» тлумачиться як результат і процес [71, с. 388]. Зокрема, за І. Підласим, інновації – це ідеї, процеси, засоби, результати, взяті в єдності якісного вдосконалення педагогічної системи [165, с. 4]. У «Положенні про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» визначається, що інновації – це вперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності [168].

Сучасні вчені надають особливу увагу проблемам педагогічної інноватики. Зокрема, Н. Юсуфбекова під педагогічною інноватикою пропонує розуміти вчення про створення педагогічних новацій, їх оцінку, опанування педагогічною спільнотою та використання на

практиці [204, с. 10]. Проте особистісно зорієнтована парадигма освіти вносить свої корективи до осмислення даного явища. Так, А. Хуторської наводить наступне визначення «педагогічна інноватика – наука, яка вивчає природу, закономірності виникнення і розвитку педагогічних інновацій стосовно суб'єктів освіти. А також забезпечуючи зв'язок педагогічних традицій з проектуванням майбутньої освіти» [196, с. 18].

Педагогічну інновацію розглядають як особливу форму педагогічної діяльності і мислення, які спрямовані на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес створення, упровадження і поширення нового в освіті. Інноваційний процес в освіті - це сукупність послідовних, цілеспрямованих дій, спрямованих на її оновлення, модифікацію мети, змісту, організації, форм і методів навчання та виховання, адаптації навчального процесу до нових суспільно-історичних умов. На основі даних визначень можемо зробити висновок про головну ціль педагогічної інноватики – науково обґрунтувати і забезпечити безперервні зміни освіти в інтересах особи, яка навчається і формується як носій культурного зв'язку поколінь.

Інноваційні зміни в галузі професійної підготовки педагогічних кадрів є передумовою якості даного процесу зазначається в «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні». Успішне запровадження інноваційного навчання в закладах вищої освіти вимагає масштабної системної роботи за такими напрямками:

- здійснення комплексу заходів з утвердження в педагогічній свідомості безальтернативності інноваційного навчання, необхідності запровадження компетентісного підходу до змісту і організації професійної підготовки педагогічних кадрів;

- розробка дидактико-методичного забезпечення інноваційного навчання, реалізувавши його ідеї в новому поколінні підручників, навчальних і методичних посібників, нових методик із широким запровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі;

- осучаснення змісту і спрямованості навчання у вищих педагогічних навчальних закладах з метою формування професійної готовності вчителів до роботи в умовах інноваційного навчання, інформаційно насиченому середовищі [165, с. 49].

Сучасні тенденції розвитку мистецької освіти, зокрема освітньої галузі «Мистецтво», потребують удосконалення та розвитку професійних умінь учителя початкових класів, що викладає дисципліни художньо-естетичного циклу. В українських школах учні початкових класів вивчають «Музику», «Образотворче мистецтво», інтегрований курс «Мистецтво». Проте бракує необхідних сучасних підручників і посібників, особливо мультимедійних; незадовільним є художньо-педагогічна підготовка майбутніх учителів. Тому необхідно переглянути зміст, організацію діяльності вищих навчальних закладів у сфері художньо-педагогічної підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Їхнє інноваційне спрямування пов'язане зі змінами в методологічній і технологічній підготовці педагогічних кадрів.

Проектування педагогічних інновацій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти має свою логіку і закономірності побудови. На основі сучасних науково-педагогічних досліджень можемо визначити три рівні розробки інновацій в галузі художньо-педагогічної освіти майбутніх педагогів початкової школи: концептуальний, організаційно-діяльнісний, науково-методичний. На кожному рівні окреслимо завдання та зміст роботи.

Концептуальний етап має на меті обґрунтування пріоритетних загальнонаукових ідей, на яких базуватиметься концепція професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій. Розробка самої концепції повинна враховувати цілісність даного педагогічного процесу, взаємозв'язок його складових та специфіку навчання в умовах педагогічного факультету.

В основу концепції професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи у галузі мистецької освіти за умови застосування інноваційних технологій нами покладено вихідні положення світоглядного, методологічного та ціннісного характеру, які є підґрунтям реформування вищої педагогічної освіти: гуманітаризація і гуманізація, інформатизація, інноватизація, неперервність та ступеневість мистецької освіти у системі професійної підготовки вчителів початкової школи.

Мета професійно-педагогічної підготовки фахівців за спеціальністю «початкова освіта» в галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій на усіх освітньо-кваліфікаційних рівнях в даній концепції визначається як формування професійно-педагогічної свідомості вчителя початкової школи і готовності майбутніх фахівців до здійснення процесу художньо-естетичного виховання молодших школярів, формуванні особистісно і суспільно значущих світоглядних якостей фахівців, їх індивідуального визначення в світі мистецьких цінностей, а також активізації процесів мистецької самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення особистості, здатності до творчості та новаторства у професійній діяльності.

Організаційно-діяльнісний етап передбачає створення інноваційного художньо-педагогічного освітнього середовища, спрямованого на забезпечення самореалізації особистості майбутнього вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти та заснованого на розробці та застосуванні у навчальному процесі інтенсивних, інтерактивних та інформаційно-комунікаційних форм і методів задоволення його професійно-освітніх та художньо-творчих потреб.

Ефективна професійно-педагогічна підготовка в умовах інноваційного художньо-педагогічного освітнього середовища включає належну матеріально-технічну базу, яка передбачає використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій: аудіовізуальних засобів, сервера для збереження аудіовізуального матеріалу, електронних носіїв для передачі й розповсюдження мультимедійного матеріалу серед викладачів та студентів, архіву для збереження наявних матеріалів на електронних носіях, виходу до глобальної мережі Інтернет.

Важливим аспектом організаційно-діялісного етапу є формування технологічної компетентності викладача, яка має на меті ознайомлення викладачів з науковими основами інноваційних технологій, розвиток спеціальних практичних навичок та вмінь використовувати дані технології, формування певних психологічних і моральних якостей, необхідних для професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти.

Науково-методичний етап включає передбачає достатньо радикальну зміну змісту державних освітніх стандартів підготовки майбутніх учителів початкових класів; розробку і апробацію різних варіантів навчальних планів, програм і засобів їхнього досягнення; визначення шляхів і критеріїв реалізації концепції професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій; узагальнення і розповсюдження передового і новаторського досвіду та його наукове узагальнення.

Проблема стандартів у вищій освіті за останні роки набуває дедалі більшої актуальності, адже спонукає дотримання таких вимог: збереження і примноження національних освітніх традицій; підпорядкування суспільним, економічним, політичним законам сьогодення в контексті розвитку світових освітніх систем; здатність або спроба забезпечувати рух на випередження, інноваційність [30, с. 7].

Ефективність процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій великою мірою залежить від методики викладання художньо-педагогічних дисциплін. Інноваційні технології у навчальному процесі розв'язують важливі цілі і завдання: створення у студентів цілісного уявлення про професійні компетентності, їх динаміку і місце в реальній діяльності; набуття соціального досвіду, навичок міжособистісної взаємодії для співробітництва в сфері педагогічної діяльності; розвиток професійного, аналітичного, практичного мислення; формування творчої особистості майбутнього вчителя.

У формах, методах і технологіях слід надавати пріоритетність діалоговим, діагностичним, інтенсивним та інтерактивним, інформаційно-комунікативним, проектним, індивідуально-орієнтованим технологіям навчання; реалізації модульно-рейтингової, дистанційної форми навчання. Серед аудиторних форм повинні переважати активні навчальні лекції; семінари, практичні та лабораторні заняття у формі дискусій, обговорень, групової роботи, ігрового проектування, навчально-педагогічних ігор, майстер-класів та творчих майстерень, науково-методичних конференцій, фестивалів художньо-педагогічної майстерності.

Завдяки зусиллям вчених, педагогів-практиків інноваційні перетворення у вітчизняній системі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти мають наступні шляхи впровадження: зміни цілепокладання і приведення у відповідність із гуманістичними орієнтирами і вимогами часу такими як інформатизація суспільства; формування нового змісту освіти, наближеного до змінних умов життя; розробка нових стандартів професійної підготовки фахівців; впровадження компетентного підходу, особистісно зорієнтованих технологій навчання; використання методів, прийомів, засобів індивідуалізації в навчанні; створення і розвиток особливого художньо-педагогічного розвивального середовища та творчих інноваційних колективів вищих навчальних закладів.

2. Оновлення професійної художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи засобами інтенсивних технологій

Процес підготовки сучасних фахівців у галузі початкової освіти повинен характеризуватися не лише інноваційними підходами, але і практичними технологіями, які можна використовувати в навчальному процесі. Практика засвідчує, що сьогодні необхідно вчити студентів співробітництва, партнерської взаємодії, уміння навчатися впродовж життя, формувати власний позитивний імідж, адаптуватися в змінюваних обставинах, працювати у команді, колективно приймати рішення. У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» підкреслено, що «держава повинна забезпечувати виховання особистості, яка орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що постійно змінюється» [140, с. 2].

Інтенсивні технології навчання, базуються на засадах інтерактивної взаємодії учасників навчально-виховного процесу і спрямовані на те, щоб формувати метакомпетентності особистості — комплекс умінь і навичок партнерської взаємодії, уміння навчатися впродовж життя, формувати власний позитивний імідж, адаптуватися в змінюваних обставинах, колективно приймати рішення [155, с. 5]. Відомо, що під час інтерактивної взаємодії всі учасники набувають активності, уміння роботи у команді, усвідомленого прийняття рішень. А. Панфілова наводить три типи інноваційних підходів до класифікації освітніх технологій:

- радикальні — впровадження можливості перебудувати навчальний матеріал на основі комп'ютерних технологій, включаючи навчання через Інтернет-мережу, дистанційне навчання, віртуальні семінари, конференції, ігри;

- комбінаторні — поєднання раніше відомих елементів, наприклад, нового методу і раніше відомих прийомів, як лекція-діалог з аналізом педагогічних ситуацій;

- модифікуючі — покликані удосконалювати, поліпшувати методики навчання без суттєвих їх змін (ділова або рольова гра) [160, с. 21].

Інтенсивні інтерактивні технології у навчальному процесі розв'язують важливі цілі і завдання:

- створення у студентів цілісного уявлення про професійні компетентності і метакомпетентності, їх динаміку і місце в реальній діяльності;

- набуття соціального досвіду, міжособистісної та групової взаємодії для колективного прийняття рішень, співробітництва в сфері професійної діяльності;

- розвиток професійного, аналітичного, практичного мислення;

- формування пізнавальної мотивації, навичок взаємодії у професійній сфері.

Вважаємо, що процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи набуває удосконалення за умови впровадження наступних інтенсивних технологій: активних навчальних лекцій, семінарів, практичних та лабораторних занять у формі дискусій, обговорень, ігрового проектування, майстер-класів та творчих майстерень.

Лекція — це найбільш поширена форма навчання, яка передбачає безпосередній контакт вербалізатора з аудиторією, односторонній виклад великих об'ємів матеріалу. Вона сприяє додатковому вивченню літературних джерел, наукових праць, пояснює їх ключові поняття.

Відсутність на лекції залучення та активності студентів обмежує її потенціал, знижує навчальну мотивацію.

Активна навчальна лекція відрізняється тим, що викладач, використовуючи різні підходи, представляє свій предмет, ділиться знаннями з даної галузі і подає детальну інформацію. Інноваційні викладачі, активізуючи процес навчання, переривають лекцію запитаннями, аналізом педагогічних професійних ситуацій або фрагментами дискусій. Ефективне читання лекції передбачає використання різноманітних ілюстративних та демонстративних засобів: аудіо- і відеоматеріалів, фрагментів кінематографу, демонстрацію основних тез та слайдів проектором на екрані. Сьогодні широко використовуються демонстраційні комп'ютерні презентації в Power Point, відкриті форми навчання: програмне, дистанційне, навчальні Інтернет-пакети, інтерактивні відеоматеріали; тексти та мультимедійні пакети: аудіо, відео, CD, Інтернет з набором певної інформації, запитаннями і завданнями. Такі навчальні лекції використовуються для індивідуального навчання та для саморозвитку, з метою підготовки до практичних і лабораторних занять.

Семінар є формою групового навчання. Він проводиться в невеликій групі і дозволяє залучити до розмови більшість учасників. Розповсюдженою формою роботи на семінарі є групова дискусія. Дискусії успішні, коли студенти отримують запитання завчасно і готують за ними повідомлення, що дозволяє предметно і професійно дискутувати, використовуючи новий матеріал і конкретні факти. За такої умови навіть невідготовлений студент може отримати необхідну інформацію.

До інтенсивних технологій навчання належать групові та міжгрупові дискусії. Метод групової дискусії (дискусія – огляд, розбір, дослідження) використовується як спосіб організації спільної діяльності з метою ефективного розв'язання поставлених професійно орієнтованих завдань, а також метод активного навчання і стимулювання групових процесів в природних і спеціально створених групах. Дискусія – це обмін думками з певного питання у відповідності з визначеними правилами і за участю членів групи. В науково-педагогічній літературі розрізняють різноманітні техніки і тактики ведення дискусії. З цієї точки зору дискусії бувають: вільними, програмованими і проміжними [155, с. 78].

З метою оптимізації навчальної роботи на семінарах А. Панфілова рекомендує використовувати технології «дискусійних груп», «груп дзижчання» або «груп розв'язку». Специфіка даних технологій полягає в тому, що студентську групу поділяють на підгрупи і пропонують попрацювати окремо, обговорити певну навчальну проблему чи педагогічну ситуацію при необхідності знайти розв'язок, який потрібно оприлюднити публічно [155, с. 29].

Завдання, які пропонують підгрупам мають такий зміст: знайти розв'язок педагогічної проблеми, зробити висновки, застосувати свої навички. Перевагою даної технології є те, що до неї активно залучаються практично всі створені підгрупи, а інструментом мотивації стає момент змагальності, конкуренції між підгрупами. За умови використання такої форми навчання можна розв'язати навчальні проблеми за короткий строк, доповісти про результати своєї роботи членам усієї академічної групи. В межах даної технології важливо дотримуватися рівноправності, давати шанс кожній групі представити свою презентацію. На занятті такого типу можна розв'язувати не лише педагогічні проблеми але і розробляти проекти. Саме полілогічна взаємодія і наявність великої кількості невеликих груп відрізняють дану технологію від ігрового проектування.

Ігрове проектування – один із розповсюджених способів інтенсивного вивчення дисциплін. Його мета – процес створення або удосконалення проектів. Для втілення даної технології учасників заняття поділяють на групи, кожна з яких займається розробкою свого проекту. Тему для розробки проекту можна обирати самостійно, або за пропозицією викладача. Важливо обирати проект корисний для майбутньої професійної практики. Ігрове проектування здійснюється з функціонально-рольових позицій, втілюваних в ігровій взаємодії. Це дає змогу детальніше виучувати об'єкт. Ігрове проектування може включати проекти такого типу: дослідницький, пошуковий, творчий, прогностичний, аналітичний [160, с. 57-61].

Мозковий штурм, або метод психологічної активізації колективної творчої діяльності, було розроблено американським підприємцем, дослідником і психологом А. Осборном в 1953 році для отримання нових ідей. Широко використовується для прогнозування і планування. Сутність мозкового штурму упорядкування, підвищення організованості і раціоналізації творчого процесу. Базується даний метод на спеціально організованій дискусії і дозволяє вислухати думку багатьох одночасно. Спілкування ведеться на вербальному рівні. Це дозволяє почути і сприйняти чужу думку, вловити її нові аспекти і грані, поглянути на проблеми з іншої точки зору.

Процес мозкового штурму поділено на два етапи:

- перший – колективна дискусія, в межах якої генеруються ідеї при абсолютній рівноправності всіх учасників та при відсутності критики;
- другий – критика і аналітика висловлених пропозицій, їх оцінка та вибір альтернативних варіантів.

Найцінніші ідеї збираються, групуються, ранжуються за ступенем важливості стосовно обговорюваної проблеми. У мозкового штурму є багато різновидів: зворотний, комбінований, тіньовий, візуальний, індивідуальний та інші [155, с. 63].

Майстер-клас використовується у багатьох вузах як форма навчання досить рідко. Найдоцільніше використання майстер-класу в якості детальної закінченої демонстрації, яка слугує моделлю для наслідування, надихає учасників на досягнення найкращих результатів. Останнім часом майстер-класи стали використовуватися в різноманітних навчальних закладах на конференціях, де провідні спеціалісти демонструють свою майстерність учасникам за допомогою методів активного навчання; вправ, модельованих і реальних ситуацій, тренінгів.

Спеціалісти з інтенсивних технологій навчання вважають майстер-клас найкращою моделлю періодичних індивідуальних занять в програмах відкритого чи гнучкого навчання. Усвідомлення майстром своєї ролі як моделі залишає учасникам більше простору для власних відкриттів шляхом експериментування чи ігрових технологій. Таким чином, програма майстер-класу призначена для того, щоб підсилити потенційні можливості учасників через розвиток поваги до майстра, довіри до нього і створення переконаності, що програма відповідає їх здібностям і потребам і сформує компетентності необхідні для власної практичної діяльності [155, с. 83].

Творча майстерня – це технологія, спрямована на занурення її учасників у процес пошуку, пізнання і самопізнання. В майстерні спеціально організовується розвивальне середовище, яке дозволяє учасникам у груповому пошуку, в режимі діалогу формувати нові компетентності, осмислювати цінності, важливі для професійної та особистісної діяльності. Відносини учасників творчої майстерні мають взаєморозвиваючий характер, як між майстром і учнем, так і між учасниками майстерні. Відбувається колективна інтеграція і передача знань і умінь, корекція власного досвіду і навичок, переосмислення засад власної діяльності і поведінки, ставлення до себе і навколишнього світу.

Майстерня як технологія реалізується за правилами інтенсивної інтерактивної взаємодії, за рахунок інноваційного знання, імпровізації, поєднання умовного і реального планів дії. Основними ознаками творчої майстерні спеціалісти вважають наступні: максимальне включення і активна позиція студентів; діалогічна і полілогічна взаємодія; можливості для імпровізації; низька ступінь регламентації дій учасників; психологічна підтримка учасників і атмосфера відкритості, творчості, доброзичливості і взаємної довіри.

Керівник майстерні продумує програму навчання і розвитку, прописує послідовність кроків-завдань, які побудовані за певною логікою. Послідовність даних кроків може бути наступною:

- індукція – техніки занурення, розігрівання, створення емоційного настрою;
- самоконструкція – індивідуальна робота зі створення певного продукту: рисунка, розв'язку, гіпотези, ідеї;
- соціоконструкція – обговорення в групі і вироблення колективної версії або продукту;
- соціалізація – презентація колективного продукту, коментарі і колективне обговорення;

- самокорекція – доопрацювання, уточнення, внесення змін в розроблений матеріал, продукт;
- зворотній зв'язок – дискусія-обговорення результатів і висновків, рефлексія – віддзеркалення почуттів, відчуттів, демонстрація досягнутого.

Робота в творчій майстерні – це інтенсивна робота кожного окремо і всіх разом з попередньою підготовкою та колективним обговоренням результатів під керівництвом майстра. Як і в майстер-класі керівник творчої майстерні повинен бути комунікативно і психологічно грамотним, щоб підтримувати рівень навчання і розвитку учасників тривалий час [155, с. 85-87]. Отже, оптимізація процесу фахової підготовки студентів педагогічних факультетів залежить від можливостей впровадження у практику навчання інтенсивних технологій: активних навчальних лекцій, семінарів, практичних та лабораторних занять у формі дискусій, обговорень, ігрового проектування, майстер-класів та творчих майстерень.

3. Технології контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти

Очевидно, що під час переходу до компетентнісної моделі навчання особливої актуальності набуває розробка технологій формування фахівців у вищій школі, максимально наближених до умов майбутньої професійної діяльності. До таких технологій належить контекстне навчання, яке моделює предметний і соціальний зміст майбутньої професії як системи широкого спектру дидактичних форм, методів, і засобів. Головною характерною рисою навчально-виховного процесу контекстного типу, що впроваджується за допомогою системи інноваційних і традиційних форм, методів і засобів навчання, є особистісна активність фахівця, яка формується шляхом виховання предметно-професійних та суспільно значущих якостей майбутнього вчителя.

Компетентнісне навчання лежить в основі процесу формування майбутнього вчителя початкової школи. Теоретичні й практичні засади реалізації компетентнісного підходу до підготовки майбутніх педагогів розкриваються в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених І. Беха, Н. Бібік, О. Біди, В. Бондаря, С. Глазачева, О. Гури, І. Зимньої, Н. Кічук, Л. Коваль, А. Кузьминського, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторського, І. Шапошнікової, D. Ravena, T. Hoffmana, M. Linarda, D. Mc. Clellanda, B. Mansfilda.

Концептуальні засади контекстного навчання розкриваються в наукових працях М. Бахтіна, А. Вербицького, Н. Лаврентьевої. Вчені стверджують, що контекстний підхід у процесі професійної освіти дозволяє створити умови для взаємопроникнення навчальної і майбутньої фахової діяльності як одного із способів досягнення професійної компетентності. Його сутність полягає у здійсненні навчально-виховного процесу в контексті майбутньої професійної діяльності за допомогою впровадження до форм і методів навчальної діяльності в умовах вищого навчального закладу дійсних зв'язків і стосунків, розв'язання конкретних професійних завдань.

Під контекстним навчанням ми розуміємо таку модель навчально-виховного процесу, яка формує предметний та соціальний зміст професійної діяльності, забезпечуючи умови трансформації навчальної діяльності студента до професійної діяльності фахівця. Головними засадами контекстного навчання, як стверджує його фундатор - А. Вербицький, є наступні положення:

- перенесення акцентів з викладацької діяльності педагога вищої школи на пізнавальну діяльність студента, його творчість, активність;
- діалогова взаємодія в системі «викладач – студент» на засадах взаєморозуміння, відкритості, довіри, стимулювання і підтримки пізнавальної творчої активності та процесу формування професійних особистісних рис і якостей;
- забезпечення психолого-педагогічних умов, форм і методів навчальної діяльності, які сприяють формуванню професійних компетентностей, загальних і професійних здібностей, соціальних якостей особистості, набуття досвіду творчої діяльності [34, с. 74].

Теоретичними джерелами теорії контекстного навчання, як стверджує А. Вербицький, служать: поняття контексту як умов усвідомлення смислоутворювального впливу майбутньої професійної діяльності студента на процес і результати його навчальної діяльності; діяльнісний підхід до навчання, теоретичне узагальнення різноманітного досвіду використання форм і методів активного навчання [37, с. 32].

Концепція контекстного навчання, розроблена А. Вербицьким, базується на ідеї про якісні відмінності в реалізації основних процесів, конструюванні змісту, форм, методів і засобів професійної та навчальної діяльності, що є реальною перешкодою для оволодіння фаховою діяльністю в межах традиційної навчальної діяльності. Для того, щоб інформація (текст підручника, навчального посібника, лекція викладача, комп'ютерна програма), що існує об'єктивно поза студентом, отримала статус знання, яке є осмисленим відображенням дійсності, вона повинна засвоюватися в контексті майбутньої професійної діяльності. Організація активності студентів відповідно до переходу від навчальних текстів, знакових систем як матеріальних носіїв попереднього досвіду до професійної діяльності, яка втілюється в умовах, що динамічно змінюються і складає зміст знаково-контекстного навчання.

За А. Вербицьким, навчання, у якому за допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння знань накладається на канву цієї діяльності, називають знаково-контекстним, а простіше – контекстним навчанням. Головне завдання контекстного навчання, щоб воно стало тією формою активності особистості, яка забезпечує виховання необхідних предметно-професійних і соціальних якостей фахівця. Подібно до традиційного навчання, освітній матеріал представлено у вигляді текстів – знакових систем, інформації, яка структурована у вигляді завдань і проблемних ситуацій, через які проглядаються обриси майбутньої професійної діяльності [34, с. 27].

Провідна форма активності при використанні семіотичних (знакових) навчальних моделей — це мова (слухання, мовлення, письмо); імітаційних навчальних моделей — предметна дія, а соціальних — вчинок. Через мову, дію, вчинок, що обумовлюють особистісне включення людини в навчальну діяльність, здійснюється перехід від семіотичних структур — носіїв навчальної інформації — до структур професійної діяльності, а також предметний і соціальний розвиток особистості фахівця [37]. Предметний зміст діяльності студента проектується як система навчальних проблемних ситуацій, методичних та ситуаційних задач, соціальний зміст втілюється в процесі підготовки студентів через форми спільної діяльності студентів, що вимагають врахування особистості кожного, його інтересів, дотримання норм навчального та майбутнього професійного колективу.

Контекстне навчання, вважає С. Скворцова, є формою реалізації динамічної моделі руху діяльності студентів: від власної навчальної діяльності (наприклад, в формі лекцій) через квазіпрофесійну (ігрові форми, спецкурси) і навчально-професійну (науково-дослідницька робота студентів: курсові та дипломні роботи, педагогічна практика й тощо) до власне професійної діяльності. Основною характеристикою навчально-виховного процесу контекстного типу є моделювання предметного і соціального змісту майбутньої фахової діяльності через відтворення реальних професійних ситуацій. В контекстному навчанні моделюється не тільки предметний зміст професійної діяльності, але й її контекст і соціальний зміст [185, с. 67].

Базовими формами контекстного навчання є: навчальна діяльність академічного типу (лекційні, семінарські, практичні, лабораторні заняття, самостійна та індивідуальна робота); квазіпрофесійна діяльність (ділові ігри, ігрові форми занять); навчально-професійна діяльність (науково-дослідницька робота, виробнича практика). У якості перехідних від однієї базової форми до іншої виступають наступні: лабораторно-практичні заняття; імітаційне моделювання; аналіз ситуацій професійної діяльності; розігрування ролей; спецкурси і спецсемінари.

Контекстне навчання базується на наступних принципових засадах:

- послідовного моделювання в формах навчальної діяльності студентів цілісного змісту і умов професійної діяльності спеціалістів;

- зв'язку теорії з практикою;
- спільної діяльності;
- активності особистості;
- проблемності;
- єдності навчання і виховання.

Зміст контекстного навчання, за А. Вербицьким, повинен проектуватися відповідно як предмет навчальної, квазіпрофесійної і навчально-професійної діяльності з урахуванням наступних вимог: семіотичних — до організації знакової інформації; психолого-дидактичних, що відображають закономірність засвоєння знань; наукових, що відображають фундаментальні основи навчальних дисциплін; професійних, що відображають модель фахівця й обумовлюють змістовий контекст роботи зі знаковою інформацією. З переходом від однієї базової форми організації діяльності до іншої і до завершення процесу навчання студенти отримують компетентності до застосування засвоєваних знань. Знання опановуються не заради успішної здачі іспитів, а мотивуються пізнавальними і професійними інтересами. У контекстному навчанні перехід від навчальної діяльності до професійної забезпечується поступовою трансформацією мотивів з навчальних у професійні.

У практиці застосування контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти доречними можуть бути наступні педагогічні технології: проблемна лекція (власне навчальна діяльність), за допомогою якої формується предметний контекст діяльності; практичне заняття з елементами дискусії, рольових та імітаційних ігор, моделювання майбутньої професійної діяльності (квазіпрофесійна діяльність), що сприяє формуванню не лише предметного, а соціального контексту майбутньої професійної діяльності; науково-дослідна робота студентів, проектна діяльність, педагогічна практика, курсові, дипломні та магістерські роботи (навчально-професійна діяльність).

Технології контекстного навчання пов'язані з інтелектуальною колективною діяльністю, яка полягає в продукуванні колективної думки, пізнавальної дискусії при високій активності студентів та з впровадженням імітаційних методів, які моделюють певний процес, явище, систему управління.

До імітаційних технологій контекстного навчання належать імітаційні вправи, аналіз виробничих ситуацій, тренінги. Імітаційні колективні методи включають розподіл ролей, ігрове проектування, ділові ігри. Імітаційні методи, на думку В. Нагаєва, сприяють формуванню професійних, організаційних і управлінських умінь. Залежно від поставлених цілей і завдань, місця й умов проведення навчального процесу імітаційні технології можна класифікувати на операційно-рольові і навчальні (ділові). Вчений виділяє наступні різновиди імітаційних технологій контекстного навчання: операційно-рольові, навчально-ділові, проблемно-орієнтовані, навчально-рольові та навчально-педагогічні ігри [138, с. 114].

Операційно-рольова гра – форма створення предметного і соціального середовища професійної діяльності, моделювання системи відносин, характеристик для визначеного виду практичної роботи.

Навчальна ділова гра дає змогу змоделювати відповідні умови для придбання навичок фахівця. Проблемно орієнтовані ігри визначають складні проблеми і шляхи їх розв'язання в різних галузях. Навчально-рольові ігри розвивають аналітичні здібності, сприяють прийняттю правильних рішень у різних соціально-психологічних і виробничих ситуаціях. Навчально-педагогічні ігри використовуються для вибору оптимальних рішень, що навчають методам і прийомам діяльності у справжніх умовах. Даний різновид гри вимагає від учасника знань не лише конкретної теми, а й основ педагогіки, психології та методики викладання.

Навчально-педагогічні ігри використовуються для вибору моделей поведінки, що формують уявлення про професійну діяльність у реальних умовах. Даний різновид ігрової діяльності вимагає знань основ педагогіки і психології та фахових методик. Формування соціально активної творчої особистості майбутнього вчителя вимагає від викладачів використання нестандартних форм педагогічної взаємодії. Практичні та лабораторні заняття проводяться як

навчально-педагогічні ігри, які проектують певні педагогічні ситуації, спрямовані на формування професійних навичок майбутніх учителів початкових класів.

Дані технології контекстного навчання набувають практичного втілення через наступні форми організації навчальної діяльності:

- проблемна лекція (власне навчальна діяльність), за допомогою якої формується предметний контекст діяльності;

- практичне та лабораторне заняття з елементами дискусії, рольових та імітаційних навчально-педагогічних ігор, моделювання майбутньої професійної діяльності (квазіпрофесійна діяльність), що сприяє формуванню не лише предметного, а соціального контексту майбутньої професійної діяльності;

- самостійна та індивідуальна робота студентів;

- науково-дослідна робота студентів, проектна діяльність, педагогічна практика, курсові, дипломні та магістерські роботи (навчально-професійна діяльність).

Серед аудиторних занять, на нашу думку, продуктивними є лекції та семінарські заняття з елементами проблемного навчання: дискусії, евристичної бесіди з висуненням науково-дослідницьких гіпотез, «мозкового штурму», колективного обговорення. Вони формують у майбутнього педагога такі креативні професійні вміння: самостійно бачити та виокремити педагогічну проблему; висунути гіпотезу та знайти шляхи її перевірки та методичку розв'язання; побачити можливі шляхи практичного застосування результатів. Проблемне навчання викликає внутрішню зацікавленість студента, що стає чинником активізації навчального процесу та ефективності навчання.

Навчальна діяльність студентів під час опанування курсу «Образотворче мистецтво з методикою викладання» реалізовується під час лекцій та практичних занять. Лекція може мати проблемний характер: викладач формулює проблему «Який методичний підхід є найбільш ефективним для формування в молодших школярів певного поняття або вміння чи навички?». Очевидно, для того, щоб студенти її розв'язали, необхідно розкрити зміст існуючих методичних підходів, що реалізовані у чинних підручниках або опубліковані у науково-методичних виданнях з обґрунтуванням позитивних й негативних рис кожного з них. Проте студенту надається можливість самостійно визначитися із власною позицією; викладач не тисне на нього власним авторитетом і не вимагає наслідувати його думку, заохочує студентів до формування власних оцінних суджень.

Наступним етапом є самостійна робота, під час якої студенти складають порівняльну характеристику цих підходів і обґрунтовують найбільш ефективну точку зору; ілюструють методичку роботи, розв'язуючи конкретні методичні задачі. За таких умов формується предметний контекст майбутньої професійної діяльності. Слід зазначити, що у даному випадку цілепокладання не обмежується завданнями засвоєння здобутих знань (ученим, автором підручника, викладачем) і спробами їх застосування. Засвоєння знань набуває особистісного сенсу з перспективою їхнього застосування у майбутній професійній діяльності. Таким чином, діяльність студента здійснюється у просторово-часовому контексті і виступає сполучною ланкою між минулим, сьогоденням і майбутнім.

Відстоювання обраної позиції впроваджується під час практичного заняття із елементами імітаційних технологій, де студент має нагоду проілюструвати її на прикладі фрагментів уроків або фрагментів роботи над окремими видами завдань. Практичні заняття носять практико-орієнтований характер: студенти не просто відтворюють знання, які отримали під час лекцій, а висловлюють власну позицію, моделюють діяльність вчителя та учнів під час ситуації, що можлива на реальному уроці; здійснюють розбір конкретних методичних ситуацій, дають їм оцінку з різних позицій – вчителя та методиста. Зазначимо, що розгортання ситуації, яка моделюється, є, насамперед, невизначеним явищем і залежить від дій «вчителя» та дій «учнів»; у такий спосіб формується не лише предметний, а й соціальний контекст майбутньої професійної діяльності.

Провідним видом діяльності на практичних заняттях є квазіпрофесійна діяльність, яка передбачає відтворення в аудиторних умовах динаміки реального уроку образотворчого

мистецтва в початковій школі, стосунків і дій осіб, що задіяні в ньому. Під квазіпрофесійною діяльністю А. Кузьминський, Н. Тарасенкова та І. Акуленко розуміють діяльність, у ході якої реалізуються мистецькі та методичні компетентності в ситуаціях змодельованої майбутньої професійної діяльності [Кузьм, Тарас, Акул]. Важливе місце тут займає імітація або фрагмента окремого етапу уроку, або роботи на уроці над певним видом завдань, або відтворення всього уроку.

Найбільш яскрава форма квазіпрофесійної діяльності — імітаційна, рольова гра. Під час її проведення вдало моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої праці, задається його контекст. Рольові ігри – це неначе репетиції педагогічної діяльності майбутніх учителів. Засобом таких ігор створюється можливість «програти ситуацію» навчально-виховного процесу на уроці з різних позицій (з позиції вчителя або з позиції учня). Це дає можливість зрозуміти психологію її учасників і набути певного досвіду професійної діяльності. Основні етапи організації імітаційних технологій: постановка проблеми, мети і завдань; розподіл ролей і визначення функцій різних посадових осіб; розмежування інтересів учасників; обговорення проблеми; визначення переможців, стимулювання і підведення підсумків.

Звичайно, щоб навчально-педагогічна гра була ефективною та відповідала певній проблемній ситуації, потрібно враховувати те, що на її учасників можна впливати завдяки: побудові спрощеної професійної ситуації, в якій відображені лише суттєві моменти; виявленню та підсиленню виразного взаємозв'язку між ключовими ролями учасників; стрімкому розгортанню ходу гри у часі; показу наслідків, отриманих на різних етапах прийняття рішень і виконання певних дій; наявній можливості вчитися як на своїх, так і на чужих помилках. Тому, зважаючи на значення навчально-педагогічної гри для творчого розвитку учителя початкової школи у галузі мистецької освіти та удосконалення його професійної компетентності, перш за усе, потрібно чітко окреслити конкретні цілі, завдання, вправи та етапи її проведення. Вагомим внеском до підготовки та проведення педагогічної гри є визначення її безпосередніх учасників та «програвання» конкретних ролей.

Так для проведення навчально-педагогічної гри імітації уроку образотворчого мистецтва слід розробити технологічні організаційні етапи і врахувати наступні аспекти.

1. Підготовчо-організаційний психологічний етап передбачає формування у студентів позитивного мотиваційного підходу до квазіпрофесійної педагогічної діяльності.

2. Планування гри включає вибір теми для гри та вузлових тем з програми для розробки сценарію уроку образотворчого мистецтва згідно його дидактичної структури.

3. Цільові настанови колективу академічної групи полягають в остаточному закріпленні функціональних ролей згідно розробленого сценарію навчально педагогічної гри імітації (вчителі, учні, методисти, модератор) і роз'ясненні обов'язків, попередження помилок; підготовка аудиторії, оснащення, дидактичних, мультимедійних засобів та художнього приладдя; підбір критеріїв та інструкцій для аналізу етапів гри.

4. Безпосереднє проведення гри передбачає вибір стратегій для викладача і студентів – ролі модератора для викладача; розігрування квазіпрофесійних ситуацій і дій студентами, які полягають у реалізації форм, методів, прийомів викладання на кожному етапі модельованого уроку художньо-естетичного циклу.

5. Аналіз і оцінювання гри – це визначення сильних і слабких сторін в діях студентів; оцінювання студентами-методистами змісту та методичного наповнення дидактичної структури проведеного уроку; педагогічної доцільності форм, методів, прийомів і засобів навчання на уроці образотворчого мистецтва, конкретних дій і ситуацій, всієї гри; створення сприятливого мікроклімату для підведення загальних підсумків; рефлексія.

Ми переконані, що якісно організована і проведена навчально-педагогічна гра може бути одним з активних способів оптимізації педагогічного процесу професійної підготовки майбутніх фахівців. Адже вона характеризується рядом ознак: збільшує інтерес до певного предмету, ситуації, проблеми; уможливорює встановлення адекватних комунікативних, ділових, творчих контактів; розвиває й стимулює активність зворотних зв'язків; активізує творчий потенціал учасників гри, розвиває їхню самостійність, самооцінку, самоконтроль; збагачує

життєвий і педагогічний досвід та здатність до прийняття конкретних рішень, практично зміцнює зв'язок освітніх проблемних ситуацій з життєвими.

Отже, впровадження технологій контекстного навчання як концептуальної основи компетентісного підходу, дає змогу реалізувати завдання формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти у результаті опанування навчальних дисциплін «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво». Технології контекстного навчання: операційно-рольові, навчально-ділові, проблемно-орієнтовані, навчально-рольові та навчально-педагогічні ігри; імітаційне моделювання; аналіз ситуацій професійної діяльності, спрямовані на формування професійних навичок майбутніх учителів початкових класів у галузі мистецької освіти. Наступним етапом дослідження має бути окреслення компетентностей, які формуються під час опанування змісту кожного окремого модуля, через його теоретичний, практичний блоки та самостійну, індивідуальну роботу студентів й науково-дослідницький проект.

4. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання

Одним із напрямків перебудови і вдосконалення професійної підготовки фахівців є процес широкого запровадження інформаційних технологій навчання. Інформатизація - один із головних напрямів сучасної науково-технічної революції. На її основі відбувається перехід до інформативного розвитку суспільства. Як зазначає В. Кремень, в умовах інформатизації освіти змінюється парадигма педагогічної науки, коригується структура і зміст освіти. Інформатизація вищих навчальних закладів України - важлива складова навчально-виховного процесу. Вона охоплює створення, впровадження і розвиток комп'ютерно орієнтованого навчального середовища [111].

Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» однією з найважливіших особливостей нашого часу вважає «перехід розвинутих країн світу від постіндустріального до інформаційного суспільства, що зумовлює необхідність упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності». Однією з головних умов успішності цього переходу є забезпечення навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві. Тому характерною ознакою сучасної освіти, складовою єдиного освітнього простору систем освіти зарубіжних країн та невід'ємною частиною навчально-виховного процесу загальної середньої школи стали інформаційно-комунікаційні технології.

У сучасних умовах розвитку суспільства інформатизація професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи має забезпечити належний рівень його інформаційної культури; підвищити ефективність навчально-виховного процесу на основі впровадження нових інформаційних технологій навчання та удосконалити управління підготовкою майбутніх фахівців. Інформаційні технології в підготовці майбутніх учителів початкової школи можна застосовувати як засоби навчання і викладання, інструмент пізнання навколишньої дійсності, засоби комунікації, засоби автоматизації процесу контролю і обробки результатів навчальної діяльності студентів, тестування і діагностики, засоби організації науково-дослідницької роботи і інтелектуального дозвілля.

Коло питань, охоплених проблематикою використання інформаційно-комунікаційних засобів навчання у професійній підготовці фахівців різного профілю представляють сучасні науковці В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, Ю. Жук, В. Лапінський, Ю. Машбиць, С. Раков, І. Роберт. Роль та функції комп'ютерних та інтернет-технологій у мистецькій освіті вивчають В. Мосіна, Т. Трубочанінова, І. Грудінін, Л. Покровщук.

З появою персональних комп'ютерів з'явився термін «нові інформаційні технології», під яким розуміють впровадження нових підходів до навчально-виховного процесу, що

орієнтований на розвиток інтелектуально-творчого потенціалу людини з метою підвищення його ефективності, завдяки застосуванню сучасних технічних засобів. Сучасні інформаційні технології характеризуються наявністю всевітньої мережі Інтернет, такими її сервісами, як електронна пошта, телекомунікації, що надають широкі можливості. Жива комунікація невід’ємна від інформаційних технологій, тому на сучасному етапі розвитку технічних і програмних засобів інформаційні технології називають інформаційно-комунікаційними.

У педагогічній та методичній літературі вирізняються терміни і поняття «комп’ютерні технології навчання», «нові інформаційні технології», «сучасні інформаційні і комунікаційні технології», «інформаційно-телекомунікаційні технології», «мультимедійні технології». Як зазначає Г. Селевко, інформаційні технології (ІТ, від англ. information technology) - це галузь діяльності, що належить до технологій управління і характеризується обробкою величезного потоку інформації із застосуванням обчислювальної техніки [Селевко].

Сучасні науковці В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, Ю. Жук, В. Лапінський, Ю. Машбиць, С. Раков, І. Роберт визначають поняття «інформаційна технологія» такими двома ознаками: педагогічна технологія; застосування електронних засобів навчання. Найчастіше вживаним є поняття «інформаційно-комунікаційні технології навчання» (ІКТН), яке об’єднує ознаки педагогічної технології, застосування комп’ютера та телекомунікаційних мереж, передбачає взаємодію викладачів і студентів, використання спеціальних форм, методів, засобів навчання [72].

До засобів навчання нового покоління належать електронні засоби навчання, інформація в яких зберігається на цифрових або аналогових носіях даних і відтворюється на електронному обладнанні. Дана група засобів навчання поділяється на такі різновиди: педагогічні програмні засоби, бібліотека електронної наочності, електронні підручники та посібники, мультимедійні курси, програмно-методичні комплекси, навчальне програмне забезпечення для викладання та вивчення професійно орієнтованих дисциплін.

Систематизувавши і опанувавши дослідження науковців В. Бикова, М. Жалдака, І Захарової, В. Лапінської, М. Левшина, Ю. Машбиця, О. Муковіза можна класифікувати різновиди програмного забезпечення навчального процесу у професійній підготовці.

Навчальні програмні засоби скеровують навчання з огляду на наявні знання та індивідуальні здібності студентів, а також сприяють засвоєнню нового матеріалу; забезпечують подачу інформації з окремої дисципліни, ознайомлюють з методами навчальної діяльності.

Тренувальні програмні засоби забезпечують формування у студентів певних навичок і вмій фахової діяльності, розраховані на повторення і закріплення виучуваного матеріалу професійно орієнтованих дисциплін.

Контролюючі та діагностичні програмні засоби дають змогу викладачеві та студентам здійснювати контроль та самоконтроль, виявляти рівень засвоєного змісту матеріалу та оцінити знання, уміння, навички.

Імітаційні програмні засоби дають змогу вивчати певні явища та об’єкти майбутньої професійної діяльності, особливості їхнього функціонування, ознаки та характеристики.

Демонстраційні програмні засоби використовуються для візуалізації навчального матеріалу, ілюстрування його змісту, пояснення та доповнення.

Інформаційно-пошукові програмні засоби, бази даних забезпечують запит і пошук певної інформації, її виведення та отримання для подальшого використання у навчальній діяльності.

Навчально-ігрові програмні засоби презентують певну необхідну інформацію у формі гри, мають інтерактивний характер.

Мікросвіти – спеціально створені віртуальні середовища, які дозволяють студентам засвоювати певну інформацію та способи діяльності.

Інструментальні програмні засоби забезпечують виконання певних операцій, обробку текстів, складання таблиць, редагування графічної інформації; програмні оболонки, які заповнюють змістом навчальних дисциплін.

Інформаційно-комунікативні засоби навчання можливо успішно застосовувати під час професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти.

Упровадження даних технологій передбачає розробку навчально-методичних комплексів до даних учбових дисциплін: дидактичних та наочних засобів, науково-методичного та навчально-методичного забезпечення, застосування комплексу електронних засобів навчання, що забезпечують власне наукову і образно-наочну, емоційно насичену інформацію.

З метою забезпечення наступності ступеневої професійної підготовки майбутніх педагогів початкової школи у галузі мистецької освіти до навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» включено наступні навчальні дисципліни: «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Теорія та методика музичного виховання з основами хореографії»; освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» - «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво»; освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» - «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво».

Шляхи удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання вбачаємо в наступних заходах:

- розробка інтерактивних комплексів навчально-методичного забезпечення дисциплін «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Теорія та методика музичного виховання з основами хореографії», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво»;
- опрацювання візуального супроводження (презентацій) до опорних конспектів лекційних занять навчальних дисциплін художньо-педагогічного спрямування;
- використання навчальних тестів, ділових ігор, імітаційного моделювання та проектування у комп'ютерному варіанті на практичних та лабораторних заняттях;
- розробка електронних підручників та посібників, де текстовий матеріал поєднується з графічними елементами, довідково-інформаційних матеріалів для організації самостійної та індивідуальної роботи студентів;
- використання ліцензованих програмних педагогічних засобів, відеофільмів, записів музичних творів;
- створення та використання тестуючих систем з метою діагностики фахових знань та умінь майбутніх учителів початкової школи;
- розробка і впровадження дистанційних курсів навчання.

Новітні методичні підходи до забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців вимагають переорієнтації на індивідуально-диференційовану, особистісно зорієнтовану модель навчання; впровадження методів і засобів діагностики знань студентів; організації самоосвітньої діяльності. З цією метою розроблено інтерактивні методичні комплекси навчальних дисциплін «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Теорія та методика музичного виховання з основами хореографії», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво», які згідно із сучасними вимогами подаються студентам в електронному вигляді на CD, або у форматі Інтернет-сторінки у віртуальній бібліотеці університету. Завдяки цьому студенти мають можливість отримати повний пакет необхідної навчально-методичної літератури, матеріалів з доступом в окремому комп'ютерному класі внутрішній комп'ютерній мережі університету, віртуальній бібліотеці університету або через систему Інтернет.

Склад та структура комплексу включає різні навчальні засоби – друковані, відеоматеріали, комп'ютерні навчальні програми – тобто традиційні елементи та інформаційно-методичні ресурси – це гіпертекстові електронні підручники і посібники, мультимедійні посібники, довідково-інформаційні системи, тренувальні програми для закріплення знань, контролювальні програми для їх перевірки. Для розробки таких програм використовувалися пакети Microsoft Word, Excel, Microsoft Power Point, Corel Draw, Open Office.org Impress, Teach Book Constructor та інші.

До прикладу, електронний посібник «Образотворче мистецтво з методикою викладання», розроблений згідно із затвердженою робочою програмою на основі галузевого стандарту включає основні дидактичні блоки: теоретично-інформативну частину, яка включає тексти,

малюнки, таблиці, структурно-логічні схеми, ілюстрації; практичну частину у вигляді лабораторно-практичного курсу; контрольну частину, де містяться завдання для самоконтролю, для модульного контролю, тести; довідкову частину, представлену глосарієм основних термінів. Електронні підручники забезпечують проведення аудиторних занять різного типу, а також самостійне вивчення курсів студентами.

Окрім того варто використовувати ліцензовані ППЗ, які вимагають застосування мультимедійних засобів, аудіо- та відеоапаратури. З метою імітування професійної діяльності вчителя початкової школи на уроках образотворчого мистецтва та музики в умовах аудиторного навчання використовується педагогічний програмний засіб «Образотворче мистецтво», «Музика» (1-4 класи). Програмний засіб орієнтований на опанування сучасних форм навчання із забезпеченням традиційних та інноваційних підходів до викладання дисциплін художньо-естетичного циклу.

Для реалізації тестування з метою діагностики фахових знань та умінь вивчався досвід різних комп'ютерних середовищ. Як оболонку було обрано ефективну систему Moodle. Дана програма дає змогу поділити тести на категорії за рівнем доступу, ввести автоматичне оцінювання, використати хронометраж часу, обмежити кількість спроб для складання. Дана система дає змогу планувати самостійну пізнавальну діяльність студентів, дистанційну освіту, формувати календар навчального процесу, досягти належного рівня якості знань та умінь студентів.

Системний підхід до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій навчання до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі художньо-педагогічної діяльності осучаснює методичне забезпечення, розвиває інфраструктуру навчального процесу, запроваджує нові підходи до організації і контролю самостійної роботи студентів, вносить зміни до системи комплексної діагностики їх професійних компетентностей. Подальшого вивчення потребують питання підготовки студентів педагогічних факультетів до творчого використання інформаційно-комунікаційних технологій у майбутній фаховій діяльності.

ЛЕКЦІЯ 5

ТЕМА. ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Технології діалогової взаємодії у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти.
2. Використання інтегративних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти.
3. Художньо-педагогічні креативні технології у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в галузі мистецької освіти.
4. Альтернативні педагогічні технології у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в галузі мистецької освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В. С. Культура: Диалог культур (Опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – №6. – С. 31-42.
2. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.

3. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
5. Масол Л. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів / Л. Масол // Мистецтво і освіта. – 2009. №2. – С. 4–7.
6. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
7. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / О. М. Отич ; Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 440 с.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
10. Сметанський М. І. Сутнісні характеристики альтернативи як педагогічного поняття / М. І. Сметанський // Педагогіка і психологія. — 2012. — № 1. — С. 22-29.
11. Хижна О. П. Художньо-педагогічна діяльність учителя початкової школи (теоретико-методологічний та методичний аспекти): Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 456 с.

Ключові слова: інтегративні технології, діалогове навчання, художньо-педагогічні технології, альтернативні технології навчання.

1. Технології діалогової взаємодії у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти

Проблема впровадження культурологічного підходу до процесу професійної підготовки майбутніх учителів становить нині особливий інтерес у сфері педагогічної науки і практики. Нормативні документи, зокрема «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», «Концепція гуманітарного розвитку України до 2020 року», «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський простір» визначають і спрямовують освітній розвиток в Україні на збагачення інтелектуального потенціалу нації, збереження зв'язків між поколіннями на основі передачі молоді культурно-мистецького досвіду, традицій і цінностей, духовного надбання людства.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» наголошується на тому, що освіта повинна активно сприяти відтворенню інтелектуального і національного потенціалу суспільства, формуванню нової ціннісної системи, яка зумовлює зміни в її змісті, призводить до пошуку інноваційних підходів у підготовці майбутніх фахівців [Нац доктр, с. 4]. Проголошуючи освіту як пріоритетну галузь внутрішньої політики держави, ці документи акцентують увагу на необхідності загальнокультурного розвитку людини, її особистісних якостей, творчих здібностей, духу соціальної відповідальності. Зазначені аспекти розвитку освіти в Україні є нині основоположними й для розвитку всієї професійної педагогічної освіти.

Сформовані культурні цінності можуть бути присвоєні та сприйняті особистістю, якщо вони пережиті нею на емоційно-чуттєвому рівні, а не лише засвоєні інтелектуально. Культурні цінності конкретизуються в ідеалах, цілях діяльності особистості, життєвих установах, втілюються в культурних традиціях. Надбання культури в широкому розумінні цього слова дедалі ширше використовують у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів. За словами І. Зязюна, «високе звання «вчитель» набуває свого справжнього змісту тільки тоді,

коли воно невід'ємне від поняття «культура» [84, с. 2], що є ознакою високого рівня загального і професійного розвитку особистості педагога, його духовного потенціалу.

Вивчення та аналіз філософської, культурологічної, психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати постійне зростання уваги до культурологічних проблем професійної освіти. Взаємодія освіти, культури, духовності, мистецтва визнається у науковому світі як норма, яка тлумачиться самим поняттям культури. Про це наголошують у своїх наукових працях І. Зязюн, М. Каган, Н. Крилова, В. Луговий, Н. Щубелка. Це зумовлює виразну тенденцію до пошуку нових шляхів та підходів до організації професійної підготовки студентів у ВНЗ, відповідних сучасній культурі й науці. Значення особистісної культури майбутнього вчителя як передумови його майбутнього професіоналізму підкреслюється в педагогічних працях І. Зязюна, С. Коновець, Л. Масол, О. Отич, Г. Падалки, В. Подрезова, О. Рудницької, Г. Фешиної, О. Шевнюк.

Вважаємо, що особливе ефективне ціннісне значення у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у галузі мистецької освіти мають технології діалогічного спілкування. Філософська концепція педагогічної технології «діалогу культур», започаткована вченими М. Бахтіним та В. Біблером на основі базової ідеї про те, що мислення особистості, яка формується повинно вступати в діалогічне спілкування з попередніми формами культур, представниками різних поколінь, які взаємодіють у єдиному часовому просторі від минулого до теперішнього, в умовах дискусії та взаємодоповнення сучасних культур.

Концепція «діалогу культур» в контексті робіт М. Бахтіна і В. Біблера розглядає діалог не тільки як спілкування двох людей в конкретний момент, а як взаємодії культур, віків, світоглядів, країн. Споглядаючи або слухаючи твір мистецтва, чи то живопис, архітектура, музика, особистість вступає з ним в «діалог», у якому сам твір виступає сполучною ланкою між глядачем і автором творіння, значним джерелом інформації.

У контексті художньо-педагогічної підготовки майбутнього учителя початкової школи на матеріалі мистецтва ми наочно показуємо, як відбувається спілкування студентів педагогічного факультету з творами образотворчого мистецтва, а саме полотнами великих живописців різних країн, які жили і працювали в різні історичні епохи. Так, підійшовши до картини, особистість, навіть не замислюючись, а на підсвідомому рівні задає собі і автору безліч запитань, що стосуються насамперед змісту роботи. Зробивши певні філософські міркування, вона знаходить для себе цілий ряд відповідей, на поставлені запитання, чи навпаки залишається з великою кількістю запитань. Проте справжній витвір мистецтва має великий вплив на всі її сфери діяльності (емоції, почуття, моральні погляди, переконання, інтелект, свідомість).

М. Бахтін прийшов до теорії «діалогу культур», розглядаючи специфіку художнього естетичного ставлення через твори культури. Сенс поняття та ідеї культури як спілкування культур. Культура є форма одночасного буття і спілкування людей різних минулих, нинішніх і майбутніх культур, форма діалогу та взаємопородження нових культур. Час такого спілкування - справжній; конкретна форма такого спілкування, такої події минулих, нинішніх і майбутніх культур - це форма твору; твір-форма спілкування індивідів в горизонті спілкування особистостей; форма спілкування особистостей як (потенційно) різних культур [15, с. 189].

Культура - це форма самодетермінації індивіда в горизонті особистості, форма самодетермінації нашого життя, свідомості, мислення; тобто культура - це форма вільного рішення і перерішення своєї долі у свідомості її історичної і загальної відповідальності. І третє визначення культури - це винахід «світу вперше». «Світ вперше» є логічно-вихідним підставою і першого визначення (спілкування на межі культур), і другого визначення (можливість самодетермінації) культури. Отже, культура існує як спілкування, як діалог людей різних культур, як «форма вільного вирішення своєї долі» і прийняття відповідальності за свій вибір, як творчість, продуктами якого, за М. Бахтіним, виступають твори. «Культура в своїх творах дозволяє нам - автору і читачеві - заново прожити світ» [15, с. 290].

Висловлюючи власну думку про будь-який твір культури, в тому числі і мистецтва, особистість вступає в діалог з автором твору, дозволяючи першому стати центром «художнього бачення». Звичайно, тут можливий діалог на різних рівнях: мікрорівні (внутрішній діалог) і

макрорівні (зовнішній діалог між індивідами, людськими спільнотами, асоціаціями, системами освіти, націями, країнами і т.д.). В. Розін переконує: «Світ художнього бачення є світ організований, упорядкований і завершений крім заданості і сенсу навколо даної людини як його ціннісне оточення: ми бачимо, як навколо нього стає художньо значущими предметні моменти і всі відносини – просторові, державні, недержавні, тимчасові і смислові» [176, с. 238]. Твір мистецтва як цілісна концепція лежить в основі формування і розвитку художньо-естетичної свідомості студентів. Не знання в якості підсумку, витягнутого з твору, а саме цілісний твір як освоювана форма спілкування і мислення виховує у студента позицію учасника даної культури, що знаходиться поза нею, тобто глядача, слухача, читача.

Введене М. Бахтіним поняття ідеї діалогу активно входять до складу сучасних гуманітарних наук. Безліч концепцій і технологій освіти будуються на ідеях «діалогу культур». Теорія «діалогу культур» М. Бахтіна - В. Біблера як ефективна методологічна база мистецької освіти у повній мірі використовувалася Ю. Усовим, С. Пензіним, Л. Баженовою, Е. Бондаренко, А. Федоровим, І. Челишевою. В сучасній системі освіти стає все більш актуальною.

Так, свого часу В. Сухомлинський закликав до творчої інтеракції у процесі передачі знань від учителя до учня, наголошуючи на необхідності уроків мислення, на яких учень має шанс дійти до власного висновку та відчути радість самостійного пізнання світу.

О. Савченко дає таке визначення діалогічному навчанню: розмова, бесіда між двома особами, яка має на меті пізнання сутності предмета чи явища в процесі обміну думками суб'єктів спілкування. Крім цього, вона наголошує на необхідності використання бесід, діалогів, оскільки, з одного боку, вони активізують різноманітні пізнавальні інтереси, а з другого, уможливають здійснення індивідуального підходу до учнів [180, с. 180]. В. Горшкова розглядає технологію діалогового навчання, яка передбачає діалогічне вербальне й невербальне спілкування та для якої характерними є комунікативне, перцептивне та інтерактивне спілкування. Така технологія має діалогічний бінарний характер [180, с. 142–143].

Технологія «діалогу культур» є актуальною нині в умовах посилення ролі мистецької освіти та художньо-педагогічної підготовки у професійній освіті майбутніх учителів початкової школи. Результатом функціонування даної технології у галузі професійної освіти стає базова культура особистості, ключові компетентності, а тобто цінності і норми, спосіб мислення та творчі здібності. У діалозі з культурно-мистецькими явищами особистість утверджує свій неповторний погляд на світ, свою позицію, формує своє «Я» шляхом засвоєння сучасної культури як відродження попередніх культур. Результатом спільного творчого пошуку є нові почуття, ідеї, взаємини.

Основоположні принципи організації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах технології «діалогу культур» можуть бути представлені наступними положеннями:

- проектування на навчально-виховний процес на педагогічному факультеті особливого типу мислення «людини культури» передбачає єдність процесу професійної підготовки майбутніх педагогів початкової школи та емоційно-інтелектуального осмислення ними непересічності загальнолюдських художніх цінностей, відображених у творах світового мистецтва, унікальності художньої спадщини української нації у взаємозв'язках та взаємопроникненні з культурами інших націй;

- сучасне осмислення та освоєння основних культурно-мистецьких цінностей історичних епох, що змінювали одна одну в європейській історії та засвоєння національних та загальнолюдських ідеалів та чеснот, моральних правил, традицій та звичаїв через емоційно-почуттєву сферу;

- організація навчання на основі внутрішнього діалогу, властивого конкретній культурі, діалогу на цій основі між різними видами культур, навколо основних «точок дотикання», вихідних культурологічних проблем тавракування художніх інтересів і запитів сучасної молоді й усвідомлення студентами закономірностей історичної еволюції національного мистецтва і художньої культури в цілому;

- опанування наскрізних культурологічно-мистецьких проблем, навколо яких обертається процес мистецької освіти студентів педагогічного факультету: інтегративної єдності та взаємодії складових цілісної художньої культури, осмислення її видового багатства.

Комунікативна функція мистецької освіти виявляється у різних видах спілкування: діалог з митцем, діалог з образом твору, діалог культур, внутрішній діалог, діалог типу «викладач-студенти», «студент-студент». Опанування основ мистецької освіти – це своєрідний творчий процес співпереживання та інтерпретації, що має активний діалогічний характер.

Доцільними технологіями сприйняття і осмислення художніх творів під час проведення активних лекційних занять, на думку Г. Падалки, є: вербалізація змісту художніх творів та художнє ілюстрування словесних пояснень [152, с. 102]. Вербалізація змісту художніх творів - технологія зорієнтована на досягнення більш глибокого розуміння студентом внутрішньої сутності художніх образів, характеристики їх змістового наповнення. Залучаючи майбутніх вчителів до словесного коментування образного змісту художніх творів різних жанрів, викладач активізує художнє увагу, стимулює багаторазове сприйняття образу, дозволяє глибше усвідомлювати зміст твору в цілому і в деталях. Художнє ілюстрування словесних пояснень полягає в демонстрації художніх творів з метою підтвердження, аргументації завдяки художнім прикладам певних теоретичних понять, словесно вираженої думки. Ілюстрування ґрунтується на принципах художньо-педагогічної демонстрації і передбачає досконалий показ, який відповідає естетичним критеріям. Високохудожні репродукції, художні твори - супутники методу художньої ілюстрації.

На заняттях художньо-педагогічної підготовки з предметів «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво», на наш погляд, дуже ефективною є фасилітована дискусія - технологія педагогічного спілкування, яка полягає в колективному обговоренні проблеми за допомогою навідних запитань. Дана технологія відіграє важливу роль у професійній підготовці майбутнього вчителя в галузі мистецької освіти. Л. Масол стверджує, що методика спрямована на розвиток у майбутніх учителів початкової школи уміння пильно спостерігати, міркувати над змістом художніх творів, розуміти багатозначність образів мистецтва, їх здатність пробуджувати різні думки [125, с. 93].

Фасилітація - досить складна форма організації навчання, яка забезпечує навчальний процес на трьох рівнях: предметному (смісловому); рівні переживань (досвід, почуття, бажання); рівні взаємодії (комунікація та співробітництво в групі). Фасилітація - це сукупність методів і прийомів організації навчальної діяльності студентів, що дозволяє залучити учасників до процесу осмислення і аналізу ситуацій професійної художньо-педагогічної діяльності, пошуку шляхів їх вирішення, осмислення і поширення педагогічного досвіду, а також взаємонавчання на основі знань і досвіду учасників. Методи фасилітації передбачають особистісну відповідальність кожного учасника навчального процесу за досягнення загального результату, орієнтовані на застосування знань у повсякденній професійній діяльності.

Найважливіші ознаки даної технології діалогової взаємодії визначає Т. Паніна: провідна роль модератора-фасилітатора; планування спільної діяльності; візуалізація змісту і способів діяльності; чергування організаційних форм - індивідуальної, парної, групової, колективної роботи; словесна й візуальна презентація результатів напрацювань груп; зворотний зв'язок - рефлексія, оцінювання результатів; сприятлива групова атмосфера взаємодії [155, с. 127].

На нашу думку, технологія педагогічного спілкування - фасилітована дискусія на заняттях з навчальної дисципліни «Образотворче мистецтво з методикою викладання» сприяє удосконаленню художньо-педагогічної підготовки майбутніх педагогів початкових класів, активізує процеси сприйняття і усвідомлення змісту та художньо-творчої цінності творів живопису, графіки, скульптури. До прикладу, на практичному занятті на тему: «Зміст і методика формування образотворчих знань умінь і уявлень учнів 1-4 класів з навчальної проблеми «Колір» нами організовано фасилітовану дискусію за змістом живописних творів вітчизняних та зарубіжних художників з використанням прийому поліекрану.

На першому етапі були здійснені організаційно-методичні заходи. Це розподіл студентів групи та організація роботи в парах: отримання завдань на картках для сприймання та мистецтвознавчого аналізу художніх живописних творів (репродукції картин: Поля Гогена «Папуги», Анрі Матіса «Фрукти і бронза», Пабло Пікассо «Дівчинка на кулі», Михайла Врубеля «Царівна лебідь» та інші). На другому етапі передбачалася і здійснювалася студентами в парах під керівництвом модератора-фасилітатора розробка питань для фасилітованої бесіди за змістом живописних творів про особливості їх колористичного багатства. Перед студентами було поставлено завдання: виявити знання з галузі кольорознавства та вміння підбирати, формулювати змістовні питання за темою. Наступним етапом було проведення фасилітованої бесіди з використанням мультимедійного пристрою для фронтальної демонстрації художніх живописних творів. Представники пар виступали в ролі модератора і зверталися з серією запитань до групи. Підводячи підсумки фасилітованої дискусії відзначимо активну участь студентів, актуалізацію їх креативного мислення, образної мови, емоційно сприятливу, невимушену атмосферу даної педагогічної технології. На завершення - обмін враженнями та оцінювання в балах за участь студентів у фасилітації.

Викладач-модератор як важливий елемент освітнього процесу за технологією «діалогу культур» працює не зі знаннями-інформацією, а з культурною ситуацією, за якою в учня народжуються знання-думки. Для студента - це відкриття себе й свого місця в житті, відкриття і побудова для себе власного культурного світу, який є його власним здобутком. Завдання викладача-модератора полягає у тому, щоб створити ситуацію міркування та діалогу, або ширше - ситуацію культури, у якій і він сам, і його учні, спільнопрацюючи, йдуть до народження знань-думок. Змістовними елементами діалогу як діяльності виступають запитання і відповідь, бо питання і відповідь існують у різних відомостях, передбачають взаємодію різних відомостей, навіть якщо питання ставить людина собі сама. Отже, функція викладача-модератора полягає у тому, щоб організувати діалог, залучаючи студентів до ситуації роздуму у процесі мистецької освіти.

Технології культурологічного підходу до мистецької освіти – важлива запорука формування креативної особистості сучасного вчителя початкової школи, адже причетні до формування усіх складових професійної педагогічної свідомості. Її соціокультурну роль у системі формування майбутнього вчителя початкових класів вбачаємо у розвитку важливих особистісних якостей: внутрішньої духовної культури, власної системи життєвих та професійно орієнтованих цінностей, багатого емоційно-почуттєвого світу, художньо-творчих здібностей та досвіду культурно-мистецької діяльності, саморозвитку і самовдосконалення. Актуальні напрями подальшої розробки окресленої проблеми полягають у розробці моделі впровадження технологій культурологічного підходу до підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

2. Використання інтегративних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти

Дидактична інтеграція спонукає до поєднання, перебудови змістових аспектів мистецької освіти та до появи нового знання, зростання його ступеня складності, оновлення організаційно-процесуального компоненту методичної системи. Оновлення мистецької освіти на засадах інтеграції у початковій школі привело до обґрунтування та впровадження нової навчальної дисципліни «Мистецтво». Відповідно, процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи повинен зазнати змін, спрямованих на формування необхідних компетентностей до викладання інтегрованого художньо-мистецького курсу. Отже, студенти педагогічного факультету повинні усвідомити світоглядні та філософські передумови виникнення явища інтеграції в освіті, опанувати дидактичний інструментарій впровадження інтегративних технологій до процесу художньо-естетичного виховання учнів початкової школи.

До інноваційних технологій, на нашу думку, належать інтегративні, які базуються на засадах інтеграції різних видів мистецтва - засобу естетичного виховання і творчого розвитку

особистості. Як стверджує, Л. Масол, інтегрування у сучасній мистецькій освіті трактується як дієвий засіб структурування змісту і систематизації навчального матеріалу в органічних зв'язках та як інноваційна педагогічна технологія [125, с. 72].

У вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній науці маємо певні здобутки у дослідженні феномену інтегративної освіти, а саме її філософських, дидактичних та психологічних засад. Філософські засади процесів інтегрування, як особливого способу пізнання дійсності розкривають у своїх працях В. Вернадський, С. Клепко, О. Лосєв, Н. Ставська. Вчені відстоюють думку про цілісність – холізм і множинність - плюралізм наукового знання, які співіснують в нероздільній єдності. Механізми взаємодії інтеграції та диференціації регулюються законом єдності та боротьби протилежностей. У сучасному світі, у науці, культурі, освіті, мистецтві спостерігається рух до полікультурності, що породжує прагнення інтеграції в соціально-культурному розвитку людства.

Психологічним передумовам інтеграційних процесів присвятили наукові праці Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, О. Леонтєв, В. Мерлін, Ю. Самарін, М. Холодна. Науковці наголошують на тому, що об'єднуючі процеси в освіті визначаються інтегральною сутністю особистості, її пізнавальних якостей, свідомості, ментальності. Дидактичні особливості інтегрування в змісті, методах, формах, технологіях освіти розкриваються у працях С. Гончаренко, І. Козловської, Л. Левчук, О. Савченко, Т. Яценко.

Нині можемо стверджувати про наявність інтегративно-педагогічних концепцій – системи поглядів, положень та ідей, які визначають спрямування інтегративно-педагогічної діяльності у певній галузі освіти. Концепцію внутрішньопредметного інтегрування педагогічного знання, розроблено В. Загвязинським, інтегративної картини освіти – Г. Серіковим, інтеграції загальної і професійної освіти – М. Берулавою, Ю. Тюнниковим, інтегрування змісту професійної освіти – Л. Федотовою. Концепцію про взаємодію та інтеграцію мистецтв у поліхудожньому розвитку особистості розробили Г. Шевченко та Б. Юсов.

Проблему взаємодії мистецтв, інтегрованих курсів та технологій нині представлено в науково-методичних працях дослідників педагогіки мистецтва Е. Белкіної, С. Коновець, Л. Масол, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Хижної, Г. Шевченко, О. Щолокової, Б. Юсова.

Вченими визначається, інтеграція (від лат. *integratio* – відновлювання, поповнення) – це стан внутрішньої цілісності, вища форма взаємодії, яка передбачає взаємовплив, взаємозв'язок і взаємопроникнення елементів. Інтегрування передбачає конструювання цілісності, відродження природних зв'язків і перехід у нову якість [56, с. 75]. У сучасному світі, у науці, культурі, мистецтві спостерігаються явища багатоманітності, полікультурності, «мозаїчності» світу, які породжують рух до інтеграції, універсалізму у соціально-культурному розвитку людства. За своєю природою художня культура є певною цілісністю, яка виявляється у внутрішніх взаємозалежностях, взаємопроникненні елементів. Інтеграція здійснюється навколо таких універсальних понять як стиль, жанр, течія у мистецтві, засоби виразності художнього мовлення, які об'єднують розрізнені складові художньої культури. Загальні для природи мистецтва закономірності: ритм, гармонія, пропорція, рівновага, симетрія і асиметрія, динаміка, статика, контраст і нюанс. У процесі сприймання мистецтва інтегруючими категоріями є емоційно-естетична оцінка, художній образ, ідея, форма, композиція, напрям, стиль, жанр.

Вперше концепцію про взаємодію та інтеграцію мистецтв у поліхудожньому розвитку особистості розробили Г. Шевченко та Б. Юсов. Вони відстоювали думку про те, що інтеграція різних видів мистецтва спонукає розвиток творчої діяльності та створює сприятливі умови для самореалізації кожної особистості; ефективно формує уявлення про поліфункціональність мистецтва та його цілісність [199]. Цю освітню технологію можна визначати як художньо-творчу тому, що нині інтеграція сприяє розширенню світогляду, формуванню системи ціннісних орієнтацій особистості. Можемо стверджувати, що завдяки взаємопроникненню різних видів мистецтва стає повнішим усвідомлення сутності художньої культури загалом. У загальній мистецькій освіті різні аспекти впровадження інтегративного підходу обґрунтовано Л. Масол у посібнику «Методика навчання мистецтва у початковій школі».

На основі аналізу сучасних науково-педагогічних праць можемо зробити висновки про характерні ознаки інтегративних технологій мистецької освіти та художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи [34, с. 167-186; 3, с. 375-378; 4, с. 72-80; 7, с. 76-78]. Інтегративні технології передбачають наступні аспекти:

- використання декількох видів мистецтва одночасно, комплексно;
- здійснення комплексного підходу, шляхом поєднання базових предметних компонентів з іншими видами мистецтва та із залученням аналогів з різних видів творчості;
- врахування змісту художньо-творчої діяльності студентів у залежності від їхніх вікових особливостей та особистісних нахилів і уподобань (вбачається доцільними порівняння найбільш ефективного використання для інтеграції окремих видів, наприклад: колір у малярстві та фонетиці мовлення і виконавство у музиці; театралізована драматизація, створення музики, досконалі форми малювання та сприймання);
- поєднання індивідуальної художньо-творчої діяльності з колективною поліхудожньою творчістю.

Основу інтегративних дидактичних технологій складають методи і прийоми порівняння – визначення спільних та відмінних ознак між різними художніми явищами та – схожості між ними за допомогою виявлення і стимулювання образних асоціацій. Це свого роду компаративний аналіз – метод порівняння з метою розкриття ознак, які залишаються прихованими при вивченні в межах однієї галузі наукового знання.

Л. Масол визначає, обґрунтовує художньо-інтегративні технології мистецької освіти та поділяє на три групи за основним видом інтегрування:

- технології духовно-світоглядного інтегрування (головна ознака – жанровість, тематизм, подібні в різних видах мистецтва і життя);
- технології естетико-мистецтвознавчого інтегрування (за ознакою спорідненості для різних видів мистецтв понять і категорій – естетичних, жанрових, мовленнєвих);
- технології комплексного інтегрування поєднують одночасно декілька різновидів інтеграції з попередніх названих [125, с. 73].

Сучасна мистецька освіта, що ґрунтується на інтеграції різних методів і наукового знання галузей педагогіки, психології, культурології, мистецтвознавства, сприяє цілісному усвідомленню картини світу і удосконаленню творчого потенціалу особистості, відхід від предметної диференціації як засобу ефективності і пошуку оптимальних шляхів інтеграції знання. Диференціація продукує формування репродуктивного типу мислення, інтеграція ж спонукає до творчого, продуктивного самовдосконалення особистості. Як стверджує С. Коновець, у процесі застосування інтегративних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти студенти пізнають природу художньо-педагогічних знань, способи систематизації і структурування необхідних предметно-мистецьких компетентностей, набувають здатності системного мислення та застосування професійних значущих знань та вмінь [104, с. 24].

Інтегративні технології мистецької освіти у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів початкової школи дозволяють досягнути наступних результатів:

- формування готовності до використання в освітньому процесі інтегративних підходів під час викладання навчальних предметів художньо-естетичного циклу;
- систематичне розширення світоглядного та культурологічного кругозору студентів під час опанування різних видів мистецтва, котрі можуть успішно інтегруватися у навчально-виховному процесі з професійно-орієнтованих дисциплін художньо-педагогічного спрямування;
- визначаючи інтеграцію мистецтв як один з найрезультативніших способів вирішення багатьох проблем мистецької освіти, естетичного виховання та творчого розвитку особистості, варто називати її однією з найрезультативніших креативних освітніх технологій;
- забезпечує творчий розвиток і удосконалення професійно-творчої майстерності кожного майбутнього учителя початкової школи;

- активне використання у навчально-виховному процесі педагогічного впливу різних видів мистецтва та впровадження технології інтеграції мистецтв, відчутно активізують емоційні, інтелектуальні, художньо-естетичні та творчі можливості кожного студента педагогічного факультету та готують його до художньо-творчої діяльності та естетичного виховання учнів молодшого шкільного віку.

Саме тому інтеграцію мистецтв варто визначити як ефективну креативну освітню технологію, яка безпосередньо пов'язана з систематизованим і послідовним використанням у навчально-виховному процесі взаємопроникнення і взаємодії різних видів мистецтва та творчої діяльності особистості. У процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти важливу роль відіграють інтеграційні процеси. Навчальний процес на інтегративній основі, на нашу думку, передбачає:

- створення нових інтегрованих курсів із змісту предметів однієї освітньої галузі, або спільного освітнього блоку без права на перевагу змісту певного з них, на паритетних засадах;
- конструювання інтегрованого курсу із змісту дисциплін, які входять до різних освітніх галузей і виступають на рівноправних засадах;
- синтезування інтегрованого курсу із освітніх дисциплін з наближених освітніх галузей при збереженні специфіки одного предмету;
- побудова зв'язків предметів взаємно віддалених освітніх галузей і блоків, що є притаманним для варіативної частини навчального плану.

Побудова освітнього процесу на інтегрованій основі не обмежується створенням окремих інтегрованих курсів, проте дає змогу впроваджувати інноваційні технології навчання. З метою впровадження технологій професійної підготовки студентів педагогічних факультетів до інтегрованого викладання навчальних предметів мистецької галузі нами запроваджено наступні дисципліни «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво»; розроблено навчально-методичні комплекси до даних учбових дисциплін: дидактичні, візуальні та електронні засоби, науково-методичне та навчально-методичне забезпечення, що забезпечують наукову і образно-наочну, емоційно насичену інформацію.

Дані навчальні курси викладаються після вивчення психолого-педагогічних та професійно орієнтованих дисциплін, зокрема, таких як: «Образотворче мистецтво з методикою викладання» та «Музичне виховання і основи хореографії з методикою викладання». Навчальна дисципліна «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» розкриває загальнодидактичні та методичні особливості викладання предметів освітньої галузі «Мистецтво» у початковій школі на засадах інтеграції. «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» як навчальна дисципліна передбачає надати студентам знання про філософські, психолого-педагогічні, культурно-мистецькі передумови інтеграції у галузі мистецької освіти; про наукову спадщину видатних вчених-методистів у галузі мистецтва, становлення різновидів мистецтва та методіку інтегрованого викладання предмету «Мистецтво»; про методи, форми та технології інтегрованого викладання даної дисципліни в початковій школі; ознайомити студентів з сучасними засобами навчання: програмами та підручниками з предмету «Мистецтво»; здійснювати теоретичну і практичну підготовку майбутніх вчителів, створення основи для наступного формування творчого підходу до діяльності вчителя мистецьких дисциплін у початковій школі.

«Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво» як навчальна дисципліна передбачає формування основ професійної свідомості викладача педагогічного факультету. На освітньо-кваліфікаційному рівні «магістр» художньо-педагогічна підготовка має на меті оптимальне поєднання теоретичної і практичної підготовки, проявів високої форми активності та самостійності у процесі практичного застосування набутих художньо-педагогічних знань і вмій, розширення сфери евристичної діяльності, набуття досвіду застосування інноваційних художньо-педагогічних технологій, інтенсифікацію науково-дослідної роботи у галузі педагогіки мистецтва.

Результативна робота з впровадження зазначених інтегративних технологій у професійно-творчу діяльність учителя початкової школи у галузі мистецької освіти мистецтва може успішно здійснюватися за умов конструювання нових навчальних курсів і їх впровадження до процесу професійної підготовки студентів педагогічних факультетів, які базуються на використанні інноваційних освітніх технологій, спрямовуючи їхню дію на особистісний розвиток і творчу самореалізацію кожного майбутнього фахівця. Актуальні напрями подальшої розробки окресленої проблеми полягають у розробці методичних особливостей впровадження інтегративних технологій до підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів у галузі мистецької освіти.

3. Художньо-педагогічні креативні технології у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в галузі мистецької освіти

Освіта у сучасному суспільстві покликана виконувати складну духовно-творчу місію. Її роль полягає у передачі новим поколінням соціально-культурних, науково-технічних, художньо-мистецьких надбань і в творчому перетворенні світу в умовах поступального, сталого розвитку. У теперішньому складному і технологічно орієнтованому суспільстві пошук шляхів визначення результативних механізмів ефективного впливу мистецтва на особистість дедалі частіше стає об'єктом сучасної педагогічної теорії і практики. Актуальною нині є розвивально-творча функція мистецтва, яка не має обмежуватися лише активізацією та актуалізацією творчих можливостей особистості, а повинна спонукати до оптимальної і технологічної передачі набутого досвіду наступним поколінням.

У сучасних умовах розбудови вітчизняної системи вищої освіти актуальною педагогічною проблемою є завдання творчого розвитку особистості учителя, яка зумовлена потребою сучасного суспільства у компетентних, конкурентоспроможних фахівцях з високим рівнем культури, духовності, соціальної і творчої активності. Сучасна професійна освіта спрямовує майбутніх фахівців початкової школи на формування у себе індивідуально-творчих рис особистості. У державних та міжнародних документах з проблем вищої освіти (Конституції України, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Болонській декларації) наголошується на необхідності формування нової генерації педагогічних кадрів, підготовленої до якісного забезпечення освітніх потреб особистості, розвитку її інтелектуального та культурного потенціалу. Розв'язання цієї проблеми в сучасних умовах вимагає від вчителя глибокого усвідомлення особистісно зорієнтованої парадигми освіти, творчого підходу до організації навчально-виховного процесу з усіх дисциплін початкової школи, фахової грамотності, оволодіння інноваційними педагогічними технологіями.

Професійна підготовка потребує від студентів не тільки потужної системи знань у галузі психолого-педагогічних, фундаментальних, професійно орієнтованих дисциплін та методичних умінь, але й вияву особистісних якостей. Учитель, що володіє високим рівнем індивідуально-творчої продуктивності може віднайти власний стиль у розв'язанні педагогічних ситуацій, володіє унікальними методами і прийомами, підходами до кожної дитини, здатний досягти високих результатів у сфері професійної діяльності у галузі початкової освіти. Отже, сучасна початкова школа потребує особливого творчого вчителя.

Аналітичний розгляд теорій та концепцій стосовно проблем, пов'язаних з феноменом творчості людини, як уособленням гармонії, духовності, краси, свідчать, що вони залишаються пріоритетними у ґрунтовних дослідженнях філософської, психологічної та педагогічної наукових галузей. Свідченням цьому є узагальнення поглядів учених філософів, психологів, педагогів Д. Богоявленської, Л. Виготського, Дж. Гілфорда, С. Гончаренко, Дж. Д'юї, В. Дружиніна, І. Зязюна, Р. Кеттел, С. Коновець, Є. Ландау, О. Леонтьєва, А. Макаренка, А. Маслоу, М. Монтесорі, Я. Пономарьова, Г. Ріда, К. Роджерса, Н. Рождественської, В. Роменець, С. Рубінштейна, О. Рудницька, С. Русової, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, Б. Теплова, Е. Торренса, К. Ушинського, Р. Штейнера, Б. Юсова.

Професійна підготовка учителя початкової школи у галузі мистецької освіти, на нашу думку, має неодмінно включати: достатній обсяг культурно-мистецького тезаурусу; досконале володіння певними формами і методами навчання образотворчого мистецтва та музики; активне впровадження новітніх та інноваційних освітніх технологій, в яких основними засобами педагогічної дії виступають образотворче і музичне мистецтво та професійна майстерність учителя. Учитель початкових класів повинен досконало володіти основами музичної грамоти та образотворчого мистецтва, знати методику викладання даних навчальних дисциплін.

Очевидним є той факт, що тільки творчо розвинений учитель початкової школи здатний здійснювати власну педагогічну діяльність як творчу, самостійно удосконалювати методику викладання мистецьких дисциплін, вивчати передовий досвід кращих учителів, цікавитися відповідною літературою, дбати про належне обладнання і високий науково-методичний рівень проведення уроків, використовувати інноваційні освітні технології.

Підвищення рівня готовності учителів початкової школи у галузі мистецької освіти до творчого саморозвитку може сприяти активнішому впровадженню художньо-творчих освітніх технологій у вищих гуманітарних навчальних закладах. Для відчутного творчого саморозвитку особистості педагога, як стверджує С. Коновець, необхідно формувати такі якості, як: самостійність, впевненість у своїх силах, прагнення бути самим собою, цілеспрямованість, наполегливість, сила волі, енергійність, організованість, працездатність, зібраність, відповідальність, оптимізм, прагнення творити, ентузіазм, захопленість певною справою, творчий підхід до роботи, спроможність створювати нове, розкутість у творчій самореалізації [104, с. 258].

З огляду на це, сучасна мистецька освіта має набувати й реалізовувати такі важливі функції, як: стимулювання й активізація внутрішнього життя кожного учителя, формування культури і самобутнього духовного світу та сприяння його творчому розвитку.

Нині термін «технологія» все активніше використовується у понятійному апараті широкого кола дослідників психолого-педагогічної наукової галузі (І. Бех, С. Гончаренко, О. Пехота, О. Савченко, С. Сисоєва, А. Ситченко). Вітчизняний учений-педагог, С. Гончаренко, називаючи методику «прикладною наукою», пропонує замість застарілого терміна «методика викладання» користуватися більш точним терміном «технологія» [57, с. 7].

Зусиллями багатьох учених і дослідників педагогічної галузі сучасна освіта має значну кількість освітніх технологій, вибір яких, на думку О. Пехоти, — «це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи учителя з учнем». Серед них найвідоміші наступні освітні технології: безперервної освіти (М. Кларін); проблемного навчання (М. Махмутов); комп'ютерного навчання (В. Гузеєв); інтенсивного навчання (Л. Кнодель); програмованого навчання (В. Беспалько); інформаційно-семантична (П. Гурбович); модульного навчання (І. Ільєсов, В. Максимова); проблемно-модульного (А. Алексюк, В. Козаков, Л. Романішин); контекстного навчання (А. Вербицький, Н. Борисова); діалогового навчання (В. Горшков); дистанційного навчання (К. Полат); особистісно зорієнтовану (Б. Косов, В. Серіков, І. Якіманська); технологію розвивального навчання (Л. Занков, Д. Ельконін); інтеграцію різних видів мистецтва (за Г. Шевченко і Б. Юсовим).

Вважаємо, що у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи варто використовувати технології креативної спрямованості, які мають творчо-активізуючі цілі та розвивально-виховний характер й безпосередньо пов'язані з використанням різних видів мистецтва і творчої діяльності. На наше переконання, їх слід називати художньо-творчими освітніми технологіями. Дані освітні технології необхідно визнати ефективним способом модернізації та удосконалення вітчизняної системи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти.

На думку О. Отич, до технологій формування творчої індивідуальності педагога належать: художньо-дидактичний метод (Я. Мамонтов), «педагогічного роздуму» над змістом художнього твору (О. Отич); вербалізація та педагогічна візуалізація художніх вражень (Ю. Азаров); педагогічна інтерпретація ситуацій з художніх творів; художньо-педагогічний аналіз творів

мистецтва; порівняльний аналіз кількох мистецьких творів; тематичний підбір творів мистецтва студентами до проведення навчальних занять та позанавчальних культурно-мистецьких заходів [149, с. 268].

Серед художньо-творчих технологій професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти, на нашу думку, особливе місце займають ті, зміст яких має на меті формування навичок сприймання й оцінювання художнього образу у творах різних видів мистецтва та формулювання вербальної характеристики змісту та ідеї художнього твору. Дані освітні технології ми позначаємо як сензитивно-вербальні, які допомагають студентам в оволодінні сутністю професії педагога, в їхньому професійному самовдосконаленні. Сензитивно-вербальні технології допомагають студентам в оволодінні сутністю професії педагога, в їхньому професійному самовдосконаленні.

Сформована культура сприймання передбачає органічну єдність емоційної реакції з аналітико-синтетичною діяльністю свідомості, тому переживання художньої образності, як форма спілкування з мистецтвом, пронизує всі етапи сприймання. Так, звучання музики, образне багатство художнього полотна викликає безліч емоційних реакцій. Відсутність таких реакцій збіднює ціннісно-сміслову сторону художнього сприймання.

Важливою ланкою навчальної роботи вчителя початкової школи у курсі викладання музики та образотворчого мистецтва є формування навичок сприймання прекрасного в житті і мистецтві та емоційно-естетичної оцінки. Сприймання здійснюється на матеріалі шедеврів світового образотворчого та музичного мистецтва, творів сучасних авторів, як українських, так і зарубіжних, дозволяє розв'язувати наступні завдання:

- формування уявлення про особливості образної мови різних видів та жанрів образотворчого, музичного, хореографічного, театрального мистецтва, розуміння ролі виразних засобів у створенні художнього образу (певного стану, настрою, характеру), твору мистецтва;

- розвиток уміння висловлювати власне ставлення та передавати емоційно-естетичне переживання щодо твору, який аналізується: у формі словесного відгуку на рівні емоційно-естетичної оцінки, художнього аналізу (порівняння зіставлення, виявлення загальних рис творів мистецтва, явищ культури), розгорнутої мистецтвознавчої оповіді, що передає естетичні погляди, смаки, ідеали студентів; у формі «графічної мови», передачі враження про твір за допомогою зображення, імпровізації, ритмічної мелодії, рухів та в інших формах художньої творчості (миттєво виконані начерки і замальовки з пам'яті, музика, театр, художня фотографія, анімація);

- формування предметних компетентностей у галузі художньої культури: про образотворче і музичне мистецтво, художників та композиторів, специфіку їхньої праці;

- засвоєння спеціальної мистецтвознавчої термінології.

Сензитивно-вербальні технології ґрунтуються на основі механізму структури художнього сприймання, який розкривається у науковій праці О. Рудницької «Педагогіка загальна та мистецька» [178, с. 45]:

- первинне ознайомлення з художньою інформацією, її сенсорне осмислення;

- аналіз виразно-сміслового значення художньої мови;

- інтерпретація та естетична оцінка художнього смислу твору.

У курсі «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво» фахова підготовка майбутнього вчителя початкової школи здійснюється під час проведення лекційних, практичних, лабораторних занять, самостійної та індивідуальної роботи, педагогічної практики. Під час фахової практичної підготовки доцільно використовувати сензитивно-вербальні технології, які формують широкі професійні компетентності майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти. До них належать: технологія фасилітованої дискусії, вербалізація змісту художніх творів, художнє ілюстрування словесних пояснень та технологія контролю за рівнем розуміння студентом задуму художника і значення виразних засобів мистецтва.

Технологія педагогічного спілкування - фасилітована дискусія, яка полягає в колективному обговоренні проблеми за допомогою спрямованих запитань. Дана методика спрямована на

розвиток в майбутніх учителів початкової школи уміння пильно спостерігати, розмірковувати над змістом художніх творів, розуміти багатозначність образів мистецтва, їх здатність пробуджувати різні думки [155, с. 93].

Вербалізація змісту художніх творів – технологія зорієнтована на досягнення глибшого розуміння студентом внутрішньої сутності художніх образів, характеристики їх смислового наповнення. Залучаючи майбутніх учителів до словесного коментування образного змісту художніх творів різних жанрів, викладач активізує мистецьку увагу, стимулює багаторазове сприймання образу, дозволяє глибше усвідомлювати зміст твору в цілому та в деталях [152, с. 181].

Художнє ілюстрування словесних пояснень полягає у демонстрації художніх творів з метою підтвердження, аргументації завдяки мистецьким прикладам певних теоретичних понять, словесно вираженої думки. Ілюстрування ґрунтується на засадах художньо-педагогічної демонстрації і передбачає досконалий показ, який відповідає естетичним критеріям. Високохудожні репродукції, ілюстрації, мистецькі твори – супутники методу ілюстрування [152, с. 185].

Технологія контролю за рівнем розуміння студентом задуму художника і значення виразних засобів мистецтва включає методичні прийоми: словесне малювання картини; озвучування картини; добір слів-синонімів, які визначають настрій героїв; створення узагальненої назви до картини; домисел ситуації: установлення наслідків із заданої причини і встановлення причини за заданим наслідком; прийом «уявної присутності». Для того, щоб емоції та почуття, породжені в спілкуванні з мистецтвом, націлювали студентів на аналіз власних переживань, на формування вміння знаходити найбільш значні моменти в змісті художнього образу, що збігається за своєю оцінкою із задумом автора твору, питання потрібно спрямовувати як на аналіз його змісту і форми, так і на якість емоційно-естетичного переживання.

Діяльність учителя початкової школи під час викладання дисциплін художньо-естетичного спрямування має свої особливості, які зумовлені специфікою навчального предмету. Художньо-мистецькі компетентності є необхідною умовою професійного вдосконалення, і саме вони уможливають здобуття знань, набуття вмінь і навичок та забезпечують виконання професійних функцій. Тому, майстерність учителя початкової школи передбачає належний рівень розвитку його практичних художніх умінь у сфері художньо-мистецької діяльності. Учня потрібно не лише познайомити з поняттями «форма», «колір», «композиція», розкрити особливості роботи з живописними матеріалами і приладдям, а й практично продемонструвати поетапність творення художнього образу за допомогою педагогічного малюнка на дошці, альбомному аркуші. Виконати дані професійні завдання на високому рівні здатна лише особистість, яка має сформований досвід художньо-творчої діяльності.

Вибір нами продуктивно-творчих технологій зумовлювався видом художньо-творчої педагогічної діяльності, обраним за основу її проведення: педагогічно-художньою, педагогічно-музичною чи педагогічною театрално-хореографічною. Ці види творчої діяльності визначалися на основі домінантного різновиду мистецтва, на якому базувалася модель професійної підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій.

В основі художньо-творчих технологій, на наше переконання, лежить художній метод – цілісна система основних принципів узагальнення і відтворення дійсності в мистецтві. Художній метод характеризує творчу діяльність як свідомий процес пізнання, оцінки і перетворення та інтерпретації життєвого матеріалу в завершену систему – художній образ. Основним питанням художнього методу є співвідношення між ідеалом і правдою твору.

Метою продуктивно-творчих технологій є формування у студентів педагогічних факультетів уміння використовувати набуті знання з основ образотворчої грамоти за групою основних навчальних завдань: «форма», «колір», «композиція та композиційна діяльність», «простір та об'єм»; удосконалювати образотворчі вміння і навички під час виконання відповідних творчих завдань. Серед них: навчальний та педагогічний малюнок, підготовчі та ігрові вправи,

виконання ескізів сюжетних, декоративних орнаментальних композицій, виконання начерків рослин, птахів і тварин, демонстрування прийомів оволодіння різними художніми техніками.

Студентам рекомендується використовувати педагогічний малюнок. Він виконується з конкретною методичною метою — продемонструвати етапність виконання певних художньо-практичних дій, процесуальність утілення художнього задуму на площині, в об'ємі, типи композиційних рішень (симетрія, асиметрія, діагональ тощо) в обраному форматі. Різновид педагогічного малюнка: композиційна схема, зразок; алгоритм композиційного вирішення твору мистецтва, що аналізується та інтерпретується, або практичної роботи, що має виконуватися.

Навчальний і виховний вплив педагогічного малюнка на учнів в значній мірі залежить від його художніх якостей. Це положення має особливо важливе значення, якщо мова йде про малюнки, що виконуються майбутніми вчителями. Вчитель може піднятися над середнім рівнем педагогічних малюнків-схем, може дати учнем цікавий і змістовний наочний матеріал. Для цього у добре підготовленого вчителя є необхідні можливості — художня і педагогічна майстерність. Цікавий за образотворчим вирішенням, емоційний, образний нарис, наповнений відповідним змістом, виконаний вчителем з урахуванням дидактичних вимог, є найбільш бажаним типом педагогічного малюнка. Саме він здатний викликати у дітей інтерес, безліч асоціацій, справляє на них потрібне враження, а разом з тим виконує навчальні функції.

Виконання етюдів – фрагментарне виконання мистецького твору в образотворчому мистецтві з метою відпрацювання його деталей. Створення ескізів в образотворчому мистецтві передбачає виконання попередніх начерків цілого твору або його фрагменту з метою детального опрацювання технічних моментів, без доведення до досконалості. Імпровізаційний метод – практичний метод мистецького навчання, що використовується для спонукання учня до творчої діяльності, активізації творчих здібностей. Імпровізація виступає як спроба передати мистецькими засобами власні відчуття і переживання, знайти форму художнього втілення. Імпровізація – творчість без попередньої підготовки, непередбачуваний розвиток творчого задуму.

Власний досвід роботи дозволяє стверджувати, що майбутньому вчителю необхідно створити умови для розвитку професіоналізму, майстерності, освіченості, творчого ставлення до своєї діяльності; давати ґрунтовні методологічні, загальноосвітні та базові знання під час художньо-педагогічної підготовки; на інформаційному рівні вчити відслідковувати найбільш цікаві та корисні для нього напрями розвитку науки і практики, робити відповідні узагальнення, визначати нові тенденції та перспективи виконання творчих проектів та їх впровадження в навчальний процес; на аксіологічному рівні стимулювати творчу активність студентів, формувати потребу у подальшому розвитку; на діяльнісному – впроваджувати у практику відповідні техніки, технології, прийоми ефективної роботи; розвивати вміння широкого профілю, адже навчання відбувається не за суто предметним, а за комплексним принципом. Вважаємо, що особливу увагу варто надавати міжпредметним зв'язкам, інтегративним технологіям у художньо-мистецькій освіті, для чого потрібно розробити спецкурси, тренінги, активні лекції; розвивати вміння майбутнього педагога адаптувати новачі в систему дидактичних форм і засобів своєї діяльності.

Представлення креативних художньо-педагогічних сензитивно-вербальних та продуктивно-творчих, освітніх технологій, побудованих на активному використанні у навчально-виховному процесі педагогічного факультету різновидів мистецтва, дає змогу побачити, наскільки важливими є послідовний творчий розвиток і ґрунтовна творчо-спрямована професійна підготовка сучасного учителя початкової школи. Застосовуючи художньо-педагогічні освітні технології учитель має сполучати у своїй особі знання, уміння та навички декількох фахівців: педагога, психолога, художника, мистецтвознавця та менеджера.

Таким чином, можна зробити висновок, що результативна робота з впровадження зазначених технологій у професійно-творчу діяльність учителя початкової школи буде залежати від застосування нестандартних підходів до педагогічної підготовки фахівців початкової освіти та

впровадження інноваційні освітніх технологій, спрямованих на особистісний розвиток і творчу самореалізацію кожної підростаючої особистості.

4. Альтернативні педагогічні технології у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в галузі мистецької освіти

Освіта у сучасному суспільстві покликана виконувати складну духовно-творчу місію. Її роль полягає у передачі новим поколінням соціально-культурних, науково-технічних, художньо-мистецьких надбань і в творчому перетворенні світу в умовах поступального, сталого розвитку. У зв'язку з переосмисленням орієнтирів освітньої політики, яка винесла на перший план ідеал особистості, що саморозвивається, сьогодні намітився підвищений інтерес до гуманістичного педагогічного досвіду і, зокрема, до альтернативної освіти.

Необхідно визнати, що увага до альтернативної освіти стала надзвичайно важливим чинником у європейській педагогіці, оскільки з'явилася можливість піддавати всебічному дослідному вивченню такі проблеми освіти, як залучення до праці, самодіяльність дітей, виховання соціальних інстинктів, дитяче самоврядування та інше. Інтерес до альтернативних шкіл став свого роду провісником реформ у сфері виховання і навчання у напрямку, передусім, їх демократизації.

Альтернативна освіта в силу своєї творчої доктрини, спрямованої на орієнтування підростаючого покоління до діяльного життя, дає кожній особистості у будь-якому віці можливість розвинути свій потенціал; дає пізнати справжнє щастя в процесі самостійної творчої діяльності. З огляду на потребу нашої країни у творчих особистостях, фахівцях, які вільно володіють новітніми технологіями у різних сферах життєдіяльності, питання щодо використання альтернативних педагогічних технологій в освітній практиці є дуже важливими і актуальними.

З'ясуванню сутності поняття «альтернативна освіта» як педагогічної парадигма присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні вчені І. Кравець, Б. Мілерський, Б. Сліверський, М. Сметанський, О. Сухомлинська, М. Епштейн. Хоча у вітчизняних дослідженнях часто використовується поняття «альтернативна освіта», спеціальному аналізу воно не піддавалося. Як правило, це словосполучення вживається у контексті альтернативи до існуючої традиційної освіти.

Термін «педагогічна, освітня технологія» активно використовується у понятійному апараті широкого кола дослідників психолого-педагогічної наукової галузі І. Беха, С. Гончаренка, О. Пехоти, О. Савченко, С. Сисоева, А. Ситченко. Вітчизняний учений-педагог, С. Гончаренко, називаючи методика «прикладною наукою», пропонує замість застарілого терміна «методика викладання» користуватися більш точним терміном «технологія» [50, с. 7].

Професійна підготовка учителя початкової школи у галузі мистецької освіти, на нашу думку, має неодмінно включати: достатній обсяг культурно-мистецького тезаурусу; досконале володіння певними формами і методами навчання образотворчого мистецтва та музики; активне впровадження інноваційних та альтернативних освітніх технологій, в яких основними засобами педагогічної дії виступають образотворче, музичне, хореографічне, театральне мистецтво та професійна майстерність учителя.

Вважаємо, що у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи варто використовувати альтернативні педагогічні технології, які мають творчо-активізуючі цілі та розвивально-виховний характер й безпосередньо пов'язані з використанням різних видів мистецтва і творчої діяльності. Дані освітні технології необхідно визнати ефективним способом модернізації та удосконалення вітчизняної системи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти. Зміст поняття альтернативних педагогічних технологій спробуємо розтлумачити розкриваючи сутність альтернативної освіти.

Л. Кравець визначає, що альтернативна освіта — це не удосконалення, а спроба знайти інші смисли, цінності, способи, джерела освіти. Альтернативна освіта, відома як нетрадиційна — це широке поняття для позначення всім форм і технологій навчання поза межами традиційної

освіти. Може базуватися на використанні альтернативних освітніх філософій і методів. Так само, як альтернативні музика та енергетика, альтернативна освіта - явище поки нечисленне, не надто популярне, не надто визнане, зрозуміле і прийняте, але, як і будь-які інші альтернативи, альтернативна освіта показує можливий вектор розвитку [107 с. 190].

Розглядаючи поняття «альтернативна освіта» через близькі, споріднені поняття та явища, звернемося до поняття «альтернативна школа». В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка зазначається: «альтернативні школи», «вільні школи» — у країнах Західної Європи та США неповні й повні середні школи, що діють паралельно або замість звичайних шкіл і забезпечують освіту, альтернативну за змістом або за формами й методами роботи з учнями» [57, с. 23].

У «Педагогічній енциклопедії» за ред. Б. Мілерського, Б. Сліверського представлено визначення: «альтернативна школа є одним із видів навчальних закладів, організованих відповідно до різних освітніх проектів, які є альтернативними стосовно концепцій, реалізованих у школах, якими керують органи державної адміністрації; до альтернативних шкіл належать, серед інших, вільні школи типу вальдорфської, школи, які працюють за освітньою системою М. Монтесорі або С. Френе, а також низка шкіл, якими керують суспільні та релігійні товариства» [187, с. 13].

Огляд світового досвіду свідчить, що альтернативна освіта своєю метою і своїм результатом включає, з одного боку, розвиток в особистості самосвідомості, самостійності, особистісної автономії, індивідуальності, здатності до вільної творчої активності, а з іншого, — залучення не тільки до системи колективних цінностей, але, що дуже важливо, її інтеграції в різні соціальні спільноти. Кожному типу альтернативного навчального закладу властиве певне авторство у сфері освіти, куди входять творча організація освітнього процесу; творчі програми, засоби та методики; норми і закони, культивовані у даному співтоваристві; психологічний клімат і власне сама оригінальна модель освітнього закладу зі своєю доктриною і філософією.

Досліджуючи альтернативу як педагогічне поняття, І. Кравець виявила низку найважливіших складових альтернативних педагогічних технологій, а саме:

- принципова відмінність альтернативної освіти від традиційної, яка полягає, передусім, у тому, що діти вчаться на основі індивідуальних програм, виходячи з власних інтересів, досвіду і відповідального вибору;
- обов'язкова наявність рівноправної, ділової, договірної взаємодії між педагогом і учнями та вільного, демократичного освітнього процесу, ціннісно-значущого для всіх суб'єктів освітньої діяльності;
- забезпечення єдності освітнього процесу, дозвілля та трудової діяльності дітей;
- надання максимальної самостійності і самодіяльності дітям у процесі пізнання навколишнього світу;
- введення учнів у коло живих знань, необхідних у практичній діяльності;
- реальне поєднання індивідуальних інтересів дітей із пропонованими освітніми послугами; забезпечення ситуації активного пошуку знань і вмінь;
- культивування у кожної дитини мотивації і прагнення проявляти свої здібності, а також бажання брати на себе відповідальність за отримання власної освіти;
- залучення в суспільну діяльність, у процесі якої діти одночасно пізнають закони іншого світу і вчаться протиставити їх світові свого суспільства, закони якого засновані на взаємній повазі людської індивідуальності і де кожен може знайти своє місце в житті [107, с. 193].

Основоположною освітньою доктриною альтернативної освіти як гуманістичної парадигми (з точки зору вихідної концептуальної схеми) на сьогоднішній день є як стратегічна мета (виховання щасливої людини), так і концептуальна програма освіти і виховання (розвиток свободолюбивої дитини), що органічно вписувалися і вписуються в конкретний соціокультурний контекст.

Зважаючи на важливе значення альтернативних освітніх технологій для творчого спрямування професійної діяльності учителів початкової школи у галузі мистецької освіти, вважаємо за необхідне розкрити зміст «вальдорфської педагогіки», заснованої Р. Штайнером

на початку ХХ століття. Її називають сучасною духовно-науковою екологією становлення особистості, бо вона являє собою систему самопізнання й саморозвитку кожного індивідуума засобами мистецтва в умовах свободи навчання, виховання та творчості, в двоєдності чуттєвого та надчуттєвого досвіду духу, душі і тіла.

Як стверджує Л. Масол, сутність «вальдорфської педагогіки» полягає в тому, що розвиток здібностей до пізнання і зокрема розвиток образного сприйняття світу відповідно приводить дитину або молоду людину до досконалості. Особливо цінним є те, що впродовж навчання у «вальдорфській школі» готують не спеціалістів вузького профілю, а різнобічних, фізично здорових, зацікавлених людей, які зможуть знайти своє місце у подальшому професійному житті. «Вальдорфську педагогіку» можна схарактеризувати як цілісну систему самопізнання, в якій образотворчість має посідати одне з найперших місць у навчально-виховному процесі й повинна бути спрямована, передусім, на учня та його інтереси, а живопис, рисунок, ліплення органічно вплетені в опанування усіма предметами. При цьому учитель повинен враховувати те, що «дитині потрібно щось прекрасне, потрібна радість під час виконання завдання. Будь-яке заняття мистецтвом, якщо його подають живо, з фантазією, відповідає цій вимозі» [155, с. 134].

У вальдорфській школі дітям дають змогу проявити свою душевну схильність у різних видах творчої діяльності, вивільнюючи таким чином закладені в них інстинкти. Усі заняття художньою діяльністю і розвиток творчих здібностей розглядається як додатковий спосіб для тренування волі, «бо немає кращого способу виховати волю, ніж постійно, з радістю повертатися до тих самих вправ саме тоді, коли потрібно подолати труднощі». Як відомо, у «вальдорфській педагогіці» мистецтво посідає надзвичайно важливу роль: зміст усіх навчальних дисциплін має естетико-виховне наповнення, розширено блок спеціальних мистецьких предметів, яким присвячується по кілька годин у другій половині кожного навчального дня (до нього входять уроки мови, літератури, музики, живопису, ліплення, евритмії, малювання форм, театру, заняття художньо-прикладного циклу — квітникарство, садівництво, гончарство, обробка деревини і металу, рукоділля, виготовлення іграшок) кольорів [48, с. 54].

У своїй книзі «Мистецтво виховання» Р. Штайнер пише: «Спочатку потрібно розбудити почуття чистої безпредметної форми, перш ніж копіювати якийсь об'єкт. Якщо до дев'ятого-десятого року життя буде засвоєна чиста форма у власному значенні, дитина буде захищена від натуралізму, ззовні їй нав'язаного. Малювання без сюжету, на переконання вчителів вальдорфських шкіл, сприяє розвитку сенсорної чутливості, духовності в цілому, а конкретні сюжети чи предмети, на думку Р. Штайнера, часто відволікають школярів від емоційного переживання ліній, форм, кольорів [48, с. 56].

Отже, оригінальність змісту і технологій викладання предметів «Евритмія» і «Малювання форм» у вальдорфських школах полягає у новому пропедевтичному інтегральному трактуванні сутності художнього формотворення у процесі органічної взаємодії графічної та рухової діяльності учнів. Технології вальдорфських учителів спрямовується на пробудження емоційно-естетичного ставлення до процесу художньої діяльності. Саме ці позиції мають практичний інтерес, адже у вітчизняній школі майже відсутні спроби впровадити емоційний «вільний художньо-пластичний рух», «безсюжетне малювання», взаємозв'язок музичної гами з уявленнями про паралелі між кольорами та інтервальними співвідношеннями тонів, тобто ідею «кольорового бачення» звуку — кольоромузики в шкільній практиці.

З метою забезпечення професійної підготовки майбутніх педагогів початкової школи у галузі мистецької освіти до навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» включено наступні навчальні дисципліни: «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Теорія та методика музичного виховання з основами хореографії», «Методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво», освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» — «Методика викладання освітньої галузі «Мистецтво».

На освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» художньо-педагогічна підготовка має на меті формування у студентів поліфункціональних художньо-педагогічних умінь, які забезпечують готовність майбутнього вчителя самостійно, свідомо і раціонально організувати

індивідуальну творчу художньо-педагогічну діяльність у реальних умовах навчання молодших школярів; забезпечення глибокого розуміння студентами структури та змісту навчальних предметів освітньої галузі «Мистецтво» та вмінь їх інтегрувати; становлення індивідуального стилю художньо-педагогічної діяльності.

Фахова практична підготовка майбутнього вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти здійснюється під час проведення лекційних, семінарсько-практичних, лабораторних занять, самостійної та індивідуальної роботи, науково-дослідницької діяльності, педагогічної практики. На даних заняттях варто познайомити студентів з альтернативними педагогічними технологіями, які формують широкі професійні компетентності майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти. З власного досвіду переконані, що процес професійної підготовки набуває удосконалення за умови впровадження наступних інтенсивних технологій: активних навчальних лекцій, семінарів, практичних та лабораторних занять у формі дискусій, обговорень, ігрового проектування, майстер-класів та творчих майстерень.

З метою ознайомлення з альтернативними педагогічними технологіями викладання мистецьких дисциплін у початковій школі, пропонуємо до розгляду на семінарському занятті на тему: «Методика образотворчого мистецтва – педагогічна наука» серію завдань для опрацювання особливостей методики викладання образотворчого мистецтва з елементами альтернативних технологій в зарубіжній педагогіці. Зокрема, підготувати повідомлення та реферати на теми: «Сучасна мистецька освіта в країнах Західної Європи: Великобританії, Нідерландів, Франції», «Художньо-естетична освіта в Японії», «Викладання мистецьких дисциплін у вальдорській школі», «Мистецтво в системі освіти і виховання Марії Монтесорі». З метою обговорення повідомлень на задану тематику, влаштовуємо групові та міжгрупові дискусії. Технологія групової дискусії (дискусія – огляд, розбір, дослідження) використовується як спосіб організації спільної діяльності з метою ефективного розв'язання поставлених професійно орієнтованих завдань, а також метод активного навчання. Дискусія – це обмін думками з певного питання у відповідності з визначеними правилами і за участю членів групи. Дискусії вважаються успішними, коли студенти отримують запитання завчасно і готують за ними повідомлення, що дозволяє предметно і професійно дискутувати, використовуючи новий матеріал і конкретні факти.

Важливе значення мають навчально-педагогічні ігри – це технології, які проектують певні педагогічні ситуації, спрямовані на формування професійних навичок майбутніх учителів початкових класів планувати і організувати роботу на уроці; підбирати і реалізовувати методи, прийоми і технології навчання, доцільні на певному етапі уроку. Навчально-педагогічна професійно орієнтована гра, спрямована на проектування та викладання фрагментів уроків «Образотворчого мистецтва», «Музики», «Мистецтва» на основі використання сучасних освітніх технологій. Під час лабораторно-практичного курсу художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи практикуємо майстер-класи та творчі майстерні для опанування альтернативних технологій опанування мистецтва – «вальдорської педагогіки».

Майстер-класи використовуються в різноманітних навчальних закладах, де провідні спеціалісти демонструють свою майстерність учасникам за допомогою методів активного навчання; вправ, модельованих і реальних ситуацій, тренінгів. Програма майстер-класу призначена для того, щоб підсилити потенційні можливості учасників через розвиток поваги до майстра, довіри до нього і створення переконаності, що програма відповідає їх здібностям і потребам і сформує компетентності необхідні для власної практичної діяльності.

Творча майстерня – це технологія, спрямована на занурення її учасників у процес пошуку, пізнання і самопізнання. В майстерні спеціально організовується розвивальне середовище, яке дозволяє учасникам у груповому пошуку, в режимі діалогу формувати нові компетентності, осмислювати цінності, важливі для професійної та особистісної діяльності. Майстер-клас і творча майстерня як технологія реалізуються за правилами інтенсивної інтерактивної взаємодії, за рахунок інноваційного знання, імпровізації, поєднання умовного і реального планів дії. Основними ознаками творчої майстерні спеціалісти вважають наступні: максимальне включення і активна позиція студентів; діалогічна і полілогічна взаємодія; можливості для

імпровізації; низька ступінь регламентації дій учасників; психологічна підтримка учасників і атмосфера відкритості, творчості, доброзичливості і взаємної довіри.

У змісті таких майстер-класів та творчих майстерень пропонуємо учасникам розглянути питання альтернативних технологій опанування мистецтва – «вальдорської педагогіки» та залучитися до процесу творення:

- художньо–творча діяльність у вальдорфській початковій школі на основі відображення образів казок в живописній техніці акварелі «мокрим по мокрому»; малювання восковими крейдами сюжету народної казки; живописне малювання з орієнтацією на характер кольорів;

- ліплення з глини на основі формування волі та розвиток відчуття форми; методика ліплення тварини з цілого шматка, передача жесту, рухів; ліплення з воску як засіб розвитку дрібної моторики;

- створення чорно-білих графічних зображень; проведення гри «діалог з майстром» на основі творчості Вінсента Ван Гога виконати тушшю і певний мотив з натури у стилі майстра;

- переживання історії мистецтва для сучасної людини; знайомство з творчістю імпресіоністів та експресіоністів: виконання серії вправ з перетворення академічного зображення яблука у імпресіоністичне – відображення своїх емоцій у малюнку.

Застосування альтернативних художньо-педагогічних освітніх технологій, побудованих на активному використанні у навчально-виховному процесі педагогічного факультету різновидів мистецтва, дає змогу простежити важливість послідовного творчого розвитку і ґрунтовної творчо-спрямованої професійної підготовки сучасного учителя початкової школи. Результативна робота з впровадження зазначених альтернативних технологій у професійно-творчій діяльності вчителя початкової школи буде залежати від застосування нестандартних підходів до фахової підготовки спеціалістів початкової освіти та впровадження інноваційних освітніх технологій, спрямованих на особистісний розвиток і творчу самореалізацію кожної підростаючої особистості.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

ТЕМА. ЗМІСТ І ЗАГАЛЬНОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ (2 ГОД.)

МЕТА. Сформувати поняття про функції та принципи загальної мистецької освіти, її мету і завдання; систематизувати художньо-естетичні знання та уявлення учнів та базові компетентності у галузі мистецтва; формувати образне мислення та творчі якості особистості майбутнього педагога.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Поняття про загальну мистецьку освіту. Функції і принципи загальної мистецької освіти.
2. Мета і завдання шкільної початкової мистецької освіти.
3. Базові компетентності мистецької освіти у Державному стандарті початкової загальної освіти.
4. Сутність інтеграції в шкільній мистецькій освіті.
5. Зміст і структура програми «Мистецтво».

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Підготувати дослідницький пошуковий проект на тему: «Творчий потенціал особистості педагога початкової школи» на основі аналізу психолого-педагогічної та мистецько-педагогічної літератури.
2. Опрацювати навчальний посібник О. Рудницької «Педагогіка: загальна та мистецька» та Г. Падалки «Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін» на предмет розкриття загальнодидактичних засад та функцій мистецької освіти.
3. Здійснити аналіз сутності інтеграції в шкільній мистецькій освіті.
4. Підготувати повідомлення про методику вивчення мистецьких дисциплін у зарубіжній педагогіці на основі аналізу статей Л. Волинець з журналу «Мистецтво та освіта».

ЛІТЕРАТУРА

1. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі / С. В. Коновець. – К., 2000. – 79 с.
2. Коновець С. В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва: монографія / С. В. Коновець. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 384 с.
3. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
5. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : Навчальний підручник / Укл. О. Я. Савченко. – К.: Генеза. – 1999. – 368 с.
7. Савченко О. Я. Наукові проблеми стандартизації змісту освіти в основній і старшій школі / О. Я. Савченко // Освіта країни. – 2003. – № 30. – С.4–5.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

ТЕМА. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ (2 ГОД.)

МЕТА. *З'ясувати сутність педагогічної технології мистецької освіти; класифікувати інтегративні художньо-педагогічні технології, проблемно-евристичні та інтерактивні.*

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Сутність педагогічної технології.
2. Інтегративні художньо-педагогічні технології.
3. Проблемно-евристичні художньо-педагогічні технології.
4. Інтерактивні художньо-педагогічні технології.
5. Технологія проектів у мистецькій освіті.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Підготувати повідомлення на основі аналізу запропонованої у переліку літератури «Становлення і розвиток інноваційних педагогічних технологій».
2. Розробити завдання з елементами ігрового моделювання для уроків художньо-естетичного циклу у початковій школі.
3. Підготувати повідомлення про художньо-педагогічні технології.
4. Підготувати конспект уроку «Мистецтва» для початкової школи з використанням інтегрованого навчання на засадах музики та образотворчого мистецтва.
5. Розробити форми інтерактивного навчання: мозкові штурми, колективні обговорення, фасилітовані дискусії на художньо-мистецькому матеріалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар С. П. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: Навч. посіб. / С. П. Бондар, Л. А. Момот, Л. А. Липова, М. І. Головка // За заг. ред. С. П. Бондар. – Рівне: «Тетіс», 2003. – 200 с.
2. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / М. В. Кларин. – М., 1989. – 55 с.
3. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі / С. В. Коновець. – К., 2000. – 79 с.
4. Лернер И. Я. Проблемное обучение / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1974. – 64 с.
5. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
6. Махмутов М. И. Теория и практика проблемного обучения/ М. И. Махмутов. — Казань, 1972. — 365 с.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
8. Підласий І. П. Педагогічні інновації / І. П. Підласий, А. І. Підласий // Рідна школа. – 1998. – №12. – С. 3–17.
9. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н., 2002. – 136 с.
10. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
11. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
12. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А. В. Хуторской. – 2 издание, – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 256 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

ТЕМА. ЗМІСТ І ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ЗА КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЮ ТЕХНОЛОГІЄЮ (2 ГОД.).

МЕТА. З'ясувати особливості та організаційні засади професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти за кредитно-модульною технологією навчання у ВНЗ.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Організація професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти за кредитно-модульною технологією.
2. Дисципліни художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у змісті навчального плану.
3. Структура навчальної дисципліни (курсу) та залікового кредиту.
4. Організаційно-методичне забезпечення навчального процесу. Навчальна і робоча програми.
5. Методи навчання в кредитно-модульній технології
6. Форми організації процесу професійної підготовки майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі.
7. Модульний контроль. Рейтингова шкала оцінки, адаптованої до системи ECTS.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Проаналізуйте навчальний план для студентів напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» галузі знань 0101 «Педагогічна освіта». Визначте обсяг дисциплін професійного спрямування художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.
2. Ознайомтеся з структурою і змістом навчальної робочої програм. Розробіть теми для змістових модулів навчальних дисциплін «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання».
3. Опрацюйте таблицю рейтингової шкали оцінювання навчальних досягнень студентів у кредитно-трансферній системі навчання.
4. Підготуйте повідомлення на тему: «Форми і методи навчання в кредитно-модульній технології».

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання: Навчальний посібник. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. – № 1 (11). – 2004.
3. Болонський процес у фактах і документах / Упор. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. В. Грубіянко, І. І. Бабін. – К.–Тернопіль: Вид-во ТДПУ імені В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
4. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.
5. Бондар В. І. Модульно-рейтингова технологія вивчення навчальної дисципліни (на матеріалі дидактики). – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. – 49 с.
6. Бондар В. І. Підготовка вчителя початкової школи в умовах запровадження Болонської конвенції: матеріали Міжнародної наук.-метод. конф. / уклад. Л. Л. Макаренко, М. С. Севастюк, О. П. Симоненко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – С. 7–16.
7. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

8. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4

ТЕМА. ТЕМА. ВИКОРИСТАННЯ ЗАГАЛЬНОДИДАКТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ (2 ГОД.)

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Інноватизація професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти.
2. Оновлення професійної художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи засобами інтенсивних технологій.
3. Технології контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти.
4. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте педагогічну літературу та підготуйте повідомлення на тему: «Інноваційні технології професійної підготовки майбутнього вчителя».
2. Підготуйтеся до дискусії на теми: «Оновлення художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи: необхідність змін очевидна»; «Інтенсивні технології навчання – технології 21 століття».
3. Опрацювавши науково-педагогічні твори А. Вербицького, назвіть різновиди контекстних технологій професійної підготовки педагога, обґрунтуйте їхню результативність у процесі підготовки фахівця.
4. Розробіть фрагменти презентацій інформаційно-комунікаційних технологій за тематикою змістових модулів навчальних дисциплін: «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання».

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання: Навчальний посібник. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М., 1991. – 200 с.
4. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
5. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / АПН СССР; НИИ содержания и методов обучения. – М., 1989. – 48 с.
6. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства / В. Кремень // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006. – №6. – С. 5–9.
7. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.

8. Панина Т. С. Современные способы активизации обучения : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Т. С. Панина, Л. Н. Вавилова. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 176 с.
9. Панфилова А. П. Инновационные педагогические технологии : Активное обучение : учебное пособие для студентов учреждений высшего профессионального образования / А. П. Панфилова. – 3-е изд., испр. – М. : Издательский центр «Академия», 2012. – 192 с.
10. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А. В. Хуторской. – 2 издание, – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 256 с.
11. Юсуфбекова Н. Р. Общие основы педагогической инноватики: опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н. Р. Юсуфбекова. – М., 1991. – 91 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5

ТЕМА. ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ (2 ГОД.)

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Технології діалогової взаємодії у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти.
2. Використання інтегративних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти.
3. Художньо-педагогічні креативні технології у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в галузі мистецької освіти.
4. Альтернативні педагогічні технології у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в галузі мистецької освіти.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте педагогічну літературу та підготуйте повідомлення на тему: «Інтегративні технології художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя».
2. Підготуйтеся до дискусії на теми: «Актуальність технології «діалогу культур» — аксіологічної основи мистецької освіти».
3. Опрацювавши науково-педагогічні твори М. Сметанського, назвіть різновиди альтернативних педагогічних технологій у професійній підготовці, обґрунтуйте їхню результативність у процесі підготовки фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В. С. Культура: Диалог культур (Опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – №6. – С. 31-42.
2. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.
3. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
5. Масол Л. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів / Л. Масол // Мистецтво і освіта. – 2009. №2. – С. 4–7.

6. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
7. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / О. М. Отич ; Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 440 с.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
10. Сметанський М. І. Сутнісні характеристики альтернативи як педагогічного поняття / М. І. Сметанський // Педагогіка і психологія. — 2012. — № 1. — С. 22-29.
11. Хижна О. П. Художньо-педагогічна діяльність учителя початкової школи (теоретико-методологічний та методичний аспекти): Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 456 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №6

ТЕМА. ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНІ КРЕАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ (2 ГОД.)

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Художньо-педагогічні креативні технології у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в галузі мистецької освіти.
2. Технології формування творчої індивідуальності педагога: художньо-дидактичний метод (Я. Мамонтов), «педагогічного роздуму» над змістом художнього твору (О. Отич); вербалізація та педагогічна візуалізація художніх вражень (Ю. Азаров); педагогічна інтерпретація ситуацій з художніх творів; художньо-педагогічний аналіз творів мистецтва; порівняльний аналіз кількох мистецьких творів; тематичний підбір творів мистецтва студентами до проведення навчальних занять та позанавчальних культурно-мистецьких заходів.
3. Сензитивно-вербальні технології мистецької освіти.
4. Продуктивні художньо-творчі технології мистецької освіти.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте педагогічну літературу та підготуйте повідомлення на тему: «Технології формування творчої індивідуальності педагога».
2. Класифікуйте продуктивні художньо-творчі технології мистецької освіти Розробіть методику проведення навчального та педагогічного малюнку, підготовчих та ігрових вправи, виконання ескізів сюжетних, декоративних орнаментальних композицій, виконання начерків рослин, птахів і тварин, демонстрування прийомів оволодіння різними художніми техніками.
3. Класифікуйте сензитивно-вербальні технології мистецької освіти Розробіть методику технології фасилітованої дискусії, вербалізація змісту художніх творів, художнє ілюстрування словесних пояснень та технологія контролю за рівнем розуміння студентом задуму художника і значення виразних засобів мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В. С. Культура: Диалог культур (Опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – №6. – С. 31-42.
2. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.

3. Масол Л. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів / Л. Масол // Мистецтво і освіта. – 2009. №2. – С. 4–7.
4. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / О. М. Отич ; Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 440 с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
7. Сметанський М. І. Сутнісні характеристики альтернативи як педагогічного поняття / М. І. Сметанський // Педагогіка і психологія. — 2012. — № 1. — С. 22-29.
8. Хижна О. П. Художньо-педагогічна діяльність учителя початкової школи (теоретико-методологічний та методичний аспекти): Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 456 с.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №1

ТЕМА. ЗМІСТ І ЗАГАЛЬНОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ (2 ГОД.)

МЕТА. Сформувати поняття про функції та принципи загальної мистецької освіти, її мету і завдання; систематизувати художньо-естетичні знання та уявлення учнів та базові компетентності у галузі мистецтва; формувати образне мислення та творчі якості особистості майбутнього педагога.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Поняття про загальну мистецьку освіту. Функції і принципи загальної мистецької освіти.
2. Мета і завдання шкільної початкової мистецької освіти.
3. Базові компетентності мистецької освіти у Державному стандарті початкової загальної освіти.
4. Сутність інтеграції в шкільній мистецькій освіті.
5. Зміст і структура програми «Мистецтво».

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Здійснити аналіз програми «Мистецтво» для початкової школи. Визначити мету, завдання, основні компетентності у курсі, тематичний план дисципліни.
2. Проаналізувати Державний стандарт загальної початкової освіти у галузі «Мистецтво». Визначити змістові лінії і компетентності.
3. Підготувати повідомлення про методику вивчення мистецьких дисциплін у зарубіжній педагогіці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі / С. В. Коновець. – К., 2000. – 79 с.
2. Коновець С. В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва: монографія / С. В. Коновець. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 384 с.
3. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
5. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : Навчальний підручник / Укл. О. Я. Савченко. – К.: Генеза. – 1999. – 368 с.
7. Савченко О. Я. Наукові проблеми стандартизації змісту освіти в основній і старшій школі / О. Я. Савченко // Освіта країни. – 2003. – № 30. – С.4–5.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №2

ТЕМА. ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ (2 ГОД.)

МЕТА. З'ясувати сутність педагогічної технології мистецької освіти; класифікувати інтегративні художньо-педагогічні технології, проблемно-евристичні та інтерактивні.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Сутність педагогічної технології.

2. Інтегративні художньо-педагогічні технології.
3. Проблемно-евристичні художньо-педагогічні технології.
4. Інтерактивні художньо-педагогічні технології.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Підготувати конспект уроку з елементами ігрового моделювання на уроках художньо-естетичного циклу.
2. Підготувати конспект уроку з формами арт-терапії, сугестопедії у курсу художньо-естетичних дисциплін.
3. Підготувати конспект уроку з використанням інтегрованого навчання на засадах музики та образотворчого мистецтва.
4. Розробити конспект уроку з формами інтерактивного навчання: мозкові штурми, колективні обговорення, фасилітовані дискусії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар С. П. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: Навч. посіб. / С. П. Бондар, Л. А. Момот, Л. А. Липова, М. І. Головка // За заг. ред. С. П. Бондар. – Рівне: «Тетіс», 2003. – 200 с.
2. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / М. В. Кларин. – М., 1989. – 55 с.
3. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі / С. В. Коновець. – К., 2000. – 79 с.
4. Лернер И. Я. Проблемное обучение / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1974. – 64 с.
5. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
6. Махмутов М. И. Теория и практика проблемного обучения/ М. И. Махмутов. — Казань, 1972. — 365 с.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
8. Підласий І. П. Педагогічні інновації / І. П. Підласий, А. І. Підласий // Рідна школа. – 1998. – №12. – С. 3–17.
9. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н., 2002. – 136 с.
10. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
11. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
12. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А. В. Хуторской. – 2 издание, – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 256 с.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №3

ТЕМА. ЗМІСТ І ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ЗА КРЕДИТНО-ТРАНСФЕРНОЮ ТЕХНОЛОГІЄЮ (2 ГОД.).

МЕТА. З'ясувати особливості та організаційні засади професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти за кредитно-трансферною технологією навчання у ВНЗ.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Організація професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи у галузі мистецької освіти за кредитно-трансферною технологією.
2. Навчальний план, його будова і зміст. Дисципліни художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у змісті навчального плану.
3. Структура навчальної дисципліни (курсу) та залікового кредиту. Організаційно-методичне забезпечення навчального процесу. Навчальна і робоча програми.
4. Дидактичне забезпечення реалізації змісту «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання»
5. Електронні підручники та засоби навчання у вищій школі.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Розробіть зміст навчальної та робочої програми дисциплін «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання» порівняйте їх.
2. Розробіть дидактичне забезпечення курсів «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання».
3. Розробіть анотації до навчальних дисциплін «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання» у вищій школі з визначення мети і завдань, предмету курсу і змістових модулів
4. Опрацюйте таблицю рейтингової шкали оцінювання в кредитно-модульній технології навчання з навчальних дисциплін «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання».

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання: Навчальний посібник. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. – № 1 (11). – 2004.
3. Болонський процес у фактах і документах / Упор. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. В. Грубіянко, І. І. Бабін. – К.–Тернопіль: Вид-во ТДПУ імені В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
4. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.
5. Бондар В. І. Модульно-рейтингова технологія вивчення навчальної дисципліни (на матеріалі дидактики). – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. – 49 с.
6. Бондар В. І. Підготовка вчителя початкової школи в умовах запровадження Болонської конвенції: матеріали Міжнародної наук.-метод. конф. / уклад. Л. Л. Макаренко, М. С. Севастюк, О. П. Симоненко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – С. 7–16.
7. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
8. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №4

ТЕМА. ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО

ОРІЄНТОВАНИХ ДИСЦИПЛІН ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (2 ГОД.)

МЕТА. З'ясувати особливості, організаційні та методичку проведення різних форм навчально-виховної, самостійної та науково-дослідницької роботи за кредитно-модульною системою навчання у ВНЗ.

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Тлумачення поняття «форми» в сучасній дидактиці. Форми організації навчання у вищій школі.
2. Методика проведення лекцій з «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання».
3. Методика підготовки і проведення практичних занять у ВНЗ.
4. Лабораторне заняття, методика його підготовки і проведення. Управління самостійною роботою студентів.
5. Форми залучення студентів до індивідуальної роботи.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте структуру лекції та її різновиди з курсів «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання». Підготуйтеся до проведення та їх аналізу.
2. Опрацюйте структуру практичного та лабораторного заняття та їх різновиди з курсів «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання». Підготуйтеся до проведення та їх аналізу.
3. Опрацюйте структуру самостійної та індивідуальної роботи та їх різновиди з курсів «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання». Підготуйтеся до проведення та їх аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання: Навчальний посібник. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. – № 1 (11). – 2004.
3. Болонський процес у фактах і документах / Упор. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. В. Грубіянюк, І. І. Бабін. – К.–Тернопіль: Вид-во ТДПУ імені В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
4. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.
5. Бондар В. І. Модульно-рейтингова технологія вивчення навчальної дисципліни (на матеріалі дидактики). – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. – 49 с.
6. Бондар В. І. Підготовка вчителя початкової школи в умовах запровадження Болонської конвенції: матеріали Міжнародної наук.-метод. конф. / уклад. Л. Л. Макаренко, М. С. Севастюк, О. П. Симоненко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – С. 7–16.
7. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
8. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №4

ТЕМА. ТЕМА. ВИКОРИСТАННЯ ЗАГАЛЬНОДИДАКТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У

ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ (2 ГОД.)

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Інновація професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти.
2. Оновлення професійної художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи засобами інтенсивних технологій.
3. Технології контекстного навчання у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти.
4. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Ігрове проектування на заняттях з художньо-педагогічних дисциплін «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання».
2. Розробіть заняття майстер-клас з методики образотворчої діяльності.
3. Підготуйте повідомлення «Технологія творчої майстерні».
4. Розробіть конспект активної навчальної лекції.
5. Демонстраційні комп'ютерні презентації, відкриті форми навчання: програмне, дистанційне навчання, навчальні Інтернет-пакети, інтерактивні відеоматеріали; тексти та мультимедійні пакети: аудіо, відео, CD, Інтернет з набором певної інформації, запитаннями і завданнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання: Навчальний посібник. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
2. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М., 1991. – 200 с.
4. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
5. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / АПН СССР; НИИ содержания и методов обучения. – М., 1989. – 48 с.
6. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства / В. Кремень // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006. – №6. – С. 5–9.
7. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
8. Панина Т. С. Современные способы активизации обучения : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Т. С. Панина, Л. Н. Вавилова. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 176 с.
9. Панфилова А. П. Инновационные педагогические технологии : Активное обучение : учебное пособие для студентов учреждений высшего профессионального образования / А. П. Панфилова. – 3-е изд., испр. – М. : Издательский центр «Академия», 2012. – 192 с.
10. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А. В. Хуторской. – 2 издание, – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 256 с.
11. Юсуфбекова Н. Р. Общие основы педагогической инноватики: опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н. Р. Юсуфбекова. – М., 1991. – 91 с.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №5

ТЕМА. ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ (2 ГОД.)

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Технології діалогової взаємодії у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти.
2. Використання інтегративних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти.
3. Альтернативні педагогічні технології у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в галузі мистецької освіти.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

4. Опрацюйте педагогічну літературу та підготуйте практичне заняття інтегрованого характеру з дисциплін художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання».
5. Розробіть лекційне заняття на основі технології «діалогу культур» з «Образотворчого мистецтва з методикою викладання», «Музичного виховання і основ хореографії з методикою викладання».
6. Опрацювавши різновиди альтернативних художньо-педагогічних технологій, розробіть декілька практичних завдань за аналогією з вальдорфською педагогічною системою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В. С. Культура: Диалог культур (Опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – №6. – С. 31-42.
2. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.
3. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
5. Масол Л. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів / Л. Масол // Мистецтво і освіта. – 2009. №2. – С. 4–7.
6. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
7. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / О. М. Отич ; Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 440 с.
8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
10. Сметанський М. І. Сутнісні характеристики альтернативи як педагогічного поняття / М. І. Сметанський // Педагогіка і психологія. — 2012. — № 1. — С. 22-29.

11. Хижна О. П. Художньо-педагогічна діяльність учителя початкової школи (теоретико-методологічний та методичний аспекти): Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 456 с.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №6

ТЕМА. ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНІ КРЕАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ (2 ГОД.)

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Художньо-педагогічні креативні технології у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в галузі мистецької освіти.
2. Технології формування творчої індивідуальності педагога: художньо-дидактичний метод (Я. Мамонтов), «педагогічного роздуму» над змістом художнього твору (О. Отич); вербалізація та педагогічна візуалізація художніх вражень (Ю. Азаров); педагогічна інтерпретація ситуацій з художніх творів; художньо-педагогічний аналіз творів мистецтва; порівняльний аналіз кількох мистецьких творів; тематичний підбір творів мистецтва студентами до проведення навчальних занять та позанавчальних культурно-мистецьких заходів.
3. Продуктивні художньо-творчі технології мистецької освіти.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Розробіть технологію проведення навчального та педагогічного малюнку.
2. Розробіть технологію підготовчих та ігрових вправ, виконання ескізів сюжетних, декоративних орнаментальних композицій, виконання начерків рослин, птахів і тварин, демонстрування прийомів оволодіння різними художніми техніками.
3. Розробіть фрагменти лабораторних занять з елементами продуктивно-творчих технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В. С. Культура: Диалог культур (Опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – №6. – С. 31-42.
2. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
3. Масол Л. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів / Л. Масол // Мистецтво і освіта. – 2009. №2. – С. 4–7.
4. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / О. М. Отич ; Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 440 с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
7. Сметанський М. І. Сутнісні характеристики альтернативи як педагогічного поняття / М. І. Сметанський // Педагогіка і психологія. — 2012. — № 1. — С. 22-29.
8. Хижна О. П. Художньо-педагогічна діяльність учителя початкової школи (теоретико-методологічний та методичний аспекти): Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 456 с.

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ №7

ТЕМА. ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНІ КРЕАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ (2 ГОД.)

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Художньо-педагогічні креативні технології у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в галузі мистецької освіти.
2. Технології формування творчої індивідуальності педагога: художньо-дидактичний метод (Я. Мамонтов), «педагогічного роздуму» над змістом художнього твору (О. Отич); вербалізація та педагогічна візуалізація художніх вражень (Ю. Азаров); педагогічна інтерпретація ситуацій з художніх творів; художньо-педагогічний аналіз творів мистецтва; порівняльний аналіз кількох мистецьких творів; тематичний підбір творів мистецтва студентами до проведення навчальних занять та позанавчальних культурно-мистецьких заходів.
3. Сензитивно-вербальні технології мистецької освіти.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

1. Розробіть технологію фасилітованої дискусії, вербалізації змісту художніх творів, художнє ілюстрування словесних пояснень та технологія контролю за рівнем розуміння студентом задуму художника і значення виразних засобів мистецтва.
2. Розробіть технологію аналізу художніх творів різних жанрів.
3. Розробіть фрагменти лабораторних занять з елементами сензитивно-вербальних технологій

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В. С. Культура: Диалог культур (Опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – №6. – С. 31-42.
2. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
3. Масол Л. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів / Л. Масол // Мистецтво і освіта. – 2009. №2. – С. 4–7.
4. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / О. М. Отич ; Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 440 с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
7. Сметанський М. І. Сутнісні характеристики альтернативи як педагогічного поняття / М. І. Сметанський // Педагогіка і психологія. — 2012. — № 1. — С. 22-29.
8. Хижна О. П. Художньо-педагогічна діяльність учителя початкової школи (теоретико-методологічний та методичний аспекти): Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 456 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: учеб. пособие для пед. спец. высш. учеб. заведений* / О. А. Абдуллина. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Алексюк А. М. *Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів* / А. М. Алексюк. — К.: Либідь, 1998. — 560 с.
3. Алексюк А. М. *Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання: Навчальний посібник*. – К.: ІСДО, 1993. – 220 с.
4. Андреев В. И. *Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности* / В. И. Андреев. – М.: Высш. шк., 1981. – 240 с.
5. Андрущенко В. П. *Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу* // *Вища освіта України*. – № 1 (11). – 2004.
6. Андрущенко В. П. *Національна доктрина розвитку освіти: потреба, принципи, пріоритети. Управління якістю професійної освіти. Збірник наукових праць*. – Донецьк: ТОВ «Либідь», 2001. – 372 с.
7. Андрущенко В. П. *Українська освіта: пошук нових стратегій мислення. Міжнародні синергетичні читання. Програма Міжнародних синергетичних читань, 12-13 груд. 2003 р.: присвяч. пам'яті Іллі Пригожина* / Уклад.: В. П. Андрущенко та ін. – К.: Т-во «Знання» України, 2003. – 64 с.
8. Артемова Л. В. *Історія педагогіки України: Підручник* / Л. В. Артемова. – К.: Либідь, 2006. – 424 с.
9. Бабанский Ю. К. *Избранные педагогические труды* / [сост. Ю. Бабанский]. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
10. Бабанский Ю. К. *Проблемы повышения эффективности педагогических исследований: дидактический аспект* / Ю. К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1982. – 192 с.
11. Бабченко О. В. *Художня педагогіка: актуальні проблеми викладання художніх дисциплін в системі педагогічної освіти* / За редакцією В. Г. Бутенка. – Одеса: ПДПУ, 2000. – 52 с.
12. Балл Г. О. *Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти* // *Педагогіка та психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Зб. наук. праць* / За ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – К., 2003. – С. 51-61.
13. Бакушинский А. В. *Художественное творчество и воспитание*. – М.: Изд-во Новая Москва, 1925. – 78 с.
14. Бахтин М. М. *Работы 20-х годов. Искусство и ответственность. Автор и герой эстетической деятельности*. – К.: West, 1994. – 383 с.
15. Бахтин М. М. *Эстетика словесного творчества* / М. М. Бахтин. – М.: Художественная литература, 1979. – 412 с.
16. Белова С. В. *Диалог – основа профессии педагога : Учебно-методическое пособие* / С. В. Белова. – М., 2002. – 156 с.
17. Беспалько В. П. *Педагогика и прогрессивные технологии обучения* / В. П. Беспалько. – М.: Педагогическое общество России, 1995. – 236 с.
18. Беспалько В. П. *Персонафицированное образование* / В. П. Беспалько // *Педагогика*. – 1998. - №6. – С. 12-17.
19. Беспалько В. П. *Программированное обучение. Дидактические основы* / В. П. Беспалько. – М.: Высш. шк., 1970. – 300 с.
20. Беспалько В. П. *Слагаемые педагогической технологии* / В. П. Беспалько. – М.:

- Педагогика, 1989. – 190 с.; ил.
21. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І. Д. Бех. - К. : ІЗМН, 1998. - 203 с.
  22. Библер В. С. Культура: Диалог культур (Опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – 1989. – №6. – С. 31-42.
  23. Библер В. С. Михаил Михайлович Бахтин, или Поэтика и культура / В. С. Библер. – М.: Прогресс, 1991. – 176 с.
  24. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М.: Политиздат, 1990. – 413 с.
  25. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей: учеб. пособие для вузов / Д. Б. Богоявленская. – М.: Академия, 2002. – 320 с.
  26. Болонський процес у фактах і документах / Упор. М. Ф. Степка, Я. Я. Болюбаш, В. В. Грубіянко, І. І. Бабін. – К.–Тернопіль: Вид-во ТДПУ імені В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
  27. Бондар В. І. Дидактика / В. І. Бондар. – К.: Либідь, 2005. – 262 с.
  28. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / В. І. Бондар. – К.: «Вересень», 1996. – 129 с.
  29. Бондар В. І. Модульно-рейтингова технологія вивчення навчальної дисципліни (на матеріалі дидактики). – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. – 49 с.
  30. Бондар В. І. Підготовка вчителя початкової школи в умовах запровадження Болонської конвенції: матеріали Міжнародної наук.-метод. конф. / уклад. Л. Л. Макаренко, М. С. Севастюк, О. П. Симоненко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – С. 7–16.
  31. Бондар С. П. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті: Навч. посіб. / С. П. Бондар, Л. А. Момот, Л. А. Липова, М. І. Головка // За заг. ред. С. П. Бондар. – Рівне: «Тетіс», 2003. – 200 с.
  32. Бондар В. І. Теоретичні основи і технологія педагогічного аналізу: управлінський аспект. Навчальний посібник / В. І. Бондар. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1996. – 67 с.
  33. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1995. – №4. – С. 29-35.
  34. Буланова-Топоркова М. В. Педагогические технологии: учебное пособие для студентов педагогических специальностей / М. В. Буланова-Топоркова, А. В. Духавнева, В. С. Кукушкин, Г. В. Сучков // Под общей редакцией В. С. Кукушкина. – М.: ИКЦ «МарТ»: – Ростов н/Д: издательский центр «МарТ», 2006. – 336 с.
  35. Бублик В. В. До питання розвитку освітніх інформаційних технологій / В. Бублик, К. Генсен // Наукові записки НаУКМА, Комп'ютерні науки. - 2001. - №1. - С. 4-9.
  36. Васянович Г. П. Концептуальні засади морально-духовної та естетико-психологічної підготовки фахівців у системі професійно-технічної освіти / Григорій Васянович // Збірка наукових праць: [монографія]. – Л.: Норма, 2006. – С. 197-204.
  37. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М., 1991. – 200 с.
  38. Вербицкий А. А. Концепция знаково-контекстного обучения в вузе / А. А. Вербицкий // Вопросы психологии. – 1987. – № 5. – С. 31 – 39.
  39. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: кн. для учителя / Л. С. Выготский. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 92 с.
  40. Выготский Л. С. Психология искусства / Под ред. М. Г. Ярошевского. – М., 1987. – 400 с.
  41. Высоцкий С. В. Структура психолого-педагогических условий формирования поисково-творческой направленности личности в процессе обучения // Наук. вісник Південноукраїнського держ. пед. ун. ім. К. Д. Ушинського: Збірник наук. праць. – Одеса, 1999. – Вип. 8 – 9. – С. 90 – 94.
  42. Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання // Нормативний збірник: в 2 т. / [за заг. ред. М. Ф. Степка, Л. М. Горбунової]. – К. : ФОРУМ, 2007. – Т. 1. – С. 9–42.
  43. Віаніс-Трофименко К. Б. Підвищення професійної компетентності педагога / К. Б. Віаніс-Трофименко, Г. В. Лісовенко – Харків: Вид. група «Основа», 2007. – 175с.

44. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
45. Вішнікіна Л. П. Педагогічне моделювання як основа проектування освітніх процесів / Л. П. Вішнікіна // Імідж сучасного педагога. - 2008. - № 7-8 (86-87). - С. 80-84.
46. Всемирная энциклопедия: философия / главн. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. – М.; Мн.: АСТ; Харвест; Современный литератор, 2001. – 1312 с.
47. Воронцов А. Б. Учебная деятельность: введение в систему Д. Б. Эльконина – В. В. Давыдова / А. Б. Воронцов, Е. В. Чудинова. – М., – 2004, – 235 с.
48. Воспитание к свободе. Педагогика Рудольфа Штейнера. Из опыта международного движения вальдорфских школ / Текст: Франц Карлгрен. — М.: Изд-во Московского Центра вальдорфской педагогики, 1993. — 270 с.
49. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010100 «Початкове навчання» / За заг. ред. В. І. Бондаря. – К. – 2006. – 180 с.
50. Галузяк В. М. Педагогіка : [навчальний посібник] / [Галузяк В. М. Сметанський М. І., Шахов В. І.] — Вінниця : РВВ ВАТ «Він. обл. друкарня». 2001. - 200 с.
51. Гершунский Б. С. Компьютеризация в сфере образования: проблемы и перспективы / Б. С. Гершунский. М. : Педагогика, 1987. – 264 с.
52. Гершунский Б. С. О взаимоотношениях категорий «целостность», «системность» и «комплексность» // Проблемы повышения эффективности педагогического процесса на основе идей оптимизации. – М., 1986. – С. 71-79.
53. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (В поисках практикоориентированных концепций) / Б. С. Гершунский. – М.: Издательство «Совершенство», 1998. – 608 с.
54. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию. – М.: Шоо-Пресс, 1995.
55. Глинский Б. А. Моделирование как метод научного исследования / Б. А. Глинский. - М., 1965. - С. 12-14.
56. Гончаренко С. У. Методика як наука / С. У. Гончаренко. – Хмельницький : Вид-во ХГПК, 2000. – 30 с.
57. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
58. Горлач М. І., Кремень В. Г., Ніколаєнко С. М., Требін М. П. Основи філософських знань: Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 1028 с.
59. Горшкова В. Межсубъектные технологии диалога в процессе обучения / В. Горшкова // Дидактика. – 2002. - №1. – С. 25-32.
60. Готтинг В. В. Подготовка педагога профессионального обучения на основе компетентностного подхода / В. В. Готтинг // Материалы международной научно-практической конференции «Инновации и подготовка научных кадров высшей квалификации в Республике Беларусь и за рубежом» / Под ред. И. В. Войтова. – Минск: Г У «БелИСА», 2008. – 316 с.
61. Грицай Н. Б. Структурні компоненти системи методичної підготовки майбутніх учителів біології / Н. Б. Грицай / Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, (III) 21, Issue: 43, 2015. Society for cultural and scientific progress in Eastern Europe. – P. 21-24.
62. Губский Е. Ф. Кораблева Г. В. В. А. Лутченко Философский энциклопедический словарь – М.: ИНФРА-М 2000. – 576 с.
63. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии / В. В. Гузеев. - М.: Сентябрь, 1996. – 112 с.
64. Давыдов В. К. Теория развивающего обучения / В. К. Давыдов. – М.: Интор, 1996. – 544 с.

65. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в історії вищої школи України (XIX – перша чверть XX ст.): Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1999. – 469 с.
66. Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття. – К.: «Радуга», 1994. – 61 с.
67. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Мистецтво та освіта. – К.: 2012. – С. 2-6.
68. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. - СПб.: Изд-во «Питер», 2000. – 368 с.
69. Дубасенюк О. А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04. / Дубасенюк Олександра Антонівна. – К., 1996. – 527 с.
70. Дуранов М. Е. Педагогический процесс и педагогическая деятельность: проблемы, исследования и организация / М. Е. Дуранов. - М. : ВЛАДОС, 2009. - 365 с.
71. Енциклопедія освіти / [акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень] – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
72. Жалдак М. І. Проблеми інформатизації навчального процесу в школі та у ВУЗі / М. І. Жалдак // Сучасна інформаційна технологія в навчальному процесі: Зб. наук. праць. – К., 1991. – С. 24-28.
73. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / АПН СССР; НИИ содержания и методов обучения. – М., 1989. – 48 с.
74. Житник Б. О. Імперативи педагогічної інноватики сучасної школи. Частина I / Б. О. Житник. – Х. : Вид. група «Основа», 2015. – 128 с.
75. Заболотна О. Альтернативна освіта як предмет наукового дискусю у вітчизняному та зарубіжному науковому просторі / О. Заболотна // Порівняльно-педагогічні студії. - 2009.- №1. – С. 31-37.
76. Загвязинский В. И., Фомичева И. Г. О роли системного и комплексного подходов в совершенствовании дидактических систем развивающего обучения // Развивающее обучение в вузе: Сб. науч. тр-в. – Тюмень: ТГУ, 1983. – С. 3-13.
77. Загвязинский В. И. Методология и методика дидактического исследования. – М.: Педагогика, 1980. – 160 с.
78. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16> (21.08.09)
79. Занков Л. В. Избранные педагогические труды / Л. В. Занков. – М., 1990. – 426 с.
80. Захарова І. Г. Інформаційні технології в освіті: навч. Посібник для студ. Вищ. Пед. навч. Закладів / І. Г. Захарова. – М.: Видав. Центр «Академія», 2003. – 192 с.
81. Зязюн І. А. Гуманістична парадигма в освіті // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. – Київ, 17-18 квіт. 1996 р.: в 4-х ч. – Ч.І. – С. 8-12.
82. Зязюн І. А. Концептуальні засади освіти в Україні // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – №1. – С. 3-12.
83. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К.: Українсько-Фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. — 302 с.
84. Зязюн І. А. Культура в контексті політики та освіти / І. А. Зязюн // Мистецтво та освіта. – 1998. – №2. – С. 2–6.
85. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
86. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія /за ред. П. Ю.Сауха. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444с.

87. Интеграция содержания образования в педагогическом вузе: Сб. научных работ. – Бийск, 1994. – 230 с.
88. Интеграция современного научного знания. Методологический анализ. – К.: КДУ, Изд-во Вища школа, 1984. – 184 с.
89. Инновационные процессы в образовании стран СНГ и ближнего зарубежья / Под ред. Е. И. Гороховой. – М.: Педагогика, 1994. – 105 с.
90. Инновационное обучение и наука: научно-аналитический обзор. – М.: Педагогика, 1992. – 218 с.
91. Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: Збірник наукових праць. – Львів: ЛДУ БЖД, 2006. – 634 с.
92. Ильясов И. И. Критическое мышление: организация процесса обучения // Директор школы. – 1995. – №2. – С.50-55.
93. Исаев И. Ф. Школа как педагогическая система: основы управления / И. Ф. Исаев. – Белград: Изд-во БГУ, 1997. – 145 с.
94. Каган М. С. Социальные функции искусства / М. С. Каган. – Л.: Знание, 1978. – 154 с.
95. Капустин Н. П. Педагогические технологии адаптивной школы: учеб. пособие / Н. П. Капустин. – М.: Издат. центр «Академия», 1999. – 216 с.
96. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: Обучение на основе исследования: игры и дискуссии / М. В. Кларин. – Рига: НПЦ «Эксперимент», 1995. – 176 с.
97. Кларин М. В. Инновации в обучении: метафоры и модели / М. В. Кларин. – М.: Наука, 1997. – 223 с.
98. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе / М. В. Кларин. – М., 1989. – 55 с.
99. Кнодель Л. В. Психолого-педагогические аспекты обучения иностранным языкам : монография / Л. В. Кнодель. - К. : Изд. Паливода А. В., 2009. - 256 с.
100. Козаков В. А. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: методологія та практика : Моногр. / В. А. Козаков, Д. І. Дзвінчук. - К. : ЗАТ «Нічлава», 2003. - 140 с.
101. Козир А. В. Теорія та практика формування професійної майстерності вчителів музики в системі багаторівневої освіти : монографія / А. В. Козир ; – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 468 с.
102. Кондрашов М. М. Педагогічне кероване освітнє середовище як умова формування професійної позиції студентів університету / М. М. Кондрашов // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. – Зб. статей : - Ялта : РВВ КГУ, 2014. – Вип. 42. – Ч. 4. - 284 с.
103. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі / С. В. Коновець. – К., 2000. – 79 с.
104. Коновець С. В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва: монографія / С. В. Коновець. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 384 с.
105. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996. – К.: Юрінком. 1996. – 80 с.
106. Концепція педагогічної освіти / Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / [за заг. ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського]. – К. : ФОРУМ, 2003. – С. 658.
107. Кравець І. Л. Альтернатива як педагогічне поняття / І. Л. Кравець // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 3 (75). Педагогічні науки. — 2014. – С. 190-194.
108. Краевский В. В. Моделирование в педагогическом исследовании // Введение в научное исследование по педагогике. – М.: Наука, 1988. – С. 31-58.
109. Краевский В. В. Общие основы педагогики: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. В. Краевский. – М.: Академия, 2003. – 256 с.
110. Краснощеков П. С., Петров А. А. Принципы построения моделей. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 264 с.

111. Кремень В. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства / В. Кремень // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2006. – №6. – С. 5–9.
112. Кузьмина Н. В. Методы педагогического исследования учителя и формирование его деятельности. – Л.: ЛГУ, 1970. – 114 с.
113. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высшая школа, 1990. – 119 с.
114. Кузьмина Н. В. Педагог-мастер – педагог-исследователь. – 2-е изд. –Мозырь: РИФ «Белый ветер», 1998. – 212 с.
115. Кузьмінський А. І. Наукові засади методичної підготовки майбутнього вчителя / А. І. Кузьмінський, Н. А. Тарасенкова, І. А. Акуленко. – Черкаси : Вид. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – 320 с.
116. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник / А. І. Кузьмінський. - К.: Знання, 2005. - 486 с.
117. Левина, М. М. Технологии профессионального педагогического образования / М. М. Левина. – М.: Академия, 2001. – 271 с.
118. Левитес Д. Г. Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения / Д. Г. Левитес. – М.: Издательство московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 320 с.
119. Леонтьев А.Н. О формировании способностей /А. Н. Леонтьев // Вопросы психологии. – 1960. – №1. – С. 7–17. Лихачев Б. Т. Эстетика воспитания / Б. Т. Лихачев. – М.: Просвещение, 1982. – 115 с.
120. Лернер И. Я. Проблемное обучение / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1974. – 64 с.
121. Лещенко М. П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання: [монографія] / М. П. Лещенко. – 2-ге вид., доп. – К.: Гротеск, 1996. – 192 с.
122. Лещенко М. П. Технології підготовки вчителя до естетичного виховання за рубежом (на матеріалах Великобританії, Канади, США): дис... доктора пед. наук: 13.00.04 / Лещенко Марія Петрівна. – К., 1996. – 382 с.
123. Луговий В. І. Педагогічна освіта в Україні: структура функціонування, тенденції розвитку / За заг. ред. акад. О. Г. Мороза. – К.: МАУП, 1994. – 196 с.
124. Масол Л. М. Ігрові художньо-педагогічні технології у процесі викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» / Л. М. Масол // Початкова школа. - 2007. – №1. – С. 46-55.
125. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
126. Масол Л. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів / Л. Масол // Мистецтво і освіта. – 2009. №2. – С. 4–7.
127. Машбиц Е. И. Компьютеризация обучения: проблемы и перспективы / Е. И. Машбиц. – М.: Знание, 1986. – 80 с.
128. Машбиц Е. И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения / Е. И. Машбиц. – М.: Педагогика, 1988. – 193 с.
129. Махмутов М. И. Проблемное обучение: основные вопросы теории / М. И. Махмутов. — М., 1975. — 368 с.
130. Махмутов М. И. Теория и практика проблемного обучения/ М. И. Махмутов. — Казань, 1972. — 365 с.
131. Методы системного педагогического исследования: учеб. пособие / под ред. Н. В. Кузьминой. – Л. : ЛГУ, 1980. – 172 с.
132. Мистецтво у розвитку особистості : монографія / за ред.. Н. Г. Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
133. Митник О. Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя: реалії і перспективи / О. Митник // Початкова школа. - 2008. -№ 7 — С. 35-37.

134. Модернізаційні процеси в освіті та суспільстві: психотехнології супроводу : монографія / за ред. П. Д. Фролова ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 312 с.
135. Монтесори М. Метод научної педагогіки / М. Монтесори. - К., 1994. - 84 с.
136. Монтесори М. Самовоспитание й самообучение в начальной школе / М. Монтесори. - К., 1995. - 126 с.
137. Морєва Н. А. Технологии профессионального образования : Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Н. А. Морєва – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. - 432 с.
138. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
139. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року №347. – 20 с.
140. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Національна академія педагогічних наук України ; [авт.: В. П. Андрущенко, І. Д. Бєх, М. І. Бурда та ін.] ; за заг ред В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 304 с.
141. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта: проблеми теорії і методики. Управління якістю професійної освіти: Збірник наукових праць. – Донецьк: ТОВ «Либідь», 2001. – 372 с.
142. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко. – К.: Видавництво Книгарні Є. Череповського, 1918. – 272 с.
143. Оконь В. Проблемное обучение. – М.: Педагогика, 1978. – 118 с.
144. Орлов В. Ф. Мистецтво і педагогічні технології / В. Ф. Орлов // Мистецтво та освіта. – 2001. – №1. – С.11–12.
145. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: Монографія / В. Ф. Орлов / За заг. ред. І. А. Зязюна. – К.: Наукова думка, 2003. – 262 с.
146. Осадченко І. Термінологічний аналіз дидактичних категорій: «система», «вид», «тип», «модель», «технологія» / І. Осадченко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини. – 2010. – Ч. 1. – С. 217–222.
147. Освітні технології. Навчально-методичний посібник / О. М. Пєхота, А. З. Кіхтенко, О. М. Любарська та ін.; [за заг. ред. О. М. Пєхоти]. – К.: А.С.К., 2002. – 255 с.
148. Отич О. М. Мистецтво у змісті професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання: навч.-метод. посіб. / Олена Отич. – Полтава: Інтерграфіка, 2005. – 200 с.
149. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / О. М. Отич ; Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 440 с.
150. Отич О. М. Мистецька освіта: ретроспективний аналіз та сучасні тенденції розвитку в Україні / Олена Отич // Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: теоретичні та методичні засади розвитку: тези доп. міжнар. наук. конф. / СумДПУ ім. А. С. Макаренка. – К.; Суми, 2004. – С. 22-24.
151. Отич О. М. Педагогіка мистецтва: сутність та місце в системі наук про освіту / О. М. Отич // Мистецтво та освіта. – 2008. – №2. – С.13–17.
152. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін / Г. М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
153. Пальчевський С. Сугестопедичне навчання на уроках образотворчого мистецтва / С. Пальчевський // Мистецтво та освіта. - 2005. - №3. – С. 10-13.
154. Панина Т. С. Современные способы активизации обучения : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Т. С. Панина, Л. Н. Вавилова. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 176 с.

155. Панфилова А. П. Инновационные педагогические технологии : Активное обучение : учебное пособие для студентов учреждений высшего профессионального образования / А. П. Панфилова. – 3-е изд., испр. – М. : Издательский центр «Академия», 2012. – 192 с.
156. Панченко В. Психологія професійного самовизначення / Віктор Панченко // Педагогічна газета. – 2005. – Трав. (№ 5). – С. 7–10.
157. Педагогіка вищої школи / [В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, І. С. Волощук та ін.]; за заг. ред. В. Г. Кременя, В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. – К. : Педагогічна думка. – 2008. – 256 с.
158. Педагогика : учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – 3-е изд. – М. : Школа-Пресс, 2000. – 512 с.
159. Педагогические технологии дистанционного обучения: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учебн. заведений / Е. С. Полат, М. В. Моисеева, А. Е. Петров; под ред. Е. С. Полат. - М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 386 с.
160. Педагогические технологии: Учебное пособие для студентов педагогических специальностей / Под общей редакцией В. С. Кукушкина. – М.: ИКЦ «МарТ»: – Ростов н/Д: издательский центр «МарТ», 2006. – 336 с.
161. Педагогічні технології: наука-практиці: Навчально-методичний щорічник / О. І. Кульчицька, С. О. Сисоєва, Я. В. Цехмістер / За ред. С. О. Сисоєвої. – К.:ВПОЛ. – Вип.1. - 281с.
162. Петрова Г. В. Вопросы эстетической подготовки будущего учителя / Г. В. Петрова – Казань: Из-во Казанского университета, 1976. – 198 с.
163. Пидкасистый, П. И. Технология игры в обучении и развитии : учеб. пособие / П. И. Пидкасистый, Ж. С. Хайдаров ; Моск. пед. ун-т. - Москва : Рос. пед. агентство, 1996. – 269 с. : ил.
164. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. / О. М. Пехота, В. Д. Будак, І. В. Манкусь, Т. В. Тихонова, О. Є. Олексюк, О. І. Балицький: За ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. – К.: Видавництво А. С. К., 2003. – 240 с.
165. Підласий І. П. Педагогічні інновації / І. П. Підласий, А. І. Підласий // Рідна школа. – 1998. – №12. – С. 3–17.
166. Пічкур М. І. Педагогічне керування формуванням художнього сприйняття школярів / М. І. Пічкур // Мистецтво і освіта. - 2003. - №4. – С.14-20.
167. Полат Е. Что такое проект ? Типология проектов / Е. Полат, А. Петров // Відкритий урок, 2004. – № 5-6. – С. 10-17.
168. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00/>
169. Пометун О. Компетентнісний підхід - найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. Пометун // Рідна школа. - 2005. - № 1. - С. 65-69.
170. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н., 2002. – 136 с.
171. Практична педагогіка виховання: посіб. з теорії та методики виховання / ред.: М. Ю. Красовицький; упоряд. Г. І. Іванюк. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 218 с.
172. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту): Постанова Кабінету Міністрів України / Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / [за заг. ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського]. – К. : ФОРУМ, 2003 – С. 153–170.
173. Радкевич В. О. Становлення і розвиток професійно-художньої освіти України в ХХ столітті / В. О. Радкевич // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992 - 2002 : Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / АПН України. – Харків : ОВС, 2002. – Ч. 2. – С. 277-291.

174. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : Монографія / В. О. Радкевич ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Укр ІНТЕІ, 2010. – 420 с.
175. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості: навч. посіб. / В. В. Рибалка. – К.: ІЗМН, 1996. – 236 с.
176. Розин В. М. Философия образования: предмет, концепции, основные темы и направления изучения / В. М. Розин // Философия образования для XXI века. – М., 1992. – 256 с.
177. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посібник. – К.: ІЗМЕ, 1997. – 248 с.
178. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
179. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : Навчальний підручник / Укл. О. Я. Савченко. – К.: Генеза. – 1999. – 368 с.
180. Савченко О. Я. Наукові проблеми стандартизації змісту освіти в основній і старшій школі / О. Я. Савченко // Освіта країни. – 2003. – № 30. – С.4–5.
181. Селевко Г. К. Альтернативные педагогические технологии. – М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 224 с.
182. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2-х томах. – Т. 2. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с. (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).
183. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
184. Селевко, Г. К. Технологии развивающего образования / Г. К. Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 185 с.
185. Скворцова С. І. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя на засадах контекстного навчання / С. І. Скворцова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 35. – 2010. – С. 66–71.
186. Слостенин В. А. Педагогика: Учебн. пособие для студ. пед. уч. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов – М.: Просвещение, 1975. – 512с.
187. Сметанський М. І. Сутнісні характеристики альтернативи як педагогічного поняття / М. І. Сметанський // Педагогіка і психологія. — 2012. — № 1. — С. 22-29.
188. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учебн. заведений М. Ю. Бухаркина. - М.: / Е. С. Полат, Издательский центр «Академия», 2007. – 368 с.
189. Теоретические основы содержания общего среднего образования / под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернера. – М.: Педагогика, 1983. – 352 с.
190. Теория и практика дистанционного обучения: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учебн. заведений / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева; Под ред. Е. С. Полат. - М.: Издательский центр «Академия», 2004. - 192 с.
191. Турчин Т. М. Теоретико-методичні засади модернізації початкової музичної освіти в Україні. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2014.
192. Хижна О. П. Художньо-педагогічна діяльність учителя початкової школи (теоретико-методологічний та методичний аспекти): Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 456 с.
193. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич. – К.: Магістр-S, 1998. – 199 с.
194. Хомич Л. І. Роль мистецтва у професійно-педагогічній підготовці вчителя / Л. І. Хомич // Мистецтво і освіта. – 1998, – С. 49–51.

195. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: Пособие для учителя. / А. В. Хуторской - М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. - 158 с.
196. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / А. В. Хуторской. – 2 издание, – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 256 с.
197. Чобітько М. Г. Педагогічні принципи особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів / М. Г. Чобітько // Неперервна професійна освіта : теорія і практика. – 2005. – Вип. 1. – С. 135-141.
198. Шевнюк О. Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика / О. Л. Шевнюк. – К., НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2003. - 232 с.
199. Шевченко Г. П. Взаємодія мистецтв у естетичному вихованні та розвитку підлітків: Автореф. дис... докт. пед. наук: 13.00.01. / Г. П. Шевченко // КДПІ ім. А. М. Горького. – К., 1986. - 48 с.
200. Шевченко Г. П. Естетичні цінності в структурі духовної культури / Г. П. Шевченко // Формування духовної культури учнівської молоді: Зб. наук. праць. – Луганськ, 1997. – С. 24 – 29.
201. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ - середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції / Р. Т. Шмагало. – Львів: Українські технології, 2005. – 578 с., 742 іл.
202. Юсов Б. П. Взаимодействие и интеграция искусств в полихудожественном развитии школьников / Б. П. Юсов. – Луганск, 1990. – 175 с.
203. Юсов Б. П. Принципи побудови інтегрованих поліхудожніх програм з образотворчого мистецтва / Б. П. Юсов // Мистецтво та освіта. - 2001. - №3. – С. 40-41.
204. Юсуфбекова Н. Р. Общие основы педагогической инноватики: опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н. Р. Юсуфбекова. – М., 1991. – 91 с.
205. Юсуфбекова Н. Р. Тенденции и законы инновационных процессов в образовании / Н. Р. Юсуфбекова // Новые исследования в педагогических науках. - М., 1991. – Вып. 2 (58). - 234 с.
206. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. — М.: Сентябрь, 1996. — 96 с.
207. Ярмаченко М. Д. Педагогічний словник / М. Д. Ярмаченко. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.

